

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

4 ЧЭРВЕНЯ 1999г.

№ 21-22/4001-4002

КОШТ 15 000 РУБ.

КРЭВА—ГАЛЬШАНЫ— ВАЛОЖЫН...

Яўген РАГІН:
“Хачу, каб і мая Беларусь
трымалася на кавалачку
надзейнага і непадманнага
крэўскага мура. Такіх крупінак
Крэва пад нагамі — процьма,
на ўсіх беларусаў хопіць.
І не бяды, што не вельмі
гэтыя “ўсе” спяшаюцца.
У кожнага, пэўна, свой час
падбіраць камяні”.

5, 12

НЕБАМ ПАКЛІКАНАЕ

Да 60-годдзя Уладзіміра
СКАРЫНКІНА

6—7

ПАКРЭСЛІЦЬ. І ЗНОЎ ПАЧЫНАЦЬ...

У рубрыцы “Альфаэта” паэтка
Марыля ЛАГОДЗІЧ

7

“СПАСЦІГ ЗАГАДКУ ЎСЮ СКАРЫНА...”

Вершы Аляксея РУСЕЦКАГА

8

ЯК СПЁКСЯ ПАПУАС

Апавяданне Міколы ГІЛЯ

8—9, 14—15

“СТУДЫЯВАЎ Я ІХ ПІЛЬНА...”

У “Пагінацыі” лісты
Рамуальда ЗЯМКЕВІЧА
да Вацлава ЛАСТОЎСКАГА

13

1799 — 1999

І доўга буду я затое люб народу,
Што ў сэрцах добрае я лірай абуджаў,
Што ў жудасны мой век
уславіў я свабоду
І літасць к занядбаным зваў.

Нябёсаў голасу, о муза,
будзь паслушна,
Не бойся крыўд, вянца не вымагай,
Паклёпы і хвалу выслухвай непарушна
І спрэчкі з блазнам не прымай.

Пераклад М. ЛУЖАНИНА

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на наш
штотыднёвік на другое паўгоддзе 1999
года. На “ЛіМ” можна падпісацца ў лю-
бым паштовым аддзяленні. Кошт інды-
відуальнай падпіскі на месяц — 100 ты-
сяч рублёў, на тры — 300 тысяч і на
паўгоддзе — 600 тысяч рублёў. Кошт
ведамаснай падпіскі на месяц — 280 ты-
сяч рублёў, на тры — 910 тысяч і на
паўгоддзе — 1 820 тысяч рублёў.

Наш індэкс — 63856.

Тыдзень прайшоў пад знакам трагедыі, што адбылася ў Мінску 30 мая, падчас якой загінула больш за 50 чалавек і дзесяткі атрымалі цяжкія траўмы і пакалечыліся. І ўсе іншыя падзеі адышлі далёка на другі план перад гэтай бядой, бо гэта бяда не толькі сем'яў загінуўшых, а і ўсёй Беларусі...

ЗВЕСТКІ ТЫДНЯ

У друку з'явіліся папярэднія звесткі перапісу насельніцтва Беларусі, згодна з якімі ў нашай краіне пражывае 10 037 213 чалавек. У параўнанні з перапісам 1989 года агульная колькасць насельніцтва скарацілася на 114 587 чалавек, у тым ліку мужчынскага — на 28 199, жаночага — на 86 388 чалавек. За 10 гадоў, што прайшлі паміж перапісамі, на 314 551 чалавек павялічылася колькасць гарадскіх і на 429 138 чалавек скарацілася колькасць сельскіх жыхароў. Больш падрабязныя вынікі перапісу ў выглядзе табліц будуць атрыманы не раней чым у лістападзе. Дэталёвая распрацоўка матэрыялаў перапісу будзе гатова не раней за сярэдзіну 2000 года.

АДМЕНА ТЫДНЯ

У Мінску ў скверы на вуліцы Камуністычнай у дзень нараджэння Аляксандра Пушкіна планавалася адкрыццё помніка вялікаму паэту. Аднак у сувязі з трагедыяй, якая адбылася 30 мая, святкаванне будзе перанесена на больш позні тэрмін. Цяпер ідуць апошнія падрыхтоўчыя работы да свята. Помнік паэту зроблены ў Маскве і яго прывязе ў Мінск спецыяльная дэлегацыя на чале з мэрам расійскай сталіцы Юрыем Лужковым.

АДМОВА ТЫДНЯ

Міжнародны валютны фонд не лічыць магчымым выдзеліць Беларусі крэдыт у межах праграмы надзвычайнага кампенсацыйнага фінансавання. Такую заяву для прэсы зрабіў дырэктар Другога еўрапейскага ўпраўлення МВФ спадар Джон Одлінг-Смі.

ПРАЕКТ ТЫДНЯ

У хуткім часе ў Мінску ля Камсамольскага возера пачнецца будаўніцтва новай сучаснай тэлевежы, якая абыдзеца для нашай краіны прыкладна ў 108 мільёнаў долараў. Згодна з праектам, мінская тэлевежа будзе вышыняю 410 метраў (Астанкінская вежа ў Маскве дасягае 500 метраў) і ўвойдзе ў дзесятку буйнейшых у свеце. Тэлевежа дазволіць мець значна большую колькасць тэлеканаліаў, чым зараз, палепшыць якасць прыёму. У самім будынку размесціцца рэстаран, пляцоўка для наведвальнікаў і іншае. Словам, будзе і ў нас на што паглядзець і што людзям паказаць.

ПАВЕДАМЛЕННЕ ТЫДНЯ

Пасольства ЗША з 1 чэрвеня ўвяло для грамадзян Беларусі новую працэдuru звароту за візамі. Консульскі аддзел пасольства праводзіць прыём грамадзян ад 16 гадоў і старэй, якія з'яўтаюцца за неіміграцыйнай выязной візай ЗША, па папярэдняй дамоўленасці. Выдача талонаў з указаннем даты і часу прыёму пачаўся з 24 мая. Любыя выключэнні ў новай працэдуре будуць рабіцца толькі на індывідуальнай аснове і ў выпадку наяўнасці доказаў тэрміновасці. Праўда, паездкі ў ЗША для большасці грамадзян нашай краіны, як гаворыцца, не пагражаюць...

ЧУТКА ТЫДНЯ

Ужо больш за пяць гадоў у краіне існуе імяны прыватызацыйны чэк "Маёмасць". 425 мільёнаў гэтых чэкаў атрымалі каля пяці мільёнаў чалавек. Аднак 242 мільёны чэкаў на сённяшні дзень ляжаць мёртвым грузам. Да тэрміну афіцыйнага завяршэння абарачэння чэкаў 1 ліпеня 1999 года застаецца менш як месяц. Няўжо чэкі прападуць? Хутчэй за ўсё не, бо ходзяць чуткі, што тэрмін абарачэння чэкаў "Маёмасць" будзе прадоўжаны яшчэ мінімум да 1 ліпеня 2002 года. Праўда гэтыя чуткі — стане вядома да канца чэрвеня.

ЗАКЛІК ТЫДНЯ

Нягледзячы на тое, што кошт цыгарэт амаль з кожным месяцам павялічваецца, не змяншаецца колькасць куральшчыкаў, якія не звяртаюць увагі, што на цыгарэтных пачках напісана: "Мінздрав прадупреждае! Куренне опасно для вашего здоровья". Каб хоць на дзень адарваць ад дрэннай звычкі куральшчыкаў Міністэрства аховы здароўя Беларусі правяло мерапрыемства ў межах традыцыйнага Дня без тытуню, які штогод 31 мая праводзіць Сусветная арганізацыя аховы здароўя. Сёлета ён прайшоў пад дэвізам "Забудзь пра пачак". Аднак, як сведчаць мінулыя гады, на гэты заклік адклікаюцца нямногія...

НАШЭСЦЕ ТЫДНЯ

Здавалася ўжо мінуў добры адрэзак часу з дня, калі ў нашай краіне пачалася барацьба з нашэсцем мошак, і час было б ужо іх перамагчы, але па словах намесніка начальніка Галоўнага ўпраўлення ветэрынарыі Міністэрства сельскай гаспадаркі і харчавання М. Савіцкага мошкі зададуць працы і клопату вяскоўцам яшчэ на працягу чэрвеня. Усяго ж з моманту першага з'яўлення мошак сёлета ў грамадскім і прыватным сектары пагінула 418 галоў жывёлы, 1810 было вымушана забіта, больш як 19 тысяч захварэла.

1799-1999

Галоўная галіна славянскага дрэва

Па традыцыі ў нашай краіне прайшлі Дні славянскага пісьменства і культуры, якія сёлета адметныя тым, што прысвечаны 200-годдзю з дня нараджэння найвыдатнейшага рускага паэта, аднолькава блзкага і дарагога ўсім славянам — Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна. А тое, што святочныя ўрачыстасці "выбравалі" эпіцэнтр у старажытным Наваградку, тым больш значна. Гэтая зямля памятае яшчэ аднаго славянскага генія — Адама Міцкевіча, 200-годдзе з дня нараджэння якога ўрачыста адзначалася летась. Пушкін і Міцкевіч — дзве галіны аднаго славянскага дрэва, на якім ёсць месца і знакамітым беларускім песнярам Янку Купалу, Якубу Коласу. Менавіта ў Наваградку — старажытнай сталіцы беларускай дзяржавы, Дні славянскага пісьменства і культуры далі штуршок Пушкінскаму тыдню. На ўрачыстасцях выс-

тупілі прадстаўнікі грамадскасці і культуры Беларусі, сярод якіх намеснік міністра культуры Рэспублікі Беларусь В. Гедройц і намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў В. Іпатава, якая зазначыла, што Наваградка — сталіца геніяў. Менавіта ў старажытным Наваградку хрысціўся Міндоўг у праваслаўе, тут атрымаў ён карону. Вялікая наваградская зямля нарадзіла нямала вялікіх талентаў.

Да юбілею ў мясцовым музеі А. Міцкевіча аформлена экспазіцыя, якая расказвае пра дружбу двух славянскіх волатаў — А. Міцкевіча і А. Пушкіна. Сярод экспанатаў і карта, на якой пазначаны маршрут, якім ехаў Аляксандр Сяргеевіч, калі кіраваўся праз Беларусь у ссылку. Цікаўнасць у наведвальнікаў выклікае і малюнак А. Пушкіна — паэт занатаваў воблік свайго сябра Адама Міцкевіча. Пачынаючы з 23 мая ў краіне

праходзіць Тыдзень пушкінскай кнігі. Да яго выдавецтва Беларусі выпусцілі дзесяць юбілейных кніг, сярод іх "Выбранае" А. Пушкіна, а таксама падарункавае выданне "Яўгенія Анегіна" паралельна ў арыгінале і ў перакладзе на беларускую мову, ажыццёўленым А. Куляшовым. Гэтая кніга будзе ўручана сёлетнім выпускнікам сярэдняй школы з віншавальным тэкстам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А. Лукашэнкі.

У рамках Тыдня адбыліся святочныя вечарыны, імпрэзы, кніжныя выстаўкі, навуковыя канферэнцыі. Галоўная з іх — "Пушкін. Беларуская культура. Сучаснасць" была наладжана 26—27 мая ў Доме дружбы ў Мінску. Ініцыятарамі яе правядзення выступілі Нацыянальная акадэмія навук Беларусі і Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф. Скарыны.

Н. К.

КАНЦЭРТЫ

Музыканты "перачытваюць" Гётэ

У нязвыклы для канцэртнага жыцця дзённы час, ва ўтульнай творчай атмасферы праходзіла гэтая мастацкая імпрэза. Інстытут Гётэ ў Мінску, творчае аб'яднанне "Беларуская Капэла", Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі наладзілі яе ў гонар паэта, філосафа — Ёгана Вольфганга Гётэ. Сёлета спаўняецца 250 гадоў з дня нараджэння гэтага выдатнага дзеяча нямецкай культуры, творчасць якога належыць усяму чалавецтву. Вось і канцэртная праграма, што прагучала ў сталічным Доме дружбы, мела адпаведную назву: "Творчасць Ё. В. Гётэ ў сусветнай музычнай культуры".

Рамансы, песні, оперныя арыяны тэксты Гётэ выконваліся па-нямецку, па-руску, па-беларуску. Нібыта разам з кампазітарамі, стваральнікамі вакальных шэдэўраў, — Ф. Шубертам, Р. Шуманам, Ш. Гуно, Ж. Маснэ, Л. Бетховенам, Г. Вольфам, П. Чайкоўскім, С. Манюшкам, М. Глінкам — паэзію вечнага рамантыка (і класіка!) "перачыталі" спевакі. Сярод іх — званыя артысты і натхнёныя маладыя майстры Віктар Скоробагатаў, Уладзімір Пятроў, Леся Лют, Тацяна Пятрова, Янаш Нялепа, Тацяна Цыбульская...

Складаны, шматстайны вобразна-паучцёвы і філасофскі свет (былі ў ім Фаўст, і Вертэр, і пакорлівая Маргарыта, і ўсмешка Мефістофеля, і закаханая ружа-кветка, і легендарная каралеўская блыха) — увесь гэты свет музыкі ды паэзіі трымаўся на плячах, ці, даклад-

ней, "у руках" нястомнага "чалавека-аркестра", канцэртмайстра праграмы Ганны Каржанеўскай. Гэтую імпрэзу можна было б назваць канцэртамі вакальнай музыкі, калі б не яе фінал: малады піяніст Аляксей Пятроў сыграў віртуозную транскрыпцыю Ф. Ліста зноймай балады Ф. Шуберта "Лясны цар".

Пры канцы сустрэчы мастацкі кіраўнік "Беларускай Капэлы" В. Скоробагатаў паведаміў, што наступным разам прыхільнікі творчасці Гётэ збяруцца ў Доме дружбы на працягу опернай прэм'еры. У Нацыянальным тэатры оперы рыхтуецца паказ "Фаўста" Антонія Радзівіла. Гэта будзе, па сут-

насці, адкрыццё твора, лібрэта якога пераклаў на беларускую Васіль Сёмуха, а сцэнічна-канцэртную версію прапануюць аркестр Нацыянальнага Вялікага тэатра пад кіраўніцтвам дырыжора Льва Ляха, Акадэмічная капэла імя Р. Шырмы (мастацкі кіраўнік Людміла Яфімава), салісты. У якасці рэжысёра-пастаноўшчыка дэбютуе... маэстра Віктар Скоробагатаў.

С. ВЕТКА

На здымку: лаўрэат Міжнароднага конкурсу Т. Цыбульская ў ансамблі з канцэртмайстрам, дыпламантам міжнародных конкурсаў Г. Каржанеўскай
Фота А. ПРУПАСА

Чалавек — надзея Бога

"Хрысціянства і нацыянальная ідэя" (1998) — так называецца выданне, падрыхтаванае выдавецкім аддзелам Св. Петра-Паўлаўскага сабора. Па гэтай невялікай аб'ёмнай працы, з удзелам аўтара, кандыдата фізіка-матэматычных навук **Аляся Астапенкі**, адбыўся "круглы стол" у Саюзе беларускіх пісьменнікаў. Удзельнікі абмеркавалі асноўныя палажэнні даследавання, выказалі крытычныя заувагі і сваё разуменне асобных момантаў.

Так, **У. Конан** лічыць вельмі важным, што аўтар удакладняе такія паняцці, як "нацыяналізм", "этнас", "нацыя". Сувязь нацыянальнага з хрысціянскім, на думку доктара навук, закладзена яшчэ ў дзейнасці апосталаў. Хрысціянства арганічна ўпісалася ў многія культуры. На жаль, тэма, даследаваная класікамі рускай філасофіі — М. Бярдзевым, У. Салаўёвым, І. Ільіным, — на нашым грунце амаль не закраналася. Хаця для Расіі вышэйшай каштоўнасцю з'яўляецца хутчэй імперыя, чым нацыя.

В. Арцішэўскі, сустаршыня Беларускай рэспубліканскай партыі, згадаў трохі падзабытае слова — інтэрнацыяналізм, які ўхваляўся камуністычнай ідэалогіяй як най-

вышэйшай каштоўнасцю. Рабілася ўсё, каб у нас "нацыяналізм" блыталі з "нацызмам", што недапушчальна.

Што хрысціянства — сістэма поглядаў, якая злучае наднацыянальны пачатак (усе роўныя перад Богам) з нацыянальным, гаварыла **Л. Кулажанка**. Яна канстатвала той сумны факт, што беларуская інтэлігенцыя не прыйшла да разумення значнасці царквы ў жыцці народа.

Дырэктар Скарынаўскага цэнтра **Л. Канаплянік**, падзякаваўшы аўтару, выказала асобныя заувагі і падкрэсліла, што "нацыяналізм" не тоесны паняццю "нацыянальная ідэя". У гэтым сэнсе назва даследавання ўяўляецца не зусім дакладнай. Быць нацыяналістам у Беларусі (ва ўсе часы) — гэта значыць здзейсніць вялікі грамадзянскі і хрысціянскі подзвіг. Тым не менш, нацыяналізм — не толькі рамантычнае пачуццё любові да ўсяго роднага; у ім ёсць і элементы прагматычнага, нацыянальнага ўспрымання свету.

Паколькі ў брашуры прасочваецца сувязь нацыянальнага пачуцця з рознымі хрысціянскімі канфэсіямі, то змест яе ўяўляецца больш

шырокім і ёмкім, чымся абмеркаванне на "круглым stole". Гаварылі больш пра нацыянальнае, адносна ж разумення хрысціянства аднадушша не заўважалася. Закраналіся пытанні, якія тычацца моўнай практыкі праваслаўнай царквы. У прыватнасці, было выказана пажаданне, каб беларускамоўныя царкоўныя службы перадавалі па рэспубліканскім радыё. У крытычным плане ацанілі радыёперадачу "Узвышанае і ямяное", ад якой патыхае шавінізм ды манархізм і якая па сутнасці дыскрэдытуе праваслаўную царкву Беларусі.

"Душа народа мусіць быць рэлігійнай, інакш яна сканае". Выказванне святара і паэта Казіміра Сважыка прывёў на паседжанні **Э. Дубянецкі**. Любоў — вось што, на яго думку, аб'ядноўвае паняцці, пра якія ідзе гаворка ў працы А. Астапенкі.

"Чалавек — надзея Бога", — сказаў **А. Яскевіч**, і гэтыя словы вартыя таго, каб стаць загаловам. Першы намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў **В. Іпатава** як вядучая "круглага стала" выказала сваё меркаванне адносна праблемы.

Г. К.

Яны ж яшчэ не жылі...

НАТАТКІ ВІДАВОЧЦЫ ТРАГЕДЫІ

Мы літаральна кожны дзень чуюм пра выпадкі масавых трагічных смерцяў па ўсім свеце, і ўжо неяк прызвычаліся ўспрымаць падобную інфармацыю без адэкватных эмоцый. Ставіліся аб'явава, паколькі тое — далёка, не з намі. Верагодна, менавіта такім чынам аддаюцца па-за межамі краіны надзвычайна жадлівыя падзеі ва ўваходзе ў сталічную станцыю метро "Няміга" з боку Палаца спорту.

Толькі для беларускага насельніцтва, натуральна, весткі пра гэта прагучалі з надзвычайнай пранікліваасцю і блізкасцю. Да міжвольнай асабістай прыналежнасці да трагедыі, уяўленняў, што і ты мог апынуцца ў той цісканіне. Да супаўцаўцавай — у дзесяцімільённы унісон — рэакцыі. Да шоку і нацыянальнай жалобы. Таму наступным днём на месцы здарэння было столькі ж народу, колькі напярэдадні. Калі праходзілі па смяротных прыступках, дзе трыццаціга траўня недарэчна і жудасна "веяліся душы ад целаў", увагнае ў той момант у памяць падаеца амаль сном...

...Парыла. Аднак неба ўсё працягвала заставацца чыстым, а вядучыя вясялай акцыі час ад часу гаварылі пра фаніныя настроі і надвор'е. Маўляў, абміне, дасць Бог, чаканая сёлетая першая навальніца. Але метэаролагі, на жаль, не памыліліся, і яна абрынулася. Прыкладна а восьмай гадзіне імкліва і злосна згусціліся хмары, закружыла відавочна пераднавальнічная віхура. Нягледзячы на гэта, значная большасць людзей зусім не памкнулася хавацца ці сыходзіць, а засталася скакаць перад сцянай і стаяць у доўгіх і беспарадкавых чэргах па дармавое піва. Ажно да самае пары, як лупянуў у суправаджэнні грывот і чарады маладзёжы, які ў некалькі секунд ператварыўся напалову ў град. Стала проста сцюдзёна. Ад градзін з добрую гаршчыну было балюча і засціла вочы. Не вытрымлівалі, згіналіся і ламаліся парасоны. Некалькі тысяч чалавек ірэануліся ў бліжэйшае сховішча — пераход метро. Я стаяў і дрыжэў у прыліплых да цела, неупрыкмет набрынялых вільгаццю, нагавіцах і кашулі, ледзьве трымаючы ў руках над сабой і дзяўчынай парасон, які, здавалася, вось-вось вярвеца і

пакоціцца ў Свіслач. З'явіўся нейкі злосны імпат перачакаць тут, не сыходзячы з гэтага месца, выстаўць пад дажджом і градам. У падземцы гэта ўжо быў натоўп, як ён ёсць, — зацяты ў агульнай разняволенасці і паніцы, нападўп'яны і неўтаймаваны. Выключна інстынктыўны. Прычым, і тым, каму нават удавалася пазбавіцца стану псіхозу, пакінуць натоўп было складана. У замкнёнай прасторы ўтварылася цісканіна, а потым куламеца з сотняў чалавек. Ад яе патыхала нейкім канцэнтравана душным і цёплым паветрам. Хаатычнае, але паслядоўнае прасоўванне ўніз па пераходзе новымі слямі награвашчвала і награвашчвала звалку. Людзі задыхаліся, падалі, затопталіся. Ад неверагоднай шчыльнасці натоўпу нічога не разумеў і не бачыў, нават калі гэта адбывалася ў метры ад цябе, пакуль не пачалі выносіць ахвяр, проста дзесяткамі. Яны, пераважна маладзенькія дзяўчыны, ляжалі на мокрай траве і асфальце, а то і ў лужынах, акрываўленыя, беспрытомныя, пакарнелыя ад удрушча. А збяляльы з твару, што засталіся ў жывых, стараліся адкачаць ужо нават мёртвых. Пасярод істэрэк і ляяккі, пошукавых гуканняў знаёмых і ўзбуджаных дыялогаў не чуваць было, як сігналілі пад'езджаючыя машыны "Хуткай дапамогі", далейшыя маршруты якіх былі не толькі ў клінікі.

І я сутаргава паліў і, глытаючы

горкія камякі, з вялікімі вачыма замаўляў невядома каму: не ўбачыць бы сястры, знаёмых, каб апрытомнела вунь тая дзяўчына! І вунь тая, і вунь тая... Паўночы потым не засыналася: мы выходзім з дому і, дайшоўшы да павароту, вяртаемся па забыты парасон; мы, калі ўсё ж пазней пайшлі ў метро, за смактаным натоўпам, убачыўшы першую ахвяру, паварочваем назад і ледзьве выбіраемся...

Збег абставінаў, катаклізм, насланне — іншых вытлумачэнняў трагедыі не знаходзіцца. Тым не менш, мы чамусьці не перастаем узгадваць аналагічныя ў гісторыі выпадкі і паўтараць: "За што?" Значыць, усё не зусім выпадкова, хаця ўсялякія спробы абгрунтаваць гэта абавязкова стануць па сутнасці змесе гіпатэтычна-містычнымі і адсунутымі на мінулы час ідэальна папераджальнымі, з ужываннем умоўнага ладу.

Усё ж гаварыць пра недастатковы ўзровень культуры правадзнення святочных мерапрыемстваў і паводзін іх удзельнікаў трэба. Правахоўныя органы проста абавязаны займацца прадугледжаннем, калі не ўсіх, то як мага большай колькасці магчымых варыянтаў негатыўнага развіцця сітуацыі. Дагэтуль улады забяспечвалі нагляд з боку міліцыі за разнастайнымі масавымі акцыямі паводле дзіўных падыходаў. А менавіта ж падчас народных гулянняў, дзе любяць празмерна выпіць і разняволіцца, неабходна задзейнічаць як мага большыя і прафесійныя сілы. Бо талакой, і пры гэтым больш-менш цывілізавана, у нас гуляць не ўмеюць. Пасля футбольных матчаў і ўсемажлівых салютаў цэнтр Мінска, у тым ліку метро, ператвараецца ў месцы статкавайфярыйных маршаў.

Прэзідэнт паабяцаў навесці ў гэтым плане больш жорсткі парад. Дарэчы, наогул падтрымка — і маральная, і матэрыяльная — сям'яў загінуўшых і пацярпелых спраўленая дзяржавай як мае быць. Разам з тым некаторыя рэчы збянтэжылі. Як, напрыклад, тое, што першыя афіцыйныя павадаўленні аб трагедыі з'явіліся толькі ў панядзелак раніцай.

Кірыла ПАЗНЯК

АБСЯГІ

ГОМЕЛЬ...

"Па святочных шляхах Беларусі"

Так называецца кніжка Міколы Макароўца, вядомага рэжысёра-пастаноўшчыка народных свят і відовішчаў. Яна выйшла ў Мінску пры садзейнічанні і падтрымцы Міністэрства культуры і Беларускага фонду імя Льва Сапегі. Актыўную творчую дзейнасць Макароўца пачаў у Гомелі, дзе стварыў вядомы фальклорны тэатр "Жалейка". Другі этап творчасці звязаны з Мінскам. Ад Міністэрства культуры, Беларускага фонду культуры, Рэспубліканскай дырэкцыі нацыянальных мастацкіх праграм, творчай майстэрні "Эстрада" Макароўца ў якасці галоўнага рэжысёра і рэжысёра-пастаноўшчыка ўвасобіў шэраг рэспубліканскіх свят і фестываляў. Напрыклад, Купалле ў Тураве, Гуканне вясны ў Жыткавічах, "На крылах палескага фальклору" ў Лельчыцах; святы, прысвечаныя 500-годдзю Мірскага замка, 200-годдзю Адама Міцкевіча ў Наваградку...

У сваіх нататках Макароўца засяроджвае ўвагу на розных аспектах рэжысуры пры ўвасабленні тэатралізаваных святочных відовішчаў, раскавае пра вопыт работы ў якасці галоўнага рэжысёра і рэжысёра-пастаноўшчыка ўвасобіў шэраг рэспубліканскіх свят і фестываляў. Напрыклад, Купалле ў Тураве, Гуканне вясны ў Жыткавічах, "На крылах палескага фальклору" ў Лельчыцах; святы, прысвечаныя 500-годдзю Мірскага замка, 200-годдзю Адама Міцкевіча ў Наваградку...

У сваіх нататках Макароўца засяроджвае ўвагу на розных аспектах рэжысуры пры ўвасабленні тэатралізаваных святочных відовішчаў, раскавае пра вопыт работы ў якасці галоўнага рэжысёра і рэжысёра-пастаноўшчыка ўвасобіў шэраг рэспубліканскіх свят і фестываляў. Напрыклад, Купалле ў Тураве, Гуканне вясны ў Жыткавічах, "На крылах палескага фальклору" ў Лельчыцах; святы, прысвечаныя 500-годдзю Мірскага замка, 200-годдзю Адама Міцкевіча ў Наваградку...

Гуманны сюррэалізм

Нялёгка жыццёвы шлях у жывапісца Яна Кузміцкага, які нарадзіўся ў 1934 годзе на Гродзеншчыне. У 50-ых гадах лёс закінуў яго ў краіны Еўропы — Польшчу, Аўстрыю, Ізраіль, Швецыю. Тут раскрыўся яго мастацкі талент. Як майстар-сюррэаліст Ян Кузміцкі ў сваіх работах адлюстроўвае жыццё, надае сваім вобразам сапраўдны гуманізм. Яго творы неаднаразова экспанаваліся ў рэспубліцы, знаходзяцца ў музеях Мінска, Брэста, Гродна і Віцебска. Зараз з палотнамі Кузміцкага знаёмяцца гамляччана. Выстава адкрыта ў краціннай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў.

"Праметэй" — у Расіі

На працягу дзесяцігадоў пад Гомелем размяшчаўся аэрадром стратэгічнай авіяцыі. З распадам Савецкага Саюза гэта часць была выведзена ў Пскоўскую і Наўгародскую вобласці Расіі. Але засталіся цеснымі сувязі паміж авіятарамі і гамляччанами, у тым ліку і дзіцячым фальклорным калектывам добрачыннага цэнтра "Праметэй", які

створаны пры таварыстве Чырвонага Крыжа Цэнтральнага раёна Гомеля. Днямі юныя артысты па запрашэнні расійскіх авіятараў наведвалі Пскоў і Ноўгарад, выступілі з канцэртамі перад сваімі сябрамі, пабывалі ў Міхайлаўскім і на магіле Пушкіна.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

ГРОДНА...

Вучні Мазурава

25-годдзе адзначыла днямі мастацкага студыя Палаца культуры творчага аб'яднання "Азот", якой на працягу амаль што ўсяго гэтага часу кіруе мастак Гары Мазураў. Больш за паўсотні яго выхаванцаў атрымалі прафесійную адукацыю ў мастацкіх вучэльнях і Акадэміі мастацтваў Беларусі. Сярод іх гродзенскія мастакі У. Качан, П. Янушкевіч, С. Стома, Г. Стэльмах і іншыя. У студыі вучацца і студэнты Гродзенскага ўніверсітэта, дзе Гары Канстанцінавіч таксама працуе выкладчыкам. Да юбілею студыі ў Палацы культуры хімікаў адкрыта выстава твораў былых і сённяшніх выхаванцаў Мазурава. Сам ж мастак узнагароджаны граматай аддзела культуры Гродзенскага гарвыканкама.

Лілія НАВІЦКАЯ

ВІЦЕБСК...

Мода заўжды наперадзе

Днямі ў горадзе завяршыўся рэспубліканскі фестываль мадэляраў-дызайнераў і агенцтваў топ-мадэляў "Белая амфара". Па аднадушным меркаванні журы гран-пры атрымала калекцыя "Эга" Алены Букі і Таццяны Юрчанкі (Мінск). Мадэлі выкананы з айчынных матэрыялаў белага колеру. Першыя месцы прысуджаны Н. Макаевай з Брэста (намінацыя "трыкатажная сюіта"),

В. Самошчанцы за вячэрняй строі (Мінск), А. Шыловіч з Гомеля (намінацыя "Гарадскі раманс"). Лепшай калекцыяй абутку прызнана калекцыя "Народжаны ў дарозе" Р. Манейчыка з Мінска. Сем агенцтваў мадэляў аспрэчвалі на подыуме званне лепшага. Статутка "Белая амфара" і гран-пры былі ўручаны магілёўскаму агенцтву "Мадэль-люкс".

Святлана ГУК

БРЭСТ...

Шануюць гістарычную спадчыну

Завяршыўся агляд-конкурс сярод гарадоў і раёнаў Брэстчыны ў ахове гістарычных помнікаў. За год адроджана, адноўлена і ўпарадкавана каля 650 аб'ектаў. Найбольш іх у Брэсце: працягваецца адроджэнне гістарычнай забудовы, створаны музей гісторыі горада, вядзецца рэканструкцыя паўночных казармаў крэпасці пад музей сучаснага мастацтва... У Баранавіцкім раёне адроджана сядзіба А. Міцкевіча, дзе працуе музей вялікага паэта. Музей Я. Янішчыц створаны ў Парэцкай сярэдняй школе, у якой вучылася паэтка. Закончылася рэканструкцыя старажытнага палаца ў Пружанам, у якім размесціцца раённы краязнаўчы музей. Значныя вынікі ў захаванні помнікаў гісторыі і культуры ў Пінску, Пінскім, Івацэвіцкім і іншых раёнах. Аблвыканкам прызнаў пераможцамі агляду-конкурсу горад Брэст і Пружанскі раён. Яны атрымалі прызавыя фінансавыя сродкі для далейшага зберажэння гістарычнай спадчыны.

"Творца архітэктурнага пейзажу"

Гэтак называецца манаграфія краязнаўцы Віталія Клімчука пра Напалеона Орду, чый грамадскі фонд некалькі гадоў таму ўтварыў і ўзначаліў аўтар. Манаграфія, што выйшла асобнай кніжкаю, напісана грунтоўна і з вялікай павягаю да сьліннага земляка. Асоба Н. Орды раскрываецца шматгранна — як грамадскага дзеяча і ўдзельніка паўстання 1930—31гг., педагога і кампазітара, публіцыста і музыканта, а найперш

— як выдатнага мастака-графіка, які ў сваіх літаграфіях адлюстраваў цэлую эпоху ў жыцці беларускага, польскага, літоўскага і іншых народаў. Багата ў кніжцы рэпрадукцыі з малюнкаў Н. Орды. Выданне фінансавана Іванаўскім райвыканкамам, чыімі намаганнямі таксама адноўлена сядзіба мастака ў в. Варацэвічы, створаны музей, устаўлены помнік у раённым цэнтры.

Сымон АКСЕНІН

ВЫСТАВЫ

Мелодыя жаночага сусвету

Лірыка — сапраўдны прытулак зроку, стомленаму найноўшымі тэхналагічным шчыраваннямі ў мастацтве. Менавіта лірыка найбольш адпавядае вобразам успамінаў і асацыяцый — сусвету сапраўднай творчай асобы. Тут гаспадарыць рознакаляровы свет дзіцяцтва, поўны матчынай ласкі, веры ў чуд і, вядома ж, няўхільнага болю расчараваннаў. Лірыка, менавіта ў такім радаснашчырым разуменні, складае творчае крэда трох маладых мастацка, трох сябровак яшчэ з часу навучання ў мастацкай вучэльні Алены Нядзелькі, Любы Сідзельнікавай і Волгі Крупнянкавай. "Тры сусветы", так яны назвалі выставу сваёй твораў, што адбылася ў Музеі сучаснага мастацтва.

тва. Дзяўчыны нават свае работы павесілі ўперамежку. І хоць яны яўна розняцца тэматыкай, вобразным строём, мастакоўскай мовай, уяўленнем і выказваннем свайго ўнутранага "я", але ёсць нешта агульнае ў экспазіцыі — душэўнасць і дабрыва.

Алена Нядзелька і Волга Крупнянкава па адукацыі графікі, Любоў Сідзельнікава — тэатральны жывалісец. Усе яны скончылі Беларускую акадэмію мастацтваў, усе актыўна працуюць, выстаўляюцца на Беларусі і за мяжою. Волга Крупнянкава Камітэтам Дэпартаменту мастацтва ўніверсітэта Марыленд (ЗША) адабрана прадстаўніцай сваёй краіны для ўдзелу ў "Глобальным жаночым праекце", экспазіцыя якога адбудзецца ў жніўні

2000 г. у Нью-Йорку. Любоў Сідзельнікава ў 1998 г. стала лаўрэатам рэспубліканскага фестываля творчай моладзі тэатраў драмы і лялек. Мастачка таксама актыўна займаецца і жывалісам і друкаванай графікай і ў гэтым бачыць сваю будучыню.

У Музеі сучаснага мастацтва гэта не першая выстава маладых твораў. Тут паказвалі свае творы К. Селіханав, Т. Радзівілка, Р. Кароткін, У. Хацкевіч, іншыя — як прадстаўнікі рэалістычнага накірунку ў мастацтве, так і сапраўдныя авангардысты. І, магчыма, у бліжэйшым часе музей стане папулярнай пляцоўкай для творчых эксперыментаў маладых і адзіным крытэрыем адбору застанецца толькі іх прафесійнасць у мастацтве.

Да 85-годдзя паэта

З кнігі "Прарок"

У музеі Якуба Коласа адбыўся літаратурна-музычны вечар, прымеркаваны да 85-годдзя з дня нараджэння паэта Антона Бялевіча. На вечары прысутнічала моладзь, інтэлігенцыя. Прышлі таксама і родныя паэта: жонка, сын, дачка і ўнучка. Пасля ўступнага слова старшага навуковага супрацоўніка Коласаўскага музея Івана Курбекі з успамінамі пра Антона Бялевіча выступіў крытык і літаратуразнавец Іван Кудраўцаў. Ён адзначыў, што Антон Пятровіч займаў дастойнае месца ў сузор'і беларускіх паэтаў. Яго вершы глыбока адлюстравалі трагічнае жыццё людзей у ваенны час.

Юрась Свірка ўспомніў паэта, як шчырага, сціплага, духоўна багатага чалавека. Казімір Камейша назваў Антона Бялевіча самабытным, арыгінальным паэтам, паэтам ад Бога.

Ю. Свірка і К. Камейша прачыталі вершы, прысвечаныя светлай памяці свайго настаўніка. Удзельнікі вечарыны праслухалі і голас самога паэта, які на магнітнай стужцы захоўваецца ў музеі. У выкананні артысткі Галіны Дзягілевай гучалі вершы юбіляра. Напрыканцы вечара прысутныя з задавальненнем паслухалі беларускія песні ў выкананні ансамбля "Менскі гармонік" пад кіраўніцтвам Івана Раманчука.

Ірына ЦЕЦЯРУК,
вучаніца сярэдняй школы N 98
Фота Сяргея ЛУК'ЯНАВА

"Заслаўе" ў Маскве

Гісторыка-культурны музей-запаведнік "Заслаўе" браў удзел у 1-м Маскоўскім міжнародным фестывалі "Інтэрмузей-99", які адбыўся ў Выставачым комплексе "Экспацэнтр" у Маскве. Фестываль праводзіўся па ініцыятыве маскоўскіх музеяў і пры падтрымцы ўрада г. Масквы і Міністэрства культуры РФ. Фестываль меў мэтай прыцягнуць увагу грамадскасці і сродкаў масавай інфармацыі да музейнай справы і да лёсу гісторыка-культурнай спадчыны. Цэнтральная структурная частка фестывалю — гэта экспазіцыя, у якой кожны музей у арыгінальнай і яскравай форме прадставіў выставачныя праекты, новыя формы работы з наведвальнікамі, свае магчымасці і перспектывы ў турыстычным бізнесе. Акрамя таго, на фестывалі прайшлі чатыры семінары для супрацоўнікаў музеяў па тэмах: "Музей і Інтэрнэт", "Музей і маркецінг", "Музей і турызм", "Музей і мецэнаты".

Гісторыка-культурны музей-запаведнік "Заслаўе" на фестывалі "Інтэрмузей" быў прадстаўлены выставачным праектам "Дзівосны свет Алены Кіш". Разам з арыгінальнымі творамі інсцігнага мастацтва (маляваныя дываны вядомай мастачкі Алены Кіш) экспанаваліся кампазіцыі, створаныя па матывах яе творчасці (мастак Уладзімір Ламейка).

Даламогу ў арганізацыі і фінансаванні ўдзелу ГКЗ "Заслаўе" ў міжнародным фестывалі аказвалі Упраўленне культуры Мінскага аблвыканкама (начальнік А. Акушэвіч), гарвыканкам г. Заслаўя (старшыня Т. Чарнышова) і ТАА "Заслаўскі кірмаш" (дырэктар В. Акуліч).

Поруч з мастацтвам

Школа з эстэтычным ухілам навучання і выхавання — такі статус рашэннем адміністрацыі Ленінскага раёна Гродна прысвоены сярэдняй школе N 21. У навучальнай установе распрацавана спецыяльная праграма развіцця на бліжэйшую і далёкую перспектывы, якая атрымала высокую адзнаку вучоных Гродзенскага дзяржуніверсітэта. У школе ўжо назапашаны значны вопыт эстэтычнага выхавання, які забяспечвае развіццё здольнасцей дзяцей у танцы, жывапісе, музычным і сцэнічным мастацтве. Нядаўна ў школе прайшоў тыдзень сям'і і мастацтва.

Лілія НАВІЦКАЯ
г. Гродна

Добрая парада

Давайце піць і весяліцца,
Жыццю паклоны раздаваць,
Спялая чэрнь адмітуіцца,
А зайздрасці не мінаваць

Ні маладосці, ні каханню...
Хмялеюць вёсны й ад вясны.
Узнімем чаркі ўслед святанню,
Дарожныя змілуем сны.

Святло юнацтва і ва ўспаміне
Праз Вечнасць поцішкам ідзе.
Як старасць дойме, пры каміне
Прывецім мудрых ад людзей.

Я перажыў свае жаданні,
Я ўтаймаваў агонь надзей;
Цяпер са мной перажыванні,
Спустошаны сардэчны дзень.

Сустрэўся з подласцю, з бядою,
Цярновы ўзнесены вянец.
Самотны вязень сам з сабою,
Ці: свету грэшнаму канец?

Так днём асеннім і нямілым,
Калі завейя трызніць ноч,
Пажоўклы ліст губляе сілы
І з вечнасці спывае воч.

Будзь стражам лёсу, талісман,
Аберагай душу ад кратаў,
Ад злыбяды і воўчых святаў:
Ты мне падораны не ў зман.

Калі раз'юшыць акіяны
Вакол мяне глыбінняў пікі
І стане божы свет бязлікім —
Будзь стражам лёсу, талісман.

І дзе зямлі чужой туман,
Прылонне сумнага спакою,
З трывогай вогненнага бою —
Будзь стражам лёсу, талісман.

Мядовай памяці дурман,
Святла чароўная парада...
Не падпільноўвай сэрца здрадай...
Будзь стражам лёсу, талісман.

Каханне не загоіць ран,
Надзей не збудзіць прыпамінак;

Згарай, касцёр святых памылак;
Будзь стражам лёсу, талісман.

Не ўздавай, дзеванька, пры мне
Мелодый Грузіі маркотных,
Яны, як хмель вясны ў віне,
Каханай голас непадробны.

Твая краса — нароўні той,
Якая зведала разлуку,
І грэшнай стала, і святой,
І аддала любоў на муку.

Я ўспамінаю стэп і noch,
Калі на стан глядзеш твой гнуткі,
Як ты сляваеш — слэзы з воч,
Цвітуць пачуццяў незабудкі.

Не ўздавай, дзеванька, пры мне
Мелодый Грузіі маркотных,
Яны, як хмель вясны ў віне,
Каханай голас непадробны.

Рэха

Ці звер заб'еца ў глухамань,
Ці дым-агнём аклікнуць рань,
Ці песня дзевы успоіць рань —
Знай, кожны гук
Цалёбны. Сэрца ім не рань,
Збягай ад мук.

Ты разгадаеш гукаў грань:
Як гром дрыжыць, імчыцца лань,
Як пастушок п'яе для пань —
Святанню ўслед;
Табе ж адказ — нямы... Як дань!
Бо ты — паэт!

Прыкметы

Я госць сустрэч. Любові сны
Са мной і з вамі гульні зладзяць...
Маладзіковыя чаўны:
Па правы бок спывуць па садзе.

Я госць трывог. Разлукі сны
Душу да мроіва прынадзяць...
Маладзіковыя чаўны:
Па левы бок слязы ў паглядзе.

Надзей вечнай у цішы
Мы пакланяемся, паэты;
За намі крок у крок прыкметы —
Адбіткі вогненнай душы.

Заклінанне

О, калі праўда, што ля зор,
Калі ў жывых спакой адвечны,
Маладзіковы ноч-прастор
Магільнік стражыць чалавечы;
О, калі праўда, што тады
Пусцеюць ціхія магілы,
Я клічу лік зямны Лейлы:
"Любонечка! Сюды! Сюды!"

Уваскрасай, каханні цень,
Паўстань святлом перад разлукай,
Зімова-белым, нібы дзень,
Знявечаны апошняй мукай.
Вярніся ў мройныя гады,
Як зорны спеў, вачэй здзіўленне,
Ці, як трагічнае здарэнне,
Мне ўсё адно: "Сюды! Сюды!"

Мой кліч душы не для таго,
Каб дакараць людзей зблівых,
Забойцаў сябра аднаго,
Ці ля магіл хадзіць маўклівых;
Не для таго, каб край бяды
Цябе з сумненняў выкрадаці,
А каб да смерці паўтараці:
"Люблю. Я — твой... Сюды! Сюды!"

Між золата, сярод вяльмож
Паэт, усцешаны царамі,
Дзве чаркі жартаў са слязамі —
За веру н'е... і ўсё ж:
Хмель ад віна — не хмель сумлення.
(Баярству слава — як здзіўленне!)
Паэт прыгожыць іх піры,
Дзяржаву славіць да зары.
Між тым... замкі дзе і затворы,
І служнай чэлядзі сям'я,
Пакуль: народ, вясня і зоры
Здалёку ўчуці салаўя.

Пара і мне — да зор:
спакою сэрца просіць.
Ляццяць за днямі дні.

Жыццё ў нябыт адносіць
Імгненні існасці, сяброўства і каханне...
Прыходзіць час — самотнага расстання.
Няма зямнога шчасця.

Ёсць спакой і воля.
Здаўна і мне прарочына доля —
Здаўна, сталёны раб, задумаў я пабег,
Дзе вечнасць вечная і заанельскі снег.

Пераклала Валянціна АКОЛАВА

Неабьякавыя да чужой бяды

Нехта сказаў, што дыпламат — гэта той, хто з ворагаў сваёй краіны робіць сяброў. Цікава, ці спрабавалі вы сваіх ворагаў ператварыць у сяброў?

Нялёгка, праўда? А тут — цэлай краіны... Ды ў такі, я б сказала, не лепшы час...

Але гэтага ім мала... Нашыя дыпламаты, якія працуюць у Вашынгтоне, яшчэ і нейкім чынам умудрыліся ўскласці на свае плечы клопаты аб другіх людзях, бездапаможных, хворых, што жывуць на Бацькаўшчыне.

Але пра ўсё па парадку. "ЛіМ" ужо некалькі разоў друкаваў мае артыкулы пра прафесійных беларускіх дыпламатаў, якія мелі шмат непрафесійных клопатаў.

Гэта цікавая, духоўна багатая і добрыя сэрцам людзі — А. Васільеў, С. Мартынаў, У. Сакалоўскі, У. Герасімовіч, А. Грамыка і іншыя, якія цяпер працуюць на іншых месцах сваёй дыпламатычнай службы, але іх добра памятаюць і любяць у ЗША ўсе, хто з імі сустракаўся.

І вось — новае пакаленне беларускіх дыпламатаў у Вашынгтоне.

Здавалася б: стой сабе на прыёмах з бакалам шампанскага, пасміхайся, рабі свае справы добра і падпісвай усякія там дыпламатычныя пагадненні. Але ж ім гэтага мала!!!

Відаць, такія ўжо яны ёсць неабьякавыя да чужой бяды людзі.

Ім далёка не ўсё роўна, як там хворыя дзеці ў Хойніках, альбо на Піншчыне, альбо ў Касцюковічах, альбо... яшчэ дзе-небудзь у забытых вёсках...

Што яны для гэтага робяць?..

Замест таго, каб пасля работы пагуляць па квітнеючым розным фарбамі, ні на адзін горад не падобным, Вашынгтоне, альбо пабегачь па магазінах, альбо паехаць кудысьці на акіяны адпачыць, жанчыны пасольства скла-лі меню з беларускіх страў. І чаго яны толькі не прыдумалі: тут і смачная руляда, якую прыгатавала Тамара Сеннікава, тут і яйкі,

фаршыраваныя грыбамі, і вінегрэт, і беляшы, якія прыгатавалі Волга Корбут і Івета Чарапанская, і селядзец пад "адзеннем" у выкананні Светы Ярашэвіч, і г. д.

А для амерыканцаў, якія прывыклі да сваіх хатдогаў (бутэрброд з сасіскай), піцы, мадондальдскіх сэндвічаў гэтыя нашыя стра-вы ў дзікоўку.

Дык вось, прыгатаваўшы ўсё, яны накіра-валіся 26 красавіка ў залу царквы Ісуса Хрыс-та ў Александрыю, што ў штаце Вірджынія, якая працуе ўжо 225 гадоў.

Дарэчы, прыхаджанамі гэтае царквы былі: Джордж Вашынгтон, вядомы генерал Ро-берт Лі. У свой час царкву наведвалі прэзідэн-ты ЗША Г. Трумэн, Дж. Кенэдзі, Дж. Буш і інш. Быў тут нават У. Чэрчыль.

І ў гэтай царкве Ісуса Хрыста адбыўся абед у гонар беларуска-амерыканскай друж-бы, на якім прысутнічалі прыхаджане царк-вы і супрацоўнікі Пасольства Рэспублікі Беларусь у ЗША з сем'ямі.

Арганізатарам гэтага мерапрыемства бы-ло наша пасольства разам з камітэтам "Дзеці Чарнобыля", у склад якога ўваходзяць прад-стаўнікі шматлікіх царкоўных арганізацый штата Вірджынія.

Часовы Павераны ў справах РБ у ЗША Аркадзь Чарапанскі расказаў прысутным пра страты, якія панесла наша краіна ад чарно-быльскай катастрофы, пра міжнародныя праграмы па мінімізацыі вынікаў аварыі, пра гуманітарную дапамогу і ў тым ліку пра азда-раўленне дзяцей; і выказаў падзяку амеры-канскім сем'ям, якія бяруць удзел у гэтай праграме. (Дарэчы, ягоная прамова так ура-зіла прысутных, што ўсе вырашылі надрука-ваць яе ў царкоўным зборніку).

Сустаршыня камітэта "Дзеці Чарнобыля" Р. Х'юіт расказаў аб гісторыі ўзнікнення пра-грамы аздараўлення беларускіх школьнікаў...

Настаяцель царквы прачытаў малітву за ахвяраў Чарнобыля і ўсе прысутныя мінутай маўчання ўшанавалі іх памяць... А прысутніча-

лі тут удзельнікі новых царкоўных прадстаў-ніцтваў з акругой Александрыя, Аннадзіла, Спрынгфілда, Глостэра і інш. Дзякуючы іх намаганням і намаганням Пасольства РБ у ЗША сёлета ў штат Вірджынія на 6-нядзель-ны адпачынак і аздараўленне прыедуць 80 дзяцей з Пінскага, Касцюковіцкага, Хойніцка-га і іншых раёнаў Беларусі (летась тут пабы-вала 60 дзяцей). У зборы грошай бралі ўдзел і нашы беларускія дыпламаты. Зрабілі лата-рэю з беларускіх сувеніраў, якія карысталіся сярод амерыканцаў вялікім поспехам, асаблі-ва плеценыя з саломкі кошыкі, шкатулкі, гарэлка "Белая Русь", беларускія кніжкі.

А дзеці, што ў гэтым годзе прыедуць у ЗША, відаць, і не ведаюць колькі людзей і колькі клопатаў прыйшлося ўкласці, каб яны тут крышку акрыялі, падмацаваліся, паздара-велі, ды і Амерыку сваімі вачамі паглядзелі. Калі-небудзь успомніце добрым словам, аль-бо памаліцеся за поспех нашых беларускіх дыпламатаў, якія працуюць у Вашынгтоне, і за іх сем'і.

Гэта: Часовы Павераны ў справах Белару-сі ў ЗША Аркадзь Чарапанскі, саветнік Леа-нід Сеннікаў, эканамічны саветнік Сяргей Дзідэнка, ваенны аташ РБ Аляксандр Кор-бут, І сакратар Андрэй Ржэўскі, ІІ сакратар Юры Ярашэвіч, консул Валеры Цынкевіч і іншыя.

Такія вось беларускія дыпламаты: спакой-ныя, прафесійныя, усе розныя, але такія аднолькавыя на спачуванне да чужой бяды, да чужога гора.

Бо відаць, яны з тых, за якіх калісьці маліўся святы Францыск Азіскі.

— Даруй нам Божа, адараваці радасцю смуткуючых, узмацаваць надзей тых, хто ў адчаі... Зрабі нас, Божа, не шукаючых супа-шэння для сябе, а даючых яго другім... Бо аддаючы — мы атрымліваем. Забываючыся на сябе — знаходзім сябе...

Вацлава ВЯРБОЎСКАЯ

ЗША, г. Кліўленд

НА ДАЛАНІ старэйшага сына — кавалак цагліны, падабраны пад сценамі Крэўскага замка. Кавалку гэтаму столькі стагоддзяў, што, відаць, надакучыла яму быць аб'якавым сведкам падзей, здзяйсненняў і крахаў людскіх. І ўпарта выпраменьвае ён зараз нейкую энергію, хоча пераканаць у чымсьці, расправесці, растлумачыць і запэўніць... Малодшы сын весела пазірае на мяне: вось, маўляў, тата, і сувенір. Моўчкі адбіраю точаны вякамі камень, хаваю ў кішэню курткі. Ніякіх сувеніраў: мы што — абібокі, мы што — такія, як усе?! Кавалак Крэва супакойваецца, яму ўтульна побач з пачкам гродзенскага "Беламора". А ўпарта сыны незадаволены шывуюць праз расяны мурог да рэшткаў замкавай вежы, якая памятае і Вітаўта, і Ягайлу, і славу Беларусі, і ганьбу яе...

Крэўскі замак. Узведзены пасля 1338-га. Складзены з каменю, абмураваны цэглай. Баявая галерэя з байніцамі ўсяляла калісьці ўпэўненасць жыхарам. Вежа

бульбачку з маласольнымі гуркамі. Такі ўжо час на дварэ. Раскідваць гной і збіраць недавальна згубленае кімсьці каменне. Толькі б не памыліцца, як заўжды, у паслядоўнасці...

Паварот управа, і вось яны — Баруны. А калі дакладна, дык у першую чаргу не само мястэчка, ціхае ды правінцыйнае, а як у пахмурны дзень нечаканым промнем у вочы — тутэйшы кляштар базільянаў... Сёння службы няма. Але маладзенькі семінарыст-практыкант (вучыцца дзесьці ў Польшчы) з гатоўнасцю адчыняе дзверы ўніяцкай царквы. "Вы б да нас у свята завіталі, — крыху крыўдуе на нашу нездагадлівасць, — паглядзелі б ды паслухалі, якая тут раскоша!"

А раскоша і так добра бачная. Сцены, якія, здаецца, не маюць завяршэння. Урачыстыя абразы. Паўсюдная ўзнёсласць і вытанчанасць. А хлопчык-практыкант, якому ўсё тут да драбніц вядома, слухае нашага мінскага гіда-экскурсавода літаральна з прыкрытым ротам. Мо да светлага і прыгожа-

У прапрадзёда дзевяць дзяцей было, у прапрадзёда — сям'ера, пяцёра ў дзёда. У мяне толькі два. Вунь яны, з жонкай наперадзе, круцяць галовамі ва ўсе бакі ды свавольна чуюць як могуць. Двое — не дзевяцера. Словам, драбнеюць Рагіны, але, нічога, — трымаюцца пакуль. Да таго, відаць, часу, пакуль на ўласны радавод не забудуцца...

Гальшанскі касцёл і кляштар францысканцаў — помнік архітэктуры XVI—XVIII стагоддзяў. Будалася, перабудоўвалася ўсё на сродкі Паўла Сапегі. У пачатку 1770 года будынак быў разбураны да муроў, на яго месцы з выкарыстаннем часткі сцен пабудаваны новы. Відавочнае барока. Фрэска на сцяне алтара. Падкупальная прастора, запоўненая святлом блакітнага неба. І спрэж калеровае вітражы. Нейкі невярагодны згустак эмоцый — усхваляванасці і радасці адначасова. І жончыны валасы, пшчотна расфарбаваныя

нарлівым і вытанчаным, такім, якім і застаўся ён на малюнку Напалеона Орды. Дык лепей крупіну Гальшан, памерам на паўдалані дзіцячай, забяруць на надзейнае захаванне гэтыя шчаслівыя маладыя. Не аб'якавым пустым сувенірам, а часткай уласназначенай Беларусі. Сваёй, не падманнай... Такі ўжо час — падбіраць неахайна згубленае кімсьці каменне...

Мы стаміліся. Вандруем з васьмі раніцы, а зараз на пяту дня пераваліла. Мы перапоўнены эмоцыямі ад убачанага і пераасансаванага. Хлопцы актыўна сілкуюцца прыгатаванымі жонкай бутэрбрэдамі і насуперак усяму прагнуць відовішчаў. Балазе, іх халае наперадзе, бо дахаты мы будзем дабірацца праз Валожын, праз не менш знакамітыя і невядомыя для нас вёскі і мястэчкі Беларусі.

Інсургенцкая зямля... Па першым воклічы Каліноўскага імгненна ашчэрэлася яна косамі ды віламі. У чарговы раз, як упершыню, усядоміла, што не "народ для ранду, а ранд для народу". А крыху раней, у 1794-ым, пайшла, шукаючы волі і справядлівасці, за Касцюшкам. І паўтысяча стрэльцоў на чале з легендарным Міхалам Клеафасам Агінскім з тутэйшага Залесса бясстрашна выступіла супраць пошасці захопнікаў-чужынцаў. Не адолела, не перамагла, але веры ў лепшае ды светлае не згубіла, перадала нам яе ў дар, як святую спадчыну. І паланез Агінскага "Развітанне з Радзімай" і па сёння гучыць не столькі самотна і безнадзейна, колькі жыццёцвярджаўна і пашанотна... Валожынская зямля захоўвае традыцыі, не губляе іх у мітусні будзённасці, а з ашчаднасцю памянае... Уладарна і спакойна вітае нас праз шкло аўтобусных вокнаў касцёл Марыі, упрыгожаны знакамітым мастаком Рушчыцам. Праз хвілю застаецца ззаду, за старадрэвінамі, высаджанымі абпал дарогі, і сама вёска Вішнева, вядома сваім айцом Чарняўскім-сучаснікам нашым, які пераклаў Біблію на родную мову, кананізаваў яе аж у Рыме і ў чарговы раз усяліў у душах і сэрцах беларускіх веру і надзею... Не жартачкі гэта вам, не дробязі і не экскурсійны напышлівы антураж. Людзі-волаты, людзі-легенды! Паэты, кампазітары, мастакі, навукоўцы з княжакім змаргарным духам ды няўрымслівай летуценнай душой, якая не ведае спакою. Дык што? Памяркоўны беларус ды забіты ў дробязных сваіх жыццёвых памненьнях?! Спяны, глухі ды аб'якавы да волі і справядлівасці? Лухта! Няма на зямлі нашай вёскі ці мястэчка, адкуль бы не браў пачатак вялікі шлях да Радзімы. І ідуць па ім бясконца не проста людзі, а грамадзяне. І не згасе святло паходняў. Не Швейцарыя гэта вам, браточкі, дзе ўсе сытыя ды дабрабытам супакоеныя. Звычайны стан беларускай душы — барацьба ды супрацьстаянне. Злу, ілжывасці, бязроднасці...

"Мудрацы розных часоў лічылі, што ў кожнай дзяржаве прыстойнаму чалавеку даражэй за ўсё на свеце яго свабода. Няволя ж настолькі агідная, што ад яе трэба пазбаўляцца ўсім сродкамі. Таму людзі, якія павяжаць сябе, не павінны шкадаваць ні маёмасці, ні нават свайго жыцця, каб не трапіць пад жорсткую ўладу няволі. А тыя, хто зрабіўся паднявольным, але мае свабодалюбівы незалежны характар, таксама не павінны цярэць над сабой непрыяцеля. І не толькі нейкага чужаземца, да якога трапілі ў палон, але і свайго тутэйшага. Дзеля гэтага і створаны законы — тыя абрыць і пуглі, якія будуць стрымліваць кожнага нахабніка ад усялякага гвалту і самавольства і не даваць яму магчымасці здэкавацца над слабейшымі і бяднейшымі ды прыгнятаць іх; каб не мог багаты і магутны паводзіць сябе так, як яму пажадаецца. Цыцэрон вучыў, што карыстацца свабодай можа той, хто стане нявольнікам закону. А для прыстойнага чалавека няма большай асалоды, як жыць у сваёй Айчыне ў поўнай бяспецы, ні з кім не біцца і не сварыцца і каб ніхто яго не зняславіў..." Ну хто запярэчыць, што зварот Льва Сапегі да ўсіх часлоўяў Вялікага княства Літоўскага напісаны кроўю і слязмі не для нас, сённяшніх?! Прага справядлівасці на Беларусі гэтка ж неадольная, як і сама несправядлівасць. Сталь сапраўдным грамадзянінам сапраўднай Беларусі — няўжо недасягалыны ідэал?!

...А бочкавы квас у Валожыне, прама скажам, не вельмі. Вадой разбаўлены. П'ю — моршчуся. Міліцыянты мясцовыя, што ў чарзе ўслед за мной, п'юць таксама, але ж марку трымаюць, выгляду не падаюць — патрыёты. А мо прызвычаліся? Лепшага не каштавалі? Дарэчы, у Валожынскім палацы, пабудаваным у 1806-ым, зараз аддзяленне міліцыі. Эклектыка чыстай вады. Як разбаўлены квас у спіку. Архітэктура класіцызму, дзецішча графа Тышкевіча, з адміністрацыйным эмесцівам звычайнага пастарунку. Куды нам у Еўропу без кантрастаў!

Па дакументах Валожын вядомы аж з XIV стагоддзя. Не дзіва — цэнтр Налібоцкага краю! Валодзілі горадам па чарзе Слушкі, Радзівілы, (Працяг на стар. 12)

Крэва—Гальшаны—Валожын

ВАНДРОЎНЫЯ НАТАТКІ ТУТЭЙШАГА

Кейстута прызначалася для жылля князя і чэлядзі, мела чатыры паверхі. Склептурма — справа для замка натуральная. Жылля пакоі аздабляліся фрэскавымі размаляўкамі. Вокны і байніцы былі стрэльчатымі. Зберагліся толькі руіны замка. Помнік рэспубліканскага значэння — для чыноўніка. Сувенірага — для звычайнай тутэйшай душы.

Крэва. Кроў. Крывіч... Пераканаўчая выразнасць слоў, якой частуецца як добра вытрыманым віном. Сэнс пачынаеш разумець раптоўна. Гэтакаса, як раптоўна і нечакана з-за вясковых хат, прыпынку і колішняй сінагогі насуююцца на экскурсійны аўтобусныя сцены замка, хоць і зруйнаваныя, але па-ранейшаму магутныя і значныя... Сэнс слоў пачынаеш разумець раптоўна. Кроў — з-за крывадушнасці. Крэўная павязь — з-за непрыняцця крыві і насілля, здзеку і рабавання радзімы.

— У дзівосным месцы жывае, бабуля, — спрабую запрасіць да размовы мясцовую састарэлую кабету, што пасвіць пад крэўскімі мурамі казу.

— Ды ў самым звычайным, — бурчыць бабулька, адмахваецца пахмурна і дадае штосьці пра навалівыя экскурсантаў, якіх як пудзілаў гарохавых на летнім агародзе. Разыходзімся, як той казаў, кожны пры сваім інтарэсе. І ўсё ж разумее жанчыну добра. Гарадская экскурсійная нахаба на яе галаву ледзь не штодня. І чорт іх бацьку ведае, чаго шукаюць? Усё-ўсечкае вакол толькі ж яе — бабулінае. І могількі мясцовыя, дзе столькі сваякоў пахавана. І крэўскія замкавыя сцены, ля якіх дзяцінства сышло, юнацтва згубілася ды старасць напаткала. І касцёл, і царква, і сінагога — трохкутнік веры, над якім адзіны, толькі бабульчын, Бог. І задзірысты ды нахабны певень, які, нягледзячы на гады, так і не навучыўся спяваць вытанчана ды прыстойна, а ўсё сіпіць ахрыпла, спяшаецца, падганяючы соннае вясковае быццё. Усё гэта — яе. І не замінае бабулі жыць, не шмальцуе Крэва аб'якавым вокам, не расцягвае камяні, на якіх мо толькі і трымаецца сённяшняя Беларусь... І ўсё ж кавалачак цагліны, даруй кабета, пакідаю ў кішэні. Ён — таксама мой. Я — таксама з набродаў. Тутэйшы, хоць і на Смаргоншчыне з Ашмяншчынай упершыню. Хачу, каб і мая Беларусь трымалася на кавалачку надзейнага і непадманнага крэўскага мура. Мы з сынамі спецыяльна прыкінулі — падлічылі: такіх крупінак Крэва пад нагамі — процьма, на ўсіх беларусаў хоціць. І не бяды, што не вельмі гэтыя "ўсе" спяшаюцца. У кожнага, пэўна, свой час падбіраць камяні. І мэта, відаць, свая. Каму — цяжкім грузам-гнётам на спакутаную душу; каму — дачаснай зброяй за пазуху.

У 1337-ым Ягайла заключыў з Польшчай Крэўскую унію (саюз Беларуска-Літоўскай дзяржавы з палякамі)... У гэтым ж Крэўскім замку Ягайла бессаромна знявольіў князёў Кейстута і яго сына Вітаўта. Кейстут памёр у Крэве, а Вітаўт уцёк, захапіўшы праз час уладу ў Вялікім княстве Літоўскім. Дзякуй Богу, на кожнага ягайлу заўжды ёсць у нас свой вітаўт...

Ашмяншчына — гэта вам не Гомельшчына. Замест прышожавай спакойнай роўнядзі пагоркі ды крутыя схілы, нечаканыя павароты па трасе ды плюс адмысловае буянства фарбаў у дамшак да агулнага замілавання. Швейцарыя — ды годзе! Ды толькі вось свежым гноем у наваколлі папахвае. Не бяды! Не швейцарцы мы — беларусы. Па загадзе з самага што ні ёсць верху да пэўнай даты трэба ўсё што можна пасадзіць ды пасеяць. Вось і шчыруем што ёсць духу пад будучую

га ўсялякі раз так і трэба — як упершыню, як у апошні раз? І сыны мае сцішыліся, рукі ледзь не па швах, да сябе спрабуюць прыслухацца. Мо ў царкве толькі так і ніяк інакш?

Баруны кляштар. Помнік архітэктуры другой паловы XVIII стагоддзя. Складаецца з царквы і манастырскага корпуса, які разам з мураванай агароджай і вежай-званіцай стварае ўнутраны квадратны ў плане двор. Мураваная царква ўзведзена ў стылі віленскага барока. Трохнефавая двухвежавая базіліка з паўкруглай апсідай накрыта двухсхільным дахам... Словам не крапаюць? Згодны! Не верце пачутаму ды напісанаму! Толькі ўласным вачам. А таму хуценька ў Баруны!

А за царквой будынак колішняй беларускай настаўніцкай семінарыі, якую заснаваў у 20-ым годзе і ўзначаліў не хто-небудзь, а сам Рак-Міхайлоўскі. Так, так, Сямён Аляксандравіч, публіцыст і педагог. Сябра Беларускай сацыялістычнай грамады, уваходзіў у раду БНР і яе вайсковую камісію, адзін з кіраўнікоў Таварыства беларускай школы, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея. Як лічача знаўчы, аўтар музыкі песні "Зорка Венера" на словы Багдановіча. Словам, актыўны надзвычай, чысты і сумленны. Таму і сканаў у 37-ым. Вось такія справы сёвай мінуўшчыны... А ў тутэйшай краме нават масла ёсць у продажы. Любіць Бог гэтыя мясціны...

Рушым на Гальшаны. Праз хутары, узлескі і засеяныя калгасныя палі. Намотваючы на аўтобусны кардан кіламетры беларускай зямлі, дыхаючы пылам яе і водарам. Велічны травенскі пейзаж, не менш вялікі сметнік абпал дарогі (куды нам у Еўропу без сваіх кантрастаў?), зноў паварот управа (дзякаваць Богу, што налева ніяк не прыпадае!) — і слаўныя Гальшаны вітаюць нас ледзь не музейнай ціхай.

Планіроўка мястэчка — унікальная. Старажытныя забудовы. Родавае гняздо сьлінных князёў Гальшанскіх. Іван, сын Альгімунта, першы вядомы прадстаўнік знакамітага роду — зацятны прыхільнік Вітаўта. Іванава дачка Ульяна з 1418 года — жонка вялікага князя...

Няма высокіх ды глухіх платоў у Гальшаных. Няма чаго прыхоўваць месцацоўцам. Усё жыццё, як на далоні. І гэта таксама ўласна беларускае. Ні дадаць, ні скрасці. Яшчэ да чужой хаты толькі падыходзіш, а ўражанне такое, што ўжо ў гасцях.

— Гэта вам не за савецкім часам, — адчайна мацюкаецца дзядзька на сыноў, якія, пэўна, без належнай пыкі ўпраўляюцца на падвор'і.

І дзядзька не памыляецца ў нескладаным аналізе грамадска-палітычных беларускіх дзяржаўных адносінаў. Спадзявацца няма на каго. Уласны мазоль ды цявросая галава — вось і ўвесь сойм з парламентам, вось і ўся ўлада — заканадаўчая ды выканаўчая. І ўраджай з уласнага гародчыка будзе гарантаваным, і сумленне чыстым застаецца. А палітычныя хісткія трыбуны — даўно ўжо не народныя званіцы. Так што мае мацюклівы дзядзька рацыю. Яму б з сынамі яшчэ і кулямёт, каб ад чарговага раскулачвання абараніцца...

А экскурсавод, часу не губляючы, распавядае пра штосьці. Маўляў, беларус калісьці, каб беларускага не згубіць, вінен быў у юнацтве не толькі праз пшучу прайсці, пераначаваць у ёй, вогнішча расклаўшы, ды турсці збрана забіць, а яшчэ і ў радаводзе ўласным не памыліцца, да пятага калена спадкаемцаў без памылкі ўспомніць. Па дарозе ў Гальшанскі касцёл у чарговы раз успамінаю: Якуб, Іван, Дзмітрый, Сцяпан ды Мікалай...

вясёлымі зіхоткімі вітражамі...

У жылым корпусе кляштара — філіял Дзяржаўнага мастацкага музея Беларусі. Якіх толькі цудаў нам тут не парасказвалі! І пра дзяўчыну, замураваную ў сцяну, душа якой і па сёння не знойдзе прытулку, блукае па сутэрэннях, шукае святла роднасных душ і не знаходзіць, пакутніца. І пра нейкі надзвычайны магнетызм, уласцівы толькі кляштарным пакоям, сцівельм ад часу і людскіх грахоў. Маўляў, нават мужчыны губляюць тут прытомнасць, бачаць штосьці адмысловае і страшэннае ў сваёй міфічнай рэальнасці. Не тое што палюхаюся, проста стамляюся, кідаю ўсіх і выходжу на гальшанскую вуліцу пакурыць...

Ля універмага першыя "пробныя" п'яныя. І гэта таксама наша — беларускае. Гуляць дык гуляць. З даважкам і запасам, каб сусед не абганяў... Ля помніка загінуўшым у Вялікай Айчыннай, што на месцачковым пляцы, — ускладанне кветак. Арганізавана-пракатальнае. Чародка дзетак-школьнікаў пад наглядам настаўнікаў. І ружа, якая за крок да пастамента знячэўку падае з рук напалоханай да слёз дзяўчынікі. І сам чамусьці палюхаюся, нечакана перахоплівае дыхаанне. Не хваляюся даражэнькай! Кветка — не сумленне, якое згубіш — не вернеш, з пылу не ўзнімеш. Падымай хутчэй ды не палюхайся!

З крамы выношу падараваны ветлівай прадаўшчыцай "Ашмянскі веснік", раённую грамадска-палітычную газету, запоўненую ледзь не напалову перадаўскамі афіцыёзам, дзе райвыканкамаўскія віншаванні ветэранам — па-руску і, дзякаваць Богу, беларускамоўныя вершы на літаратурнай старонцы.

Чакаю экскурсантаў. Едзем урэшце да Гальшанскага замка.

— А "Чорны замак Альшанскі" Караткевіча і замак Гальшанскі — адно і тое ж? — пытаюцца дзеткі.

— Ды не, — натужлива капаюся ў памяці.

Гальшанскі замак, помнік палацава-паркавай архітэктуры, пабудаваны тым жа П. Сапегам на памежжы XVI і XVII стагоддзяў. Калісьці ўтульнае, ваўнічае і шыкоўнае жытло Гальшанскіх. Узнятая брама завяршалася ў свой час гранёнай вежай. Мелі сцены фігурную муроўку, аздобленую лепкай. Багатымі былі і інтэр'еры. Палац перабудоўваўся (дакладней — ледзь не метанакіравана разбураўся) у XVIII—XX стагоддзях, а таму збярогся часткова. Гноевыя сцёкі бліжэйшай жывёлагадоўчай фермы запаўнялі ўнутраны двор. Не дапамаглі, відаць, і трубы, канфіскаваныя з аргана Гальшанскага касцёла і прыстасаваныя ў сістэму фермаўскага гноевыдалення. Здэкам над самімі сабой няма скону...

Вось раздолле хлопцам на замкавых сценах! Сам з задавальненнем па сутэрэннях палазіў, абышоў што можна і агледзеў як след. А маладыя хлопцы з дзяўчынамі, не нашы, не аўтобусныя (экскурсанты самачыныя, да якіх яшчэ ад кляштара прыглядаюся), з веданнем справы над прызамкавым смеццем-каменнем схіліліся. Рыюцца ў ім з такім задавальненнем, што нат зайздрасць бярэ. З рэўнасцю мацаю кавалак Крэва ў кішэні — на месцы! А тыя знайшлі ўжо штосьці, быццам дробязнае ды незалежнае, і аслупянелі ад шчасця. Агледзеў радасна, адчысцілі ад сучаснага бруду і пылу, у рукзак надзейна захавалі. Не абвінавачваю! Радуюся разам з імі! Ну не ахоўвае дзяржава гэты палац, нягледзячы на наяўнасць адпаведнай шылды на замкавай сцяне. Калі б ахоўвала як след, з матчынай цеплыняй і прадбачлівасцю, не руінамі б зараз любаваліся, не дадаткам да аб'якавай калгаснай жывёлагадоўчай вытворчасці, а палацам, га-

"Глыбокае на старых паштоўках"

Чалавек, па-сапраўдному ўлюбёны ў сваю "малую радзіму", горы можа варочаць. Што гэта сапраўды так — лішні раз пераконвае глыбоцкі краязнаўца Уладзімір Скрабатун. Яшчэ студэнтам Мінскага архітэктурна-будаўнічага тэхнікума ён захапіўся філакартыстыкай, а прасцей — калекцыяніраваннем старых паштовак, тых, на якіх адлюстравана Глыбокае ці бліжэйшыя населеныя пункты.

ГЛЫБОКАЕ

Як у свой час даведаўся У. Скрабатун, першая глыбоцкая паштоўка пабачыла свет яшчэ ў 1905 годзе. Пра месца яе з'яўлення можна толькі здагадавацца, бо на картцы няма назвы выдавецтва, не ўказваецца прозвішча выдаўца, не называецца месца выпуску. Але можна меркаваць, што жыццё яна атрымала і ў самім Глыбокім, бо паштоўкі ў гэтым мястэчку пасля 1909 года выдаваліся рэгулярна, а мясцовае выдавецтва заснаваў Л. Ром.

Пачатак даў У. Скрабатуну добры плён і ўвесну 1977 года ён, як раскавае ва ўступе да сваёй кнігі-альбома "Глыбокае на старых паштоўках", выдадзенай Беларускай гуманітарнай адукацыйна-культурнай цэнтрам у рамках праекта "Падтрымка незалежнай выдавецкай дзейнасці ў Беларусі" (па замове БГФ "Наша Ніва"), накіраваўся з артыкулам "Глыбокае на старых паштоўках" у рэдакцыю тагачаснага бюлетэня "Помнікі гісторыі і культуры Беларусі" (цяпер часопіс "Спадчына").

Здавалася б, такому матэрыялу там павінны былі толькі ўзрадавацца. Ды дзе там! З вуснаў аднаго з супрацоўнікаў прагучала: "Такія здымкі мы не можам надрукаваць! Навошта. У вас да рэвалюцыі ў Глыбокім жылі лепш, чым цяпер! Дзеся чого тады было рабіць рэвалюцыю? Паглядзіце самі, што вы нам прынеслі? Брукаваныя вуліцы, ходнікі, дамы крытыя дахоўкаю, людзі ў цыліндрах. Не! Такія здымкі мы апублікаваць не можам! Нам патрэбна, каб былі саламяныя стрэхі, пахлыны дамы, вокны забітыя дошкамі, граць і лужыны на вуліцах..." Аднак У. Скрабатун, хоць і засмуціўся падобным адказам, рукі не апусціў. А паразумненне знайшоў у мясцовых журналістаў, у рэдакцыі глыбоцкай газеты "Шлях перамогі". У тым жа 1977 годзе там і з'явіўся яго артыкул "Глыбокае ў мінулым", у якім раскавалася пра паштоўкі з выявамі Глыбокага. А пасля былі іншыя артыкулы, новыя пошукі.

На сённяшні дзень У. Скрабатун змясціў у розных выданнях каля сотні артыкулаў па краязнаўстве, у тым ліку і ў гісторыка-дакументальнай хроніцы "Памяць" Глыбоцкага раёна. А паштовак пра Глыбокае сабраў каля шасцідзясяці. Рэпрадукцыі з іх і прадстаўлены ў гэтай кнізе-альбоме.

Так, перад намі і кніга, а не толькі альбом. Прытым ілюстрацыйная і, так сказаць, інфармацыйна-даведачная частка (хоць, відаць, усё ж трэба гаварыць пра даследчыцкія артыкулы) узаемна дапаўняюць сябе. У артыкуле "Гісторыя глыбоцкай паштоўкі" У. Скрабатун не абмяжоўваецца прадметам гаворкі, а закранае і гісторыю паштоўкі ўвогуле. Дарэчы, гэтаму віду паштовай карткі сёлета спаўняецца 130 гадоў. Але гэтую інфармацыю можна знайсці і ў іншых выданнях (у тым ліку і энцыклапедычных), а вось пра гісторыю глыбоцкай паштоўкі можна прачытаць толькі ў У. Скрабатуну. Калі спачатку паштоўкі ў Глыбокім выдаваў Л. Ром, дык "пры паляках", калі Глыбокае стала цэнтрам Дзісенскага павета, за гэтую справу ўзяўся ўладальнік мясцовай кнігарні У. Уладзіміраў. Як сведчыць У. Скрабатун, "афармленне паштовак, выдадзеных Уладзіміравым, значна адрозніваецца ад тых, якія раней выдаваў Ром. Калі на дарэвалюцыйных картках пераважаюць панарамныя здымкі, дык выданні міжваеннага часу характарызуюцца большай канкрэтнасцю. На іх адлюстраваны важнейшыя аб'екты павятовага горада: пошта, гімназія, царква, касцёл. А вось пры "саветах" з'явілася толькі адна паштоўка з відамі Глыбокага — у 1987 годзе ў выдавецтве "Беларусь". У кнізе-альбоме змешчаны паштоўкі і з выявамі Беразвечча, якое цяпер злілося з Глыбокім, і адна, што адлюстроўвае Соймікавую Калонію — была такая ў 30-ыя гады паміж Глыбокім і Беразвеччам.

Лявон ЮРЧЫК

ВІШНУЕМ!

ЯК У КОЖНАГА чалавека на зямлі, так і ў кожнага паэта, — наогул, у кожнага творцы — ёсць сваё наканаванне. Ад каго ці ад чаго яно зыходзіць? Ад Бога, ад роднай зямлі, ад уласнай долі? — цяжка сказаць і вызначыць. Хутчэй — ад усяго разам, ад усяго, што завецца жыццём, дадзеным табе — непасрэдна, канкрэтна, без права перадачы, — табе, і нікому іншаму. Як распарадзіцца ім, гэтым наканаваннем, — справа ўжо на парадак вышэйшай сваёй шматмернай непарадкавальнасцю: як дайсці да яго здзяйснення — ніхто не можа ўгадаць, і найперш сам чалавек, творца. Ёсць толькі мэта, ёсць толькі дарога...

Небам пакліканае

ЮБІЛЕЙНЫ ЭЦЮД

І трэба — ісці... Хлапчук з беларуска-памежнага Гарадка выйшаў спачатку на сваю дарогу, каб узляцець над зямлёй. Яго прывабіла неба, ён падзяліўся сваёй хлапечай марай з авіяцыйнай. Зрэшты, сялянскія сыны цягнуліся да вучэльняў з казенным коштам і па іншай, зусім зразумелай прычыне: пасляваенная вясковая нішчыміца і нястача толькі такі абяцала спосаб зацугляць удачу... І ўсё ж: з Уладзімірам Скарывкіным было і так і, можа, не зусім так... Было — спачатку падсвядома, а потым акрэслілася ў лёсавазначальнае: *Ёсць у паэта Неба і зямля. Зямля — Для ўзлёту, Неба — Для палёту...*

Цяга вясковага хлапчука: з ваенным сіроцтвам (бацька загінуў на франтавых шляхах), з добрым і спагадлівым айчымам, — была ва ўсім пазначаная вышынёю. Згадка дзяцінства: айчымы "садзіў на воз бухматы...", "а я на сёмым небе знаходзіўся, здавалася..." — гэта не простае замілаванне-ўспамін, гэта — знак планды: *Я з зайдрацю глядзю, як быў малым, На птушак і пілотаў...*

Ісціна, старая, як свет, скажам больш лакальна — як свет паэтычны: паэта без біяграфіі няма. Не ў сэнсе нанізвання анкетных пацерак. Калекцыяніраванне прафесій — а такіх прыкладаў можна прыгадаць уга колькі! — пабывалі і кітабоямі, і геологамі, і сталеварамі, і качагарамі... — гэтыя патугі штучнага прафесійнага "абсемянення", "стварэння" ўласнага "жыццяпісу" вершаробам, як зазвычай, нічога, апроч знешняй "аздобы", не прыносілі. "Рабіць біяграфію" — справа паэтычнай тусюкі, мець "біяграфію душы" — адзнака і перадумова творчасці (хоць і не дужа радасную выснову на гэты конт робіць пра сябе паэт: "Ёсць толькі біяграфія душы, на жаль, яна не кожнага цікавіць...").

І ўсё ж — гаварылася мудра і неаднойчы: паэт — гэта лёс. У спадарожнікі свайму паэтычнаму лёсу Уладзімір Скарывкін абраў авіяцыю: "Я небам назаўсёды захварэў..." Калі ў выкананні славурых "Песняроў" загучала: *Белая Русь мая! Чыстая ты мая! Родная ты мая!..* —

Напачатку падалося, што паэтычны тэкст Уладзімір Скарывкін стварыў менавіта дзеля гэтага — песеннага — выпадку. Ажно — не: верш, выявілася, быў ці не творчым дэбютам, а дакладней, творчай самаатэстацыяй паэта, і адкрываў першую ягоную кніжку "Буслы над аэрадромам". Верш з усімі прыкметамі паэтычнага спосабу Уладзіміра Скарывкіна: змест — ад зямлі, форма — ад неба. Прыгледзімся: *Белыя гоні бульбы, Белыя косы дзяўчат... ..Белыя плечы бяроз, Белыя россыпы золкіх Чыстых святальных рос... ..Белых туманаў плыні... ..Белыя срывы завей...* — сапраўды, такая панарама можа адкрыцца толькі з вышыні палёту. І гэты "авіяпозірк" пранізвае і наступныя кніжкі Уладзіміра Скарывкіна, што яскрава засведчана ўжо іх назвамі: "Гукавы бар'ер", "Дазвольце ўзлёт", "Чацвёрты разварот", "Вугал атакі", "Пасадачныя агні", "Выратавальны плыт" (рыштунак, хоць і для водных патрэб, але ўсё ж авіяцыйны, — і дарэчы, сведчыць у аднайменным вершы паэт, апошняе падарожжа Уладзіміра Караткевіча па рэках Палесся здзяйснялася на авіяцыйным выратавальным плыце...).

Паэт, можа, і не шукаў спецыяльна яе — форму. Прынамсі, не задумваўся над гэтым. І незададзенасць, натуральнасць ратавалі паэта, як і ўвогуле ратуець мастака, творцу. Шукаць форму — як самамэту — ці не проста гэта дарожка да рамесніцтва?.. Форма сама знаходзіць мастака: як прыгажосць, пакліканая зместам, і адначасна як творчая сіла, што дае гэтаму зместу магчымасць увасаблення. Форма няволіць, але тым самым не дазваляе зместу рассыпацца (націск можна ставіць на любым з двух прыдатных для яго складоў) на няўцямныя, бяздумныя драбчкі быцця. Форма **афармляе** і накіроўвае сэнс тварэння. Адно без аднаго яны — безжыццёвыя. У луннасці — гэта ўжо

"Твае тысячы год — гэта ўсяго толькі год..." — і іх сусветная ўзаемапранікнёнасць і ўзаемазалежнасць... "Вышыня гадоў" разгортвае перад паэтам і глыбіні часу. Гэта знаходзіць адбітак не адно ў лірычных экспрэсіях, але і ў малюнках, што набліжаюцца зместам і фарбамі да выяў эпічнага складу. Ці то маем мы справу з паэмай, ці з вершаваным маналагам — "аўтабіяграфіяй душы", па аўтарскім вызначэнні, ці то з Вянкам санетаў, — сутнасная пазіцыя пазначана адным, зноў жа кажучы словамі Уладзіміра Скарывкіна, "вуглом атакі": паэт настойліва прабіваецца, як паветраны карабель праз хмары, да панарамных далаглядаў — ад канкрэтных гіста-

тое, што выяўляе нам верш "Беларусі". Гэта — малітва роднай зямлі. А таму: яна творыцца, прамаўляецца з духоўным позіркам неба. Усё гэта, зямное, блізкае, роднае, чыстае, дыхае нябесным блаславеннем. Яно высокае — і простае, як малітва... От жа сказаў аднойчы Якуб Колас: "Хмаркі белыя марудна за лясны плывуць..." — гэтак усё немудрагеліста, а столькі шчылівай летуценнасці ў малюнку! Які прастор — пачуццям і думкам... Так нараджаецца "з душою птушкі чалавек", — пра гэта, як пра самае заповітнае сведчыць нам Уладзімір Скарывкін: *Нада мною — нябёсы сінія, Пад нагамі — дарожны пыл. А праз сэрца праходзіць лінія, Што злучае з зямлёй небасхіл.*

Гэтая лінія — лінія лёсу, жыцця — як промнем, асвятляе лепшыя паэтычныя радкі Уладзіміра Скарывкіна. "Пакуль цвітуць вачэй тваіх паляны..." Паляны, — гэта можна пабачыць адразу, цалкам — толькі з вышыні: не адна ж, заўважаеце, паляна, а — "паляны". Але — "вачэй паляны..." — іх ужо разгледзець можна толькі наблізіўшыся: вочы ў вочы... Вочы ў вочы з каханай, вочы ў вочы з травінкай і кветкай, вочы ў вочы з птушкай, вочы ў вочы з роднай зямлёй... А глыбей у сутнасць — значыць, вышэй у неба. "Авіяцыя, як паэзія", — заўважае-прызнаецца паэт. І знаходзіць гэтаму важкія доказы. Вось: жаўрукі — "узляцелі, песню завялі... Я разумей: да іх натхненне прыходзіць на зямлі..." Зямля — стартавая пляцоўка. Неба акрыляе, зямля па-мацярынску чакае і вяртае: *Хай нават ля парога Казерога Мы б сёння пыл касмічны атраслі, Усё адно галоўная дарога Заўсёды ў чалавека На зямлі.*

Не, гэта не супрацьстаўленне, гэта толькі пацвярджэнне: чалавек — існасць зямная, а неба — уратаванне душы. Адтуль прыходзіць святло, каб вывесці з цямрэчнага хаосу, — як, зноў жа з прафесійным досведам, заўважае аднойчы паэт: *Неба раскрылася парашутам І ўратавала зямлю.* Так, зямля ратуецца небам... Толькі ж і небу, пэўна, не лішне мець зямную апору. Яна — у чалавечай душы. І адчуваючы гэта — мажлівую аднабокасць захаплення, — паэт як бы дакарае сябе: *Пісаў балады, вершы і паэмы Часцей пра неба і стальных буслоў...* Перасцярога не марная, бо "клёкат" "стальных буслоў" можа заглушыць штосьці вельмі важнае і жыццёва вызначальнае, аб чым пасведчыў раптам "стары аэрадром", аціхлы ад груткаў: няхай сабе — *Крылом не памахае нада мной І не памкнеца ў сіняву начную...* — затое: *Як плача немаўлятка за сцяной, Цяпер я часта і выразна чую...* Надыход цішыні: гэта і засмучэнне — як для загартаванага аэрадромнага служакі, гэта і разуменне — як для зямнога чалавека — паўнаты жыцця: пачуць немаўлятка за сцяною, адчуць адказнасць за кожную дзіцячую слязінку... Аказваецца, ёсць яшчэ і "вышыня гадоў" — з яе куды як многа відно!.. *...Сёння ў поўнач наступіць Год спакойнага сонца...* І — *Як бывае ён рэдка — Дзень спакойнага сэрца...* Знаёмая ўжо нам пераклічка паэтычных "сфер": нябесная — сонца і зямная — сэрца. Касмічны спакой — і чалавечы хваляванні. Іх несурасмернасць, іх, здавалася б, неперасякаемасць, адноснасць — як па Бібліі:

рычных постацей (а героямі твораў паэт абірае людзей крылатых, людзей высокага палёту, людзей, народжаных зямлёю — небу) Францішка Скарыны, Максіма Багдановіча ён думкамі сваімі, згадкамі і развагамі імкнецца ў сутнасць дня сённяшняга: каб зразумець яго і сваё месца ў ім. А з "ваярком праслаўленым", князем Міхалам Глінскім паэт уступае ў непасрэдны дыялог: гамоніць з ім, распытвае, спрачаецца... Але, бадай, самым сімптаматычным, значковым у шэрагу твораў ліра-эпічных стаўся для паэта Вянок санетаў: у строгай фактуры верша як бы праступае "дантаўскае рэха" — не адно ў рэчышчы гэтай, канкрэтнай, формы (хоць і "суровый Дант не прэзирал сонета"...), а ў сэнсе класічнай школы. Гэта мы цяпер знаём: Уладзімір Скарывкін прабіраўся, ішоў да нялёгкага выпрабавання тэрцынамі Дантэ... Але гэта яшчэ — будзе. А пакуль што — Вянок... Нельга не заўважыць — чытаючы і перачытваючы санет за санетам (а то ж — эталон у класічнай сістэме паэтычных мер і ўзораў), — як набывае пругкасць радок Уладзіміра Скарывкіна, як арганізуецца лад і настрой верша — арганічна і нязмушана, як адточваецца ён у скандэсананасці думкі, у дакладнасці яе выяўлення: *...Жыццё без хваляванняў і трывог — Журба і смутак апусцелай нівы...* І хоць: "Зваротных у жыцця няма білету..." — але — *Ніколі той не можа быць шчаслівым, Хто ў сэрцы сной вясновых не збярэ...* Адштурхоўваючыся ад момантаў вузкасасабістых, лірычна-прыватных, іншы раз нават, па наіўнасці падумаўшы, "нязначных" у гледзішчы "эпахальным", паэт выводзіць Вянок на пlynь трапяткіх і ўсезначных, агульначалавечых памкненняў і настрой: *Гады былыя перажыў наноў, Калі шукаў уток я для асновы. Прымі сувой пачуццяў і высноў.* *... .. У ім святло бярозак беластовых І першае дыханне марозоў, Асенні клопат шпаркіх палазоў І зельне руні — спадзяванняў кволых...* Малюнак — чысты, светлы і паэтычна праўдзівы... А цяпер — непасрэдна пра тое, да чаго, магчыма, рыхтаваўся, ішоў, набліжаўся Уладзімір Скарывкін усёй сваёй папярэдняй творчасцю. Вестку аб тым, што паэт перакладае "Бос-

Пакрэсліць. І зноў пачынаць...

Чытаючы вершы, асабліва пачаткоўцаў, заўсёды задаеш сабе пытанне: а для чаго пішуць паэты?

**Пакрэслены лісты маёй надзеі,
пакінуты нястрыманы аловак.
І крокі заглушае крык завеі,
якая ашалела сварыць золак,** — чытаю ў маладой берасцейскай паэці Марылі Лагодзіч ("Першацвет", 1998, N 9).

Адчуваеш настрой паэці, трапяткі стан яе душы, жаданне ў слоўце выказаць усю глыбіню пачуццяў, што ляжаць у сховах сэрца. Тады і разумееш, што пакутуюць паэты не для таго, каб палюбавацца сабой. Найперш — каб раскрыць сябе, каб нехта далучыўся да іх унутранага свету, зразумеў іх і сам стаў багацейшым. На пачуцці, на думкі і ўчынкі.

Паэтычны свет Марылі Лагодзіч — гэта самота чалавека, які шукае сябе, разглядае сябе нібы знутры, апісвае і выпрабуе свае адчуванні і перажыванні праз слова і ў слоўце. Інтанакцыя ў паэці сціпаная і насцярожана-пудкая. Такая, як і спадзеўкі на дабро і шчасце, на шчырае каханне:

**Я паклічу цябе варажыць
над прыпынкамі нашага лёсу,
пацалункамі вусны паліць
пад лагодным паглядам нябёсаў.**

Менавіта ў самоце, тым натуральным стане для чалавека, які разумее ўсю нетрываласць чалавечага існавання, лепей за ўсё выяўляе Марыля Лагодзіч свае пачуцці.

Марыля ЛАГОДЗІЧ

Нарадзілася 16 ліпеня 1979 г. на Іванаўшчыне. Зараз — студэнтка IV курса Брэсцкага музычнага каледжа (аддзяленне "Музыказнаўства").

Друкавалася ў абласных выданнях, у "Нашай ніве", "Першацеце", "Малодосці". У 1998г. у "Бібліятэцы часопіса "Першацвет" выйшла кніга вершаў "Па-над срэбнай слотай..." (кніга ў нумары, "Першацвет", 1998, N 9).

**Я згублю тваё імя сярод радкоў,
што імкнучца стаць аднойчы вершам.
Я — святая, ты ж — звычайны грэшнік
на сустрэчах сонечных шляхоў.**

**Я забуду твае вочы незарок
і перу начэй даўгіх паперу.
Ты мяняеш цыоту на хімеру,
я ж — на пацалунак дзёрзкі змрок.**

**Тваіх словаў люстра разаб'ю,
літары бяздомыя спаткаю.
Ты яеш банальнае — "Люблю",
я ж кажу высокае — "Кахаю".**

**Гэты верш самотнай немаы
будзе правіць дождж вясновых мараў...
Ты забыўся на сваю гітару,
ты вярнуўся зноў да пустаты.**

**Я слухаю цішыню пранізіва-празрыстую,
я краю яе астральным дотыкам.
Яна пазірае апальмі лісцямі
і блізкай восені гучыць акордамі.**

**Мы разам з ёй таемна-маўклівыя,
нібыта сноў разглядаем прывабнасці —
на тонкіх вуснах крывыя лініі
мастак малюе сухімі фарбамі.**

**Пад парасонамі зорнай Вечнасці
мы з цішынёю цябе прыгадваем:
ты зноўку стомлены маімі вершамі,
што лётаюць па-над прысадамі.**

Слова яе становіцца як бы празрыстым, у ім усё прасвечваецца, як сонечнае святло праз лёгкую зажураную аблачынку на жнівеньскім небе.

Асабіста мне імпануе тое, што Марыля абрала для сябе дэвіз — закрэсліць надзею дзеля таго, каб зноў жыць ёю і з ёю. Значыць, будзе зноў пошук сябе ў слоўце. Будзе зноў самота, якая патрэбна душы, што хоча зведаць таямніцы нашага жыцця — найперш кахання, — каб перадаць іх нам ва ўсім багацці і пнатлівай чысціні.

Магчыма, не ва ўсіх вершах радок у Марылі гладкі і бездакорны. У сэнсе стылізавай абробленасці. Але тое, што ў ім непасрэдная і шчырая душа, — гэта безумоўна: **Я скіну вазу ў зайздрасці віна — кавалкі разляцяцца па падлозе. То адзінота — сноў маіх сцяна, шалёнасці няўдалай мрой-слёзы.**

Тут зноў таяж адзінота, але яна ў Марылі як знак таго, што душа працуе, што зноў і зноў нараджаецца надзея, якую паэтка крэсліць, каб зноў шукаць. Тое слова, якое адкрые ўнутраны свет.

Вось, думаецца, і становіцца зразумелым, што паэты не проста, як кажуць, складаюць вершы. Яны ў слоўце расхінаюць нам свет, дзе пастаянна жыве надзея на святло, радасць і дабро. Для гэтага і пішуцца ў самоте вершы.

Наталля КУЗЬМІЧ

**У снах сваіх з пажайцелым попелам
мне выкладаеш законы існасці.
Краіні пшчотным астральным дотыкам
ты цішыню пранізіва-празрыстую.**

**Мы крочым з дажджом удваіх. На пару.
Мы слухаем свае крокі,
што рэхам мройлівых тратуараў
лятуць у аблокі.**

**Мы пазіраем з дажджом у вочы
адно аднаму... Здаецца,
анёлы грэюць гарбаты ночы
і вось яна ніц пральцеца.**

**Мы размалёўваем дол асфальту
ў празрысты колер цыоты.
У люстры — бледныя вусны, пальцы,
два крэслы для адзіноты**

**Маёй і дажджавой,
што йдуць у бясконцасць,
шукаючы невядомасць.
Мой Божа, прыдуманы гэты космас
няхай іх вядзе дадому.**

**Ізноў за вакном змрок
пужае забытыя цені.
Гучыць дысананс — крок
і здрадай парэзаны вены.**

**Прыніжана цыота, і жах
заломвае пальцы да болю.
Гучыць дысананс — страх,
і дрэнна сыграная роля.**

**Палын незакрэсленых слоў
у рэха начное складзецца.
Гучыць дысананс — кроў
слязою пякельнай пальцеца.**

**Скамячаны шмат ліста
нагадае поўню над слотай...
Гучыць дысананс — там
у вочы глядзіць адзінота.**

**Мой горад з маленькіх домікаў,
з апалаю лістою
мяне прымае рознюю:
з табою і з адзінотаю.**

**Мой горад у шэсць гадзін раніцы
мяне сустракае поўняю,
і сцэжкам ліхтарнымі,
і вокнамі бясконцымі.**

**Мой горад з разбітымі марамі
мяне суцяшае думкаю,
што шчасце — рэч авангардна
са спрэчкамі-пачуццямі.**

**Мой горад дажджом закрэслівае
тваё паліто доўгае.
Мой горад — папера з вершамі
безназоўнымі...**

П. Пруднікаў, Ю. Свірка, У. Паўлаў, М. Танк, А. Салтук, П. Панчанка, У. Скарывкін.

кую камедыю" Дантэ, я сустрэў (сам для сябе) несамавітай, але прыхільнай страфой "Змена прафесіі":

**З такою стратаю —
Прыбытак чысты:
Быў авіятарам,
А стаў — дантыстам...**

У перакладчыцкай працы Уладзімір Скарывкін не быў навічком. Дзякуючы яму, па-беларуску загаварылі такія слынным паэтам, як Мікалай Рубцоў, Мікола Вінграноўскі, Барыс Чычыбабін...

Але — Дантэ ёсць Дантэ...

Як Вергілій вядзе аўтара "Боскай камедыі" па кругах таго свету, так сам Дантэ — цягам стагоддзяў — вядзе жывых, які і нас вядзе сёння, па кругах жыцця: таго — непасрэднага, свайго — будзённага, пякельна-балючага, што землятрусна бунтавала паэтва сэрца. І ўжо — насуперак, паміма волі паэта — геніяльна падказвае: знікаюць, сціраюцца з памяці — і ў гэтым, можа, найвялікшая і найтаемнейшая сутнасць задумы Тварца, імя якой "Боскай камедыя", — забываюцца імёны (а іх называе Дантэ дзiesiąткі, сотні, каб непазбежна перасяліліся яны ў каментарыі перакладчыкаў і даследчыкаў), а застаюцца ў вечнасці, застаюцца, зрэшты, з намі — з кожным жывым — магутныя ўзлётныя паэзіі, сусветы думкі і пачуцця, нараджаныя паэтычным геніем. Вось нехта "ламбардзец Марка" ("Чысцец", песня шаснаццатая): што ў гэтым імені? А толькі нагода для кароткага каментарыя, што гучыць, як прысуд: "Пра трох старцаў, якіх згадае Марка і пра самога Марку амаль нічога не вядома..."

**Але: пытаецца Дантэ (у Марка):
У чым таго прычына, адкажы,
Што свет на дабрачыннасць не багаты,
Што злосць у ім не ведае мяжы.**

Ці неба ў тым ці людзі вінаваты?

Ён уздыхнуў. Кароткім словам "Ат!"

**Ягоны ўздых закончыла пакута,
А ён пачаў: "Свет невідумы, брат!"**

**Вы на суседзях шчырыцеся люта
І вінаваціце звычайна ў тым
Нябёсы, што раскручваюцца крута.**

**Каб так было, не шанцавала б злым
І ў душах забівалася б свабода,
Што дадзена ўсім жыхарам зямным.**

**Адрозніваць, што — зло, а што — лагода,
Дапамагае ўсё ж святло нябёс
Вам, а не чалавечая прырода.**

**Калі свабоднай воляй жорсткі лёс
Хоць раз перамагла вы — падаруе
Жыццё пасля вам шмат яшчэ дзівос... —
І хай сабе, паводле сюжэтнай дзеі, то прамаўляе Марка, але мы разумеем — гэта гаворыць з намі Дантэ. Гэта ягоны голас — праз стагоддзі.**

І разумеем: якая вялікая мера адказнасці "кладзецца" на перакладчыка.

Паэзія — птушка, пераклад — аэраплан: паветраны лятальны апарат — ляціць, але не птушка. Ён пераносіць нас з аднаго моўнай стыхіі, з аднаго эпохі — у другую, з аднаго свету — у другі. І максімальна наблізіць яго да жывой птушкі — мэта перакладчыка...

Перакладам "Боскай камедыі" Уладзімір Скарывкін здзейсніў, прынамсі, дзве фундаментальныя задачы: уласна-творчую і нацыянальна-культурную.

Побач з Гэтэ ("Фаўст" — пераклад Васіля Сёмухі), Адама Міцкевічам ("Пан Тадэвуш" — пераклад Язэпа Семяжона), Аляксандрам Пушкіным ("Яўгенія Анегі" — пераклад Аркадзя Куляшова) у беларускай паэтычнай рубрыцы стаў Дантэ Аліг'еры. "Боская камедыя", твор сусветнай велічы, увайшоў у нашу нацыянальнае — літаратурнае і культурнае — жыццё, стаў неад'емнай часткай і адной з дамінантаў нашай духоўнасці. Яшчэ адна ніша запоўнена. Мы сталі багацейшымі — на цэлую "Боскую камедыю"!

Пераклад яшчэ раз пацвердзіў веліч, багацце і літаратурны магчымасці нашай мовы. А разам з тым — і яе неўміручасць. Гучаць, як званы, дантаўскія тэрцыны, — па-беларуску!..

І здзейсніў гэты творчы подзвіг Уладзімір Скарывкін. Здзейсніў таленавіта, грунтоўна.

І што самае дзіўнае: мы адразу прынялі беларускую "Боскую камедыю" не як госцю, а як сваю крэўную, — як быццам бы яна не толькі што з'явілася, а заўсёды была з намі.

А сакрэт прасты: яна — сапраўды беларуская. І па стыльвым ладзе, і па лексічных фарбах. От усяго ўзяць на выбар хача б пару радкоў ("Чысцец", песня сёмай, 34—35):

**...кто не облекся в три
Святые добродетели и строго
Блюл остальные... —**

гэта рускі пераклад Міхаіла Лазінскага. А гэта — украінскі (Яўген Драбязка):

**...що не змогли
Іти трьома священними шляхами,
А іншими чеснотами жили...
Чытаем ва Уладзіміра Скарывкіна:**

**І з душами, што бранікі спакус
Не трапілі, пражыўшы дабрачынна...
Як гэта па-беларуску — натуральна, нязмушана. І — афарыстычна...**

Ці — зноў жа для параўнання: славуае "Оставь надежду всяк, сюда входящий", — надпіс пры ўваходзе ў пекла.

У М. Лазінскага: "Входящие, оставьте уповањья"; у Я. Драбязкі: "Лишайте сподівання всі, хто входить"; у У. Скарывкіна: "...таму надзей з сабою не бяры!.." Гучыць, — на фоне двух мэтраў!..

Пераклад здзейснены. Гэта быў і дыялог, і спрэчка — з матэрыялам і з самім сабой. Гэта была мудрая школа майстэрства і шлях умацавання духу: праз пекла і рай...

У адным са сваіх нешматлікіх інтэрв'ю Уладзімір Скарывкін прызнаваўся: "...лёс мой складаўся так, быццам мяне мэтанакіравана рыхтавалі менавіта для сустрэчы з ім (Дантэ. — В. З.). Мяне вяла нейкая вышэйшая сіла, я гэта адчуваў. Яна прымушала перажываць і набываць вопыт, які пасля дапамог бы мне зразумець Дантэ і пераўвасобіць яго на беларускай мове. Цяпер я ведаю, што нават самыя чорныя старонкі майго жыцця набліжалі мяне да гэтай кнігі..."

На юбілейных вечарынах Уладзімір Скарывкін вялікі амаатар радаваць віноўнікаў урачыстасці вершаванымі вітанямі. Гэта надае рашучасці і мне — адплаціць яму тым жа таварам:

**Агуркі ў нас на копы лічылі:
Як набраў шэсцьдзесят — то й капа...
І да гэтае ж меркі — з гарчынай —
Час кратом нашу градку капаў...**

**Дакапаўся-ткі!.. Маеш набытак.
А прадаць — не кліе купец
І тавар твой не бачыць нібыта...
Ды капа — яшчэ не капец!..**

**Шэсцьдзесят, — яшчэ самыя віды
На ўраджай — і не з'есць туман...
Толькі сам за ўдачу не выдай
Пустацветнага слова абман...**

**Як з грады — агурчкі-гадочкі:
Самі скачуць крамяна на стол...
Хочаш — хрумстай, а хочаш — у бочку,
Як у вечнасць, кладзі на засол!..**

Не выключана, што пасля працяглага жыцця на арбіце дантаўскай вышыні нялёгка будзе паэту перайсці ў атмасферу свае ўласнае, арыгінальнай, творчасці. Будзем жа мець надзею, што Уладзімір Скарывкін выйшаў з гэтай школы ўмацавання і натхнёны на новыя паэтычныя ўзлётны.

Небам пакліканае слова — яно такое зямное. І таму — западае ў сэрца, хвалюе і абуджае жыццядзейныя сілы і памкненні...

Васіль ЗУЁНАК
Фота Ул. КРУКА

7

“С тобой и без тебя”

З Нінай Галіновай добра знаёмы ці не ўсе супрацоўнікі (ды і многія чытачы) перыядычных выданняў, якія не так даўно яшчэ фінансаваліся дзяржавай праз выдавецтва “Полымя”. А да іх, як вядома, адносяцца і штотыднёвік “Літаратура і мастацтва”. Ніна Аляксандраўна (па пашпарце Ніна Шайдылаўна) працавала галоўным бухгалтарам гэтага выдавецтва. Але стасункі тычыліся, зразумела, своечасовага атрымання зарплаты, ганарараў ды яшчэ разліку па камандзіроўках. І толькі нямногія ведалі, што Н. Галінова не толькі чалавек, які чужою разбіраецца ў “лічбах” (скончыла фінансава-эканамічны факультэт Беларускага дзяржаўнага інстытута народнай гаспадаркі, а ў 1993 годзе паспяхова завяршыла і вучобу на

факультэце міжнародных эканамічных адносін Усерасійскай акадэміі знешняга гандлю), але і захапляецца паэзіяй, больш таго — піша вершы. Праўда, па-руску, бо родам з сяла Вялікая Барава, што ў Пермскай вобласці (Расія). Нарадзілася ў сям’і ваеннага ветурача, а на Беларусь пераехала ў 1970 годзе. Тады ж і развіталася з эканамічным факультэтам Пермскага ўніверсітэта і перавялася ў наргас. І ўжо зусім ніхто не здагадаўся, што Ніна Аляксандраўна спрабуе пісаць і на роднай мове народа, які стаў ёй бліжэй і дарагім, а сама Беларусь — другой радзімай. А што Н. Галінова чужою валодае і беларускай мовай, можна пераканацца, калі пазнаёміцца з кнігай паэзіі Ніны Аляксандраўны “С тобой и без тебя”, якая выйшла ў “Беларускім кнігазборы”. Вялікую дапамогу ў выданні гэтага зборніка аказаў грамадзянін Каралеўства Непал, доктар тэхнічных навук, прэзідэнт Асацыяцыі непальскіх прадпрымаўнікаў у краінах СНД, віцэ-прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі выпускнікоў БПА, каардынатар Таварыства непала-беларускай дружбы Махата Упендра, які шмат садзейнічае развіццю культуры і спорту Беларусі. Праўда, у гэтай кніжцы беларускамоўныя вершы займаюць не так і шмат месца, але прыемна, што яны ўсё ж з’явіліся з-пад пяра гэтай абаяльнай і, несумненна, таленавітай жанчыны.

Вершы, як і ўвесь зборнік, пра тое, што асабліва хвалюе лірычную геранію. Гэта — каханне, стасункі з бліжэй чалавекам, але гэта і тая трывога, у прыватнасці, паслячарнобыльскія, якія непакояць кожнага з нас. Н. Галінова піша шчыра. Яе вершы — усплёск адкрытай і даверлівай душы ў той момант, калі нельга проста не пісаць:

*Раніца, а я твая абранніца,
І не месца скрусе і журбе.
Ды байца асакой параніца
Уся мая пляшчота да цябе...*

Гэтымі радкамі зборнік адкрываецца, яны нібы запейка да яго, свайго роду эпіграф. Ды і ўвогуле лепшыя вершы кнігі — пра каханне, пра тую любоў, якая абавязкова — рана ці позна — чалавека напаткае, калі ён адкрыты для яе, калі верыць у лепшае і харошае. Гэта відаць і з верша-прысвячэння А. Д.:

*Голубые глаза —
беспокойный прибор,
Голубые глаза —
небосвод голубой.
Голубые глаза,
как все просто и мудро.
Будет с нами всегда
то воскресное утро.
Пробуждение от снов,
что пришли наяву.
Каждой клеточкой вновь
я, как прежде, живу.*

Кніга “С тобой и без тебя” напісана нібы на адным дыханні. І гэта лішняе пацвярджэнне, што яна не магла не напісацца, бо паэзія для Н. Галіновай з’яўляецца душэўнай і духоўнай патрэбай.

Лявон ЮРЧЫК

Аляксей
РУСЕЦКІ

“Спасціг загадку ўсю Скарына...”

Біялагізмы лёсу

Вапняк ейны цвёрды ў маіх касцях
І ейная соль у жылах;
Мяне да радзімай зямлі ў прасцяг
Цягнула нябачная сіла.

*Мялоўка, Мелякоўка, Белы Камень,
Бялінкавічы, Белая Дуброва...
З бялявымі ўрадзіўся валасамі
у гэтым краі — чыстым і здаровым.*

*А колеры ўсе паглынае шэры,
зямля ля “зоны” змоўка, пацямнела:
зыходзяць там цяпер пенсіянеры
у дол глыбокі ў арэале белым.*

*Зямля далёк турбуе чалавека,
бярэ за сэрца настальгічным болям,
зрушае процьму генаў і малекул
мацней, чым стрэлку кампасную полюс...*

*Амаль спасціг загадку ўсю Скарына,
чым любяць людзям свае слябі
і птушкам “свая гнёзды”, як зварыне
яры свае, “свая віры” ўсёй рыбе.*

*Вугор настырны з нарачанскай хвалі
паўзе, плаве ў Амерыку, і бусел
ляціць з-за мора праз чужую далеч
зноў да гнязда свайго на Беларусі.*

*Яшчэ трымае свет сіне-зялёны
усё суладдзе, сонечную цэльнасць,
ды множацца атруты, “зоны”, войны,
і мроіцца мне мёртвая пустэля.*

Трава

*Як узблісне з-пад снегу зямлі
вільготная скура —
прабіваецца густа трава-мурава,
неадольны жыцця спрадвечны
падмурак —
долаў, гораў трава.*

*Лес, які ўзняўся ў неба з яе калісьці,
толькі выдыхнуў першы
свой сонечны дух,
а наўкол травяное шыластае лісце
гадавы ўжо акрэсліла рух.*

*І бліскае радасна жмурыцца вока
у авечкі й зайца, каня й зубра,
выскаляюцца іклы галоднага воўка,
прагай ежы гараць.*

*А трава дзесь паўзе
ўжо праз вігары, ямы,
дзе віхрыўся агонь, грымеў траціла,
зашывае траншэі, хавае шрамы,
каб наўкола зноў краскі цвілі.*

*І зямля набывае былую акрасу,
спаконвечны доўжыць жыцця працяг,
ды шкада — камень памяці з цягам часу
назаўжды захінае “траву забыцця”.*

Заслаўская вуліца

*Часам, да кіёска “Саюздруку”
па двары праходжу раніцой
між муроў, па рабацінкі бруку,
вуліцы разбуранай, старой.*

*Тут не раз, бывала, верны справе,
грузавік грымеў мой па шашы,
дрогкі шлях адольваў у Заслаў’е,
шлях у летапісныя часы.*

*Вежы храмаў, гарадзішча схілы,
дзе калісь палалі кроў і гнеў,
ды курган Рагнедзінай магілы
сярод поля ў атачэнні дрэў...*

*Мне тады пад іхні шум зялёны,
нібы ў казцы, давлялося ўчуць*

словы лёсу полацкай князёўны:
“Не хачу рабыніча разуць...”

*І жаніх вайной на Полацк рушыў,
мечам сек яе бацькоў, братоў;
гвалтаўнік, забойца стаўся мужам,
іхнюю пераступіўшы кроў.*

*Анідзе ў жыцці душа жанчыны
не зазнала гора, здэк такі
і тугу ў вачах бяссонных, сініх;
помсты нож быў выбіты з рукі.*

*Зруйнаваны той курган магілы
і блукае між муроў, машын
здань манашкі, чорны цень пахілы
на Заслаўскай, ля былой шашы.*

*Здань блукае ў мітуслівым гудзе,
мусібыць на плошчы гарадской,
у заціску нейк яна набудзе
з каменю ці з бронзы супакой.*

*Ды не забываецца абраза,
гвалт і здэк на наскае зямлі,
хоць пра гэта, мабыць, не адразу,
не заўжды мы нагадаць магі.*

*Так у нас вядзецца і па сёння,
а былі ж часіны... Не дарма ж
прашчурамі ўздыблена “Пагоня”
над нядоляй — годны сімвал наш.*

*“Паводле падання жаніх Уладзімір Свя-
таслававіч быў сынам рабыні.*

Ціхі момант

*І самотна й пуста ў ціхім доме,
у люстэрка глянуў на сябе —
там панылы новы незнаёмец
нейкім сцяты клопатам цяпер.*

*Мо ўсплылі былая крыўды й страты
і да скроняў падступае крыз,
а душою ўжо гультаяваты,
а зямля магнітам цягне ўніз.*

*Усміхнуўся сам сабе ў люстэрка —
вось і думкі бліснулі ў вачах:
мабыць, гэтак можна з панядзелка
весела, нанова жыць пачаць.*

Тра гэта ж...

*А даўней пра гэта
латынню пісалі
таёмніча, што ёсць
Libido sexualis.¹*

*А цяпер жа такое
не мае сэнсу —
плот афішкай гукае
на “курсы сексу”.*

*Склаў Авідзіі гексаметрам
словы “без грыму”,
як “бядро заламіць”,
яго выгналі з Рыму.*

*А цяпер праз сям’ю
глядзі перадачы —
дама плача:
у сексе яе няўдачы...*

*Дзедзі прагна глядзяць
пасля школы “целік”
на пахабнае буйства
аголеных целаў.*

*І цікуюць, напэўна,
дзядзькі з міністэрства:
а ці ёсць мастацтва,
ці ёсць майстэрства.*

*І цяля “мастацтва”
заўжды такое
міма сэрца, туды —
ніжэй за пояс.*

*І экраны штодня
“аздабляюцца” сексам,
як людскі брудны побыт
калісь інсектай.²*

*Сёння слепае
у лазерных промянях сорам,
наплывае на сэрца
пячорны морак.*

*“Теній чыстай красы”
не жыве між дваімі,
знік, як некалі ў тым
заняпалым Рыме.*

*Дык ратуў жа, Найвышні,
усіх, што прыйдуць
на Зямлю жыць — ратуў
ад распусці й СНІДу.*

¹Palava impet (лат.)
²Insekta — насякомыя (лат.)

— Ты, гніда бэнээфовская, вякаты научыся!
За сваё жыццё Андрэй Рыбчык прывык да самых розных рэакцый на сваё беларускае слова — ад насмешліва-паблжлівых да пагардліва-абразлівых, ды на такую, здаецца, яшчэ не нарываўся. І толькі за тое, што папрасіў не надта націскаць, бо праз гэта хутчэй не будзе. Чарга па яўкі ля “Белых Рос” была даўжэзная, ён быў ужо недзе ў сярэдзіне, мо нават бліжэй да дзвярэй, чым да хваста, і ззаду, як заўжды ў чарзе, націскалі. Вось Андрэй і сказаў, павярнуўшыся назад:

— Калегі-пабрацімы, набярарся цяпер пэння! І без націску будзем урэшце й мы першымі!

І ў адказ на гэта спаймаў “бэнээфовскую гніду”!

Меў Андрэй Рыбчык натуру спакойную, нават памяркоўную, а за пражытыя гады ўжо й абярпеўся, даўно зразумеў, што дурня ці хамулу часам лепш не чапаць. Ды ўсё ж не сцягнеў — сказаў таму, што дыхаў яму ў патыліцу:

— Вы — хам. Нават дзвойчы хам. Я не вякаю, а гавару на сваёй роднай мове. І на сваёй роднай зямлі, дарэчы!

— А мне плеваты! Я бы вас всех, как гвоздей, по шляпку в землю! — выплюхнуў “калега і пабрацім” і нават паказаў (хоць і цеснавата было, не надта размахнуўся), як бы ён гэта зрабіў.

Андрэй Рыбчык уздыгнуў і, перасмыкнуўшы плячыма, сказаў:

— Ого! У зямлю, па самую плешку... Здрава! Нават і разабрацца цяжка, ці сваёй гадоўлі малатабоец, ці залётны птах...

— Чего? Ты, лох! Хочеш кривую морду иметь? Вякни еще!

Плюнуць бы на ўсё гэта Андрэю, але ж, мусіць, праўду кажуць, што ў чарзе — свая атмасфера, што ў чарзе — больш выбуховае асяроддзе, чым на загадзя і свядома сабраным мітыngu. Гэтак яно ці не гэтак, але быццам штосьці сапраўды падсцэбвала, пад’юджала яго не маўчаць, хоць і задзірацца не думаў ані. Усё яшчэ спакойна гэтак, нібы нават з нейкім сумневам прамовіў:

— Залётны ўсё ж, пэўна. Дужа ваяўнічы. Госць, які й ногі на стол кладзе...

З усіх сказаных слоў заплецнік чамусьці найперш зачэпіўся за “госця” і — узвіўся:

— Я, значыць, госьць? А ты — хазяін? Лох ты, а не хазяін! В г...е копацься толькі и умели! Всё мы, всю культуру мы привезли! Всё от нас... И мова ваша — наша, искорёженная только... Слова те же, только окончания другие, деревенские, мужичьи...

Усё гэта і многае іншае Андрэй Рыбчык чуў у чэргах, у транспарце, на дачных сотках, на працы і ў двары дома шмат разоў, адбрэхвацца яму даўно абрыдла, тым больш, што ад гэтага нічога не мянялася. Яго ўжо нічога і нішто не здзіўляла тут. Адно, за што па-ранейшаму ўсё яшчэ чаплялася думка, дык гэта рэакцыя на такія гаворкі тутэйшых людзей. Найперш меў на ўвазе сваіх равеснікаў-аднагодкаў ці трохі старэйшых-маладзейшых. Усе ж яны, ці, прынамсі, большасць з іх нарадзіліся і выраслі ў вёсках. У беларускіх вёсках. Пасляваенных, галодных і гаротных, спляжаных, здратаваных, абрабаваных да ніткі вайною і паваяннымі паборамі ўжо нібыта й сваіх, але тады яшчэ ўсё ж беларускіх вёсках. Не хаваюцца, прызнаюць гэта й самі. Дык чаму ж яны гэтак порстка выракаюцца бацькавага слова, матчынай песні? Няўжо ім лягчэй наварочваць язык на чужое? Мусіць жа, не лягчэй. Мусіць жа, кожнаму і кожнай даводзіцца трымаць сябе на заўсёдным кантролі, каб не лягнуць свайго слоўка, каб не падумаў хто, што “дзярэўня”? А калі й падумае хто, дык — ці такая ўжо гэта вялікая абраза? Той, хто падумае гэтак, ці не сам — тая ж “дзярэўня”...

Нягож, як гора якое ў чалавека, дык тады не кантралюе сябе, не сочыць слоўка, галосіць, як душа падказвае. А душа якраз жа й падказвае свае родныя словы. З маленства знаячы, з малаком маці ўсмактаныя...

Чаму ж, думаў Андрэй Рыбчык, не жыць з ім, гэтым родным словам, пастаянна, штодня, паўсюды? Чым яно правінавацілася і перад кім, чаму зрабілася быццам горшым за тое ж рускае ці якое іншае? Англійскую мову адно перад алным вывучаюць, французскую, нямецкую, нават у польскую — і тую. Ягоная кроўная пляменніца па-беларуску ані разу свой язык не аскароміла, а па-польску ўжо пшэкае — дай Бог! Цярпеў-цяргеў, аднойчы ж спытаў, чаму гэтак. А яна, нябога, як адрэзала: “Бо польская мне патрэбна, я з палякамі справу маю, торг з імі вяду!” Правільна, нябожка! Усё

чыстая праўда! Польская табе трэба, а беларуская, як казалі адна артыстка па радыё, даліпан не трэба! Анідзе!..

Ну, няхай сабе так, пагаджаўся — не пагаджаўся Андрэй Рыбчык. Але ж гэта — сваё і, да ўсяго, за плячыма яго не насіць. Дык чаму ж ім пагарджаць, бэзіць, адмахвацца ад яго, як ад нечага брыдкага, агіднага? Іншыя гэтак не робяць. Эстонец які ці грузін, бывае, усё жыццё сярод чужых жыве і карыстаецца іхняю моваю, але ж каб на сваю што-небудзь плявузгнуў? Барані Бог! А калі хто іншы плявузгне — у бойку кінецца, давядзе, што толькі дурань можа благое казаць пра мову іншага народа, што такі чалавек калі й не дзікун, дык, прынамсі, недалёкі, папросту дурань, пацурбалак асінавы.

Нашым жа людзям на ўсё сваё сапраўды як напляваць. Ніхто, ці вельмі мала

і маларослым: чытаў больш за іх. Старэйшы Андрэў брат вучыўся ў Мінску ў педвучылішчы, а пасля і ўва ўніверсітэце, і прывозіў дадому кніжкі. Шмат кніжак. Маці, бывала, ужо й сварылася на яго: “Цябе, дзіятка, не кармі, а дай кніжку! Апошнюю капейчыну, якой няма, на яе аддаеш!” Брат не спрачаўся, адмоўчыўся, але кніжкі ўсё адно купляў. Гледзячы на яго, прыхваціўся да чытання і Андрэй. А прачытаўшы тую ці іншую кніжку, пераказваў змест хлопцам, калі яны збіраліся разам дзе-небудзь на ўгрэве палізу палеглых на жуйку кароў. Праз гэта, пэўна, хлопцы і запаважалі Андрэя. Прынамсі, не крыўдзілі і не здэкаваліся, як са слабейшага, а наадварот, неяк пасвойму аберагалі і заступаліся, калі хто і спрабаваў крыўдзіць.

І ў школе Андрэў аўтарытэт быў высокі. Вучыўся ён лепш за многіх, але

значылі (казалі — упрасілі) жонку галоўнага інжынера МТС, аграномку па спецыяльнасці. Але ж бясследна тое не прайшло. Андрэй Рыбчык ні не ўпершыню сур’ёзна задумаўся над тым, што вось ён, ягоныя бацькі, браты і сёстры, яго аднавяскоўцы, аднакласнікі, усе тутэйшыя людзі — беларусы, а між тым нехта, не пытаючыся ў іх, распараджаецца іхнімі лёсамі і прысылае сюды настаўніцу з далёкага рускага Мурама. Задумаўся, хоць і не ведаў тады яшчэ, што тое ж самае рабілася і даўней, — скажам, пасля далучэння Беларусі да Расіі, асабліва ж — пасля разгрому паўстання пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага...

А са школай ён усё ж развітаўся: не было чым плаціць. Сышоў, не скончыўшы таго ж дзевятага класа. Бацькаў не то знаёмец, не то далёкі сваяк дапамог Андрэю ўладкавацца вучнем шліфоў-

ся, тым большая ўпартасць авалодвала Андрэем Рыбчыкам. “Але хоць колькі жыць тут буду, як будзе век тут мой вялік, ніколі, браткі, не забуду, што чалавек я, хоць мужык...” Бацька часта паўтараў гэтыя купалаўскія словы. Паўтараў, праўда, трохкі з іншае нагоды, прынамсі — не з прычыны нацыянальнай крыўды ці знявагі. Маўляў, чалавек я, а значыць, нішто чалавечэе мне не чужое. Андрэй жа спалучыў мужыка з беларусам, і ў яго выходзіла гэтак: “Ніколі, браткі, не забуду, што беларус я, хоць мужык”. І чым больш яны стараліся даказаць адваротнае, тым больш упарта сцвярджаў сябе беларусам. І сцвердзіць гэта можна было толькі адным — моваю. Вы смеяцеся? Смейцеся! Яшчэ невядома, хто будзе смяцца апошнім. Паступова прывучыў сябе не рэагаваць і не адказваць на крыўды і посмешкі.

Армейскай службы Андрэй Рыбчык не любіў. Шкадаваў тых трох гадоў, якія вымушаны быў насіць шынель і бушлат. Але шкадаваў бы куды больш, калі б не адна акалічнасць. Як ні дзіўна, але акурат армія змусіла яго па-сапраўднаму задумацца над тым, хто ён і адкуль. Былі за тых армейскія гады і хвіліны нейкай добрай паразумеласці з сяжыўцамі, часцей за ўсё — у хвіліны адпачынку, у дні свят, калі ўсе яны мелі сякую-такую, па-сённяшняму кажучы, адвязку. Калі пры вогнішчы ці ў казарме, пакінуты на гадзіну-другую без пільнага начальніцкага кантролю, аддаваліся самі сабе. Тады яны спявалі песні, успаміналі дом, дзяўчат, школу. І Рыбчык расчульваўся, калі ўзбек спяваў сваю песню, а ўкраінец — сваю, калі яны апавядалі пра тых ці іншыя свае, адметныя ад іншых, звычкі, абрады, стравы-пачастункі. А беларусы? А беларусы пры гэтым часцей за ўсё маўчалі. Праспяваць што-небудзь сваё? Яны адно маглі сяка так праспяваць агульнавядомаму савецкую песню. Як у вас жэняцца, як хлопцы з дзеўкамі знаёмяцца, хто першы ў каханні прызнаецца, які пасаг за дзеўкаю даюць? Беларусы паіскалі плячыма: “Ат, як ва ўсіх... Як усюды... Як усё...” Вось тут Андрэй Рыбчык і пачаў задумвацца: “Чаму ж гэтак? Чаму яго, які нарадзіўся і вырас на беларускай зямлі, не навучылі ні беларускім песням, ні беларускім звычаям і абрадам? Хто ў гэтым вінаваты?”

Пра гэта ён нават даўмеўся напісаць ліст у “Чырвоную змену”, і пасля ў газете распачалася цэлая дыскусія, і ягонае імя скланялася з нумара ў нумар, і яму было праз тое і прыемна, і непрыемна. Непрыемна ад таго, што, не хочучы, выпнуўся, вылез ледзь не ў героі. А прыемна ад таго, што, аказваецца, ён не адзіны, хто гэтак думае, што многія таксама задаюць сабе падобныя пытанні. А калі гэтак, дык, значыць, ён не памыляецца і паводзіць сябе правільна. Саромецца самога факта, што сабіла нарадзіцца беларусам, не трэба. Наадварот, трэба сцвярджаць перад іншымі сваю беларускую годнасць, не зважаючы на кпіны і насмешкі...

Пасля арміі ён вярнуўся на завод. Меркаваў пайсці ў вячэрнюю школу, але пасля перадумаў і паступіў у радыётэхнічны тэхнікум — на вячэрняе аддзяленне. Там і напаткаў Алку. Улюбіўся — як хлопчык. Зрэшты, акурат як хлопчык, бо, лічы, упершыню. Было нешта нахштальт каханні ў школе, але было — мо замочна сказана. Хутчэй — як у казцы: па вуснах цякло, а ў роце не было. А тут па вушы ўкляпаўся, месца сабе не знаходзіў. Алка была мінчанка, бацька — вайсковец, ці не ў палкоўніцкім званні. Аднак жа яна не корчыла з сябе царэўну ці князёўну, была кампанейскай, завадатаркай паходаў у тэатры, на выстаўкі, лыжныя прагулкі. І ўсё ў яе атрымлівалася з ходу, як само сабою, без высілкаў. Для Андрэя Алка сталася ўвасабленнем самой дасканаласці — і дзівочай, і чалавечай. Зусім па-хлопачэска багатварыў яе, яна — не раўня нікому, каго дасюль сустракаў. І праз гэта яшчэ больш адчуваў сваю вясковую нехлямяжасць, няўпэўненасць, няўменне сказаць слова разумнае і дарэчы, недастатковасць сваёй выхаванасці і адсутнасць культуры паводзін, рухаў, учынкаў, манер. І пазіраў на Алку ўлюбённымі вачыма здалёк, ішжом, каб не ўгледзелі таго ні аднакурснікі, ні яна сама, баючыся хоць чым-небудзь выдаць сябе.

Хадзіў гэтым закаханым Вертэрам ці не тры гады, ажно пакуль неяк перад Новым годам, калі іхняя група наважылася сустрэць яго разам, ён, няйначай пад уздзеяннем выпітай чаркі, асмеліўся падысці да Алкі і бухнуць ёй з ходу, без аніякай, як кажучы, падрыхтоўкі, што ён даўно, з першага ж курса любіць яе.

(Працяг на стар. 14—15)

ЯК СПЁКСЯ ПАЛУАС

АПАВЯДАННЕ-БЫЛЬ

хто заступіцца, паспрабуе запярэчыць нахабу і паскудніку. Цябе, свайго ж чалавека, нават, бывае, земляка будучы зневажаць, а то й здэкавацца, а ім — да лямпачкі! Яшчэ, чаго добрага, і дапамогуць. У лепшым выпадку — сарамліва прамоўчаць, не падаючы выгляду, што на месцы гэтага бедалагі маглі б быць і самі, калі б раптам нейкі корць ці хэнць пад’юджыў іх абазвацца сваім беларускім словам...

Вось і тут, у чарзе. Ніхто яго, Андрэя Рыбчыка, не падтрымаў. Хіба толькі адна жанчынка не схачела быць тутэйшай папяхай. Нечакана ўзяла ды ўрэзала “госцю” без аніякае дыпламатыі, папросту:

— Памаўчаў бы, чалавеча, са сваёй культурай. Гэтак і мая суседка. Усё мне, пры нагодзе і без нагоды, дзівіла: мы вам культуру прывезлі... Дык не сцягне ла я. Задніцу ты сваю худую, кажу, сюды прывезла, а вунь якую ў нас разгадала!.. Дык і ты, чалавеча, тое самае прывез...

Зарагаталі ўсе ў чарзе. Дружна нават зарагаталі. І смех той стаўся быццам разрадаю для ўсіх, у тым ліку для Андрэя і ягонага заплечніка-супярэчніка. “Госцю” — як дайшло нешта, зарвала пасля рогату людскога, і Андрэй трохкі быццам супакоіўся, нібы нават узрадаваўся таму, што знайшоў усё ж падтрымку. А людзі, спераду і ззаду, неўзабаве загаварылі зусім пра іншае — пра чэргі, пра цэны эльбрусайскія, пра зіму доўгую наперадзе...

Быццам супакоіўся ўрэшце Андрэй, ды настрой усё ж прапаў. Стаяў моўчкі, зрэдку папоптваючыся трохкі наперад, ды ўжо чамусьці і як тых расхачелася, хоць і абяцаў жонцы стаяць да канца, як абаронцы Брэсцкай крэпасці: без двух унарманаваных дзесяткаў дадому не вяртацца. Не хачелася, ну вельмі ж не хачелася стаяць у чарзе побач з гэтым “культурным”. Падумаў быў — каб памянца месцамі, дык жа нехта, хто ведае, можа й заўпарціцца і, зрэшты, выглядаць гэта будзе задужа дэманстратыўна, а вытыркацца Андрэй не любіў і не ўмеў. А папоптвацца ўперад, чуючы яго за спіною, не мог. Урэшце, рашыўшыся, зрабіў крок улева, пасля яшчэ адзін — быццам выйсці пакурыць ці пазваніць. Выціснуўся з людскоў цеснаты, пастаяў трохі і — не вярнуўся назад, на сваё месца. Такой бяды, сказаў сам сабе, мо на Камароўцы пастаіць ды купіць як, калі ўжо гэтак абяцаў жонцы. Сказаў дый пайшоў на тую Камароўку...

У маленстве і дзяцінстве не ведаў Андрэй Рыбчык аніякіх комплексаў. Быў, як усе хлопцы-равеснікі, з якімі разам ганяў наранкі кароў, бегаў у грыбы і ягады, ладзіў хлопечыя гульні ў “нашых” і “немцаў” на аселіцы. Хоць, калі папраўдзе, нават трохкі вылучаўся між хлопцаў. Не ростам ці сілаю — быў якраз слабаком

носа не задзіраў, даваў спісваць задачкі, падказваў, як напісаць тое ці іншае слова на ўроках і роднай мовы, і рускай.

У сваёй вясковай сямігодцы ніякіх эксцэсаў з загадчыкам ці настаўнікамі ў Андрэя не было. Здаралася, вядома, што і яго прыводзілі ў настаўніцкую і чыталі там натацы, але ж каго туды, скажыце, не прыводзілі? Які ж ты хлапец, калі ні разу не трапляў у настаўніцкую і не выслухоўваў там розных ушчуванняў, дакору і пагроз! А вось у дзевятым класе здарылася ўжо нешта зусім іншае. Школьным начальствам падавалася тое ці не палітычнай акцыяй. Андрэй Рыбчык тады здорава ператросся.

Пасля сямігодкі ён пайшоў у восьмы клас — адзін з усяе вясковае хлапечэе і дзівочэе кампаніі. За вучобу трэба было плаціць — ажно сто пяцьдзесят рублёў. А дзе іх узяць? Таму і аказаўся Андрэй у восьмым класе адзін з іхняе школы. Бацька і маці наважыліся яго вучыць далей — прыклад падаваў брат.

Сярэдняя школа, як і сямігодка, была тады цалкам беларускай. Руская мова гучала толькі на ўроках рускай мовы і літаратуры ды яшчэ на вечарах, на паліграфічных і сходах, калі чыталіся вершы ці што-небудзь з газеты “Сталінская моладзеж”. А тут раптам у дзевятым класе да іх прыйшла новая хімічка і пачала весці ўрок па-руску. Яны ўсе, а можа, і не ўсе, але многія, здзівіліся: як жа яны будуць вучыцца? Падручнікі — па-беларуску, а настаўніца расказвае-тлумачыць матэрыял па-руску і па-руску ж апытвае? Андрэй вазьмі аднойчы дый скажы:

— Мы не ўсё разумеем, што вы гаворыце, Людміла Георгіеўна.

Настаўніца рукамі ўспляснула: — Дорогой мой, я вас вообщэ, можна сказаць, не разумею. Я впершыню столкнулась з беларускім языком. Я родилась, росла и училась в древнем русском городе Муроме!..

Яны не чулі пра свае Друцк, Крэва ці Лоск, а пра Мурам — чулі, але што з таго? Ім што, услед за новаю настаўніцаю таксама ганарыцца старажытным рускім горадам Мурамам, з якога родам слаўны рускі асілак Ляў Мурамец?

А неўзабаве яны сарвалі ўрок хіміі. Незнарок. Зусім не думалі, пэўна, даставаць, як цяпер ягоны ўнук кажа, тую хімічку са старажытнага Мурама. Але атрымалася гэтак, што сарвалі акурат яе ўрок. І хтосьці дадумаўся, што зроблена гэта няйначай у знак пратэсту супраць рускай мовы новай хімічкі. Нехта сказаў слова “нацыяналісты”. Ці не Андрэй Рыбчык завадатар? Ён жа нешта такое гаварыў?.. Вось тады ён і спалохаўся. Бацька ж з маткаю не даруюць, калі яго вытыраць са школы!

Дзякаваць Богу, абышлося. Хімічку перавялі неўзабаве ў райцэнтр, у рускую школу, а ім выкладаць хімію пры-

шчыка ў механічны цэх Мінскага станкабудуўнічага завода імя Кірава. Пасля трох месяцаў вучнёўства пачаў рабіць самастойна. Жыў на кватэры яшчэ з адным хлопцам, таксама шліфоўшчыкам з іхняга ж цэха.

Пакрысе асвойтаўся, прыжыўся, стаў гараджанінам. Адно — упарта заставаўся беларусам. У цэху праходзіў не давалі: “Ты, хлапец, гэтак наўмысна?” — “Як — гэтак?” — “Па-вясковаму заўсёды?” — “Не па-вясковаму, а па-беларуску!” Ахрысцілі Беларусам. Ніхто інакш і не называў: “Хай Беларус зробіць!.. Дайце гэтыя балванкі Беларусу... Беларус не запорыць, ён дападны...”

Прыязджаў сяды-тады дадому. Матчыны равесніцы-суседкі — цётка Марыля, цётка Ганна, Зося — штотраз здзіўляліся: “Ай, Андрэй, ты як за ўсіх мудрэй! Гэта ж столькі часу ў Мінску, а прыедзеш, дык з намі па-нашаму, гэтак, як і мы. Ці й праўда не ўмееш па-гарадскому?” Ён пасміхваўся, як і ўсе: “Не ўмею! Дурны, як бот!” Цётка Зося адмахвалялася: “А хай цябе!” А цётка Ганна, памужчынку грубавата, якая не лезла ў кішэню па слова, кідала мацюка: “Ат, маць тваю ў с...у, ён яшчэ й здэкуецца...”

Цяпер, прыгадаўшы тое, ён з журбою адзначыў, што даўно ўжо няма і маці, і суседак — яе равесніц, што і сам ён ужо пенсіянер-задрыпанец з жабрачай пенсіяй ці не меншай пакупной здольнасці, чым колішняя калгасная матчына пенсія...

А ў арміі яго ўжо канчаткова абмянушылі “нацыяналістам”. Служыў ён у Калінінскай вобласці, у невялікім лясным гарнізоне, а папраўдзе — “на точке”. Хлопцы былі пераважна рускія, а яшчэ ўкраінцы і беларусы, ды пару літоўцаў і ўзбек. Літоўцы адпачатку хадзілі ў “нацыяналістах”. А як жа: між сабою гаварылі толькі па-свойму. Двух-трох украінцаў сяды-тады хрысцілі тым жа прозвішчам — яны таксама трымаліся адзін аднаго і па-за службай “розмовлялі сваю моваю”. А тут, на ўсіхнае здзіўленне, і сярод беларусаў аказаўся адзін “нацыяналіст”: атрымлівае з дому беларускія газеты і часопісы! Андрэй брат прысылаў час ад часу “Чырвоную змену” і “Беларусь”. Здэкаваліся — як маглі і ўмелі. А найболей — капітан Рыбачук, па пашпарце беларус, з Брэстчыны родам. Капітана Андрэй проста ўзненавідзеў. Асабліва за тое, што насіў падобнае прозвішча. Спачатку капітан загаворваў па-добраму, амаль па-брацку: “Брось, земляче, баловство это! Не выставляй напоказ своей глупости. Ведь все равно перейдешь на русский! Лучше раньше, чем позже. Себе же вредись...” А пасля пры кожным выпадку зачэпляў адным і тым жа: “Ну что, все дурака валяешь?”

Ды чым больш смяляўся і здэкавалі-

Мікола ГІЛЬ

ТВОРЧАСЦЬ

"Зоркі" першай музычнай школы

Праграма справаздачнага філарманічнага канцэрта вучняў 1-й мінскай музычнай школы імя Л. П. Александроўскай уражвала. У ёй былі прадстаўлены самыя розныя інструменты. Сваё мастацтва паказалі лаўрэат Рэспубліканскага конкурсу імя І. Жыновіча А. Дзмітровіч (клас Т. Дарасевай), якая выканала на цымбалах беларускую народную песню "Ці ўсе ж тыя чобаты", лаўрэат фестывалю юных піяністаў "Вясновыя сустрэчы" К. Матох (клас А. Грыгорневай), якая выканала 10-ую венгерскую рапсодыю Ф. Ліста. Нельга не адзначыць выступленне лаўрэата рэспубліканскага конкурсу "Я граю джаз", лаўрэата гарадскога тура Міжнароднага конкурсу камерных ансамбляў імя М. Агінскага Ф. Малікіна (саксафон) і лаўрэата гарадскога тура гэтага конкурсу М. Паланевіч (фартэпіяна), якія выканалі 3-ю частку санаты Э. Баха (юныя выканаўцы прадстаўляюць клас лаўрэата рэспубліканскага агляду-конкурсу метадычных і творчых работ школ мастацтваў Г. Косцінай і выкладчыка Б. Мальярэнкі).

Эфектным было выступленне лаўрэата першага тэлевізійнага конкурсу-фестывалю "Усе мы родам з дзяцінства" Узорнага ансамбля духавых інструментаў "Рым-ШОТ" пад кіраўніцтвам В. Дарыенкі. Асаблівае уражанне зрабіла выступленне лаўрэата ІV фестывалю праваслаўных песняспеваў (пераможцы конкурсу ў катэгорыі свецкіх дзіцячых хораў), лаўрэата першай прэміі І рэспубліканскага фестывалю народнай творчасці "Беларусь — мая песня" і ІІ Міжнароднага маладзёжнага форуму музычных культур Беларусі "Квецень сонечных промняў" Узорнага хору "Тоніка" (мастацкі кіраўнік В. Клундук). Хор на высокім прафесійным узроўні спяваў акапэльна "Ave Maria" Д. Качыні, а ў суправаджэнні духовага аркестра "Ліра" пад кіраўніцтвам Б. Чудакова — "Ave Maria" І. Лучанка.

Вера КРОЗ

Вітаў узрушаны Парыж...

Нядаўна з Парыжа вярнуўся "дэсант" нашых музыкантаў. Вучні і выкладчыкі Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі далі некалькі канцэртаў у сталіцы Францыі. Лепшыя настаўнікі каледжа скрыпачка Лілія Умнова, віяланчэліст і дырыжор Уладзімір Перлін правялі майстаркласы для парыжскіх музыкантаў. А Камерны аркестр пра кіраўніцтвам У. Перліна, юныя салісты — віяланчэлісты Аляксандр Дулаў, Аляксей Кісялёў, Уладзімір Сінькевіч, Георгій Анішчанка, скрыпач Алег Яцына, кантрабасіст Андрэй Шынкевіч і цымбалістка Алеся Шагун пакарылі сваім майстарствам тамтэйшых меламанаў.

Гэтыя музычныя сустрэчы адбыліся ў адказ на сёлетні сакавіцкі візіт парыжскіх музыкантаў у Мінск. Як адзначыў дырэктар каледжа Уладзімір Кузьменка, які ўзначальваў наш "музычны дэсант", вялікую дапамогу ў арганізацыі паездкі аказалі Міністэрства культуры Беларусі, "Транс азратур" на чале з генеральным дырэктарам Мікалаем Давыдавым і аташэ па культуры пасольства Францыі ў Беларусі Франсуа Ларан.

Аляксандр МІЛЬТО

На здымку: Камерны аркестр каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі пад кіраўніцтвам заслужанага артыста У. ПЕРЛІНА; саліст — Аляксандр ДУЛАЎ.

Фота К. ДРОБАВА

Чужая памяць Каміля Камала

З году ў год, з дня ў дзень множыцца, шырыцца, багацей чалавечы вопыт. Зробленае, адкрытае папярэднікамі становіцца фундаментам, які трымае і сённяшняга складу зруб. Так, пэўна ж, і ў мастацтве. Думкі, уражанні, светабачанне тых, хто прыйшоў раней, трывалыя, гартуюць у перакананнях, дазваляюць зрабіць упэўнены крок наперад. Здрааецца, сёй-той імкнецца пераступіць традыцыю, абысці ўвагай здзейсненае за вякі. Часцей такіх ігракоў спатыкае няўдача. Але і ў адмаўленні традыцыі — таксама апраўданы пошук.

Здаецца, гэтакім шляхам ідзе і шукальнік нязведанага космасу, сцвярдальнік нябеснага быцця на зямлі мастак Каміль Камал.

Мне хораша і ўтульна сярод яго карцін, сярод палотнаў, здзейсненых як вынік адкрыцця, пераасэнсавання ўсяго ранейшага, дагэтуль засведчанага. Азербайджанец па нацыянальнасці, чалавек усходняга менталітэту (маю на ўвазе не толькі веданне Камалам усходняй культуры, але і прысутнасць у ім як у асобе трываллага духоўнага стрыжня), ён стварае сваімі работамі нейкую новую прастору. Горы і неба маюць сваю выразную злучанасць. Горы караванам сваім сыходзяць у блакітную, а часам і змрочную сінечу (гэта ўжо залежыць ад настрою ды, мусіць, душэўнага стану творцы) гэтак натуральна, што свет, убачаны ім, падаецца сапраўды непадзельным, цэласным.

Тры школы, тры прафесійныя прасторы мелі мастака сваім вучнем. Бакінскае мастацкае вучылішча імя Азім-задэ (заўважым, і нават туды будучы майстра прыйшоў далёка не падлеткам, у 1977 годзе, калі кайстра жыцця сабрала ўжо 23 гады. Дадайце 4 гады вучобы) — пачаткі прафесійнай, сталай адукацыі. Слэдам — факультэт жывапісу ў майстэрні Яўсея Маісеенкі ў інстытуце імя Рэпіна Акадэміі мастацтваў у Санкт-Пецярбурзе. Калі размаўляеш з Камілем і пытаешся пра расійскую "паўночную сталіцу", заўсёды адказ пачынаецца з аднаго:

— Ленінград, Піцер — гэта асаблівы свет. Уражанне такое, што тут, у межах аднаго горада, сабралі мастацтва ўсіх, самых адрозных паміж сабой, часам досыць палярных, традыцый і школ. І хоць прабыў там, у Рэпінскім інстытуце, нядоўга, адчуваю, што менавіта там адкрыў для себя і такую ісціну: мастак тады можа сябе адчуць стваральнікам, тады можа пайсці па шляху сапраўдных адкрыццяў, калі ён жыве неспатольнай прагай спасціжэння свету ў розных яго праявах.

З 1984-га мастак — у Беларусі. Вучоба ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце пад кіраўніцтвам Гаўрылы Вашчанкі і Мая Данцыга. Азербайджан, Санкт-Пецярбург, Беларусь... Судакрананне тэрыторый, асяродкаў, кожны з якіх сам па сабе здольны сфарміраваць, здавалася б, цэласны свет, зрабіў яго такім багатым, што і самы вялікі талент здолее сілкавацца да скону. А Камілю Камалу і гэтага мала (у адным са сваіх зваротаў да чытача ён засведчыў: "Я ведаю адно, што люблю жыццё, сваіх бацькоў, братаў, сясцёр, сяброў і ўсе

чалавецтва. Гэта — патаемная таямніца і мэта маёй творчасці..."), бо рознымі сувязямі, рознымі пуцявінамі пераплецены ў адбытым, адлюстраваным мастакоўскай свядомасцю Каўказ і Усход, Грузія, Азербайджан і Беларусь, горад і вёска, убачанае і падсвядомае, асэнсаванае цалкам і падгледжанае імгненнай сустрэчай, адчутае кароткім дотыкам.

Ёсць у Каміля Камала даўня, як па сённяшнім часе, серыя — "Усход". Работы, створаныя напрыканцы 1980-х — на пачатку 1990-х, падаюцца пэўным пераходным этапам у творчасці майстра, якога часам карціцы называць азербайджанскім мастаком (па нацыянальнасці, па прыярытэтах, якія сам творца вызначае ў сваіх асветніцкіх шуканнях) ці грузінскім (нарадзіўся ж у Грузіі)... І столькі гадоў у Беларусі! Карціны "Усходу" — і лірыка, і меладраматызм у адначасе. Нават статычныя, на першы погляд, "Паэт" і "Прыгажуня" — на самай справе рэчы, якія нібыта нешта падагульняюць. Праўда, "Паэт" чамусьці ўвайшоў у цыкл "Гульні на краі зямлі". Мне здаецца, яны блізкія, суседскія палотны — "Паэт" і "Прыгажуня". Мастак дынамізм, рух абуджае спярша ў нас як глядача, дае магчымасць, прастору для сумненняў, для разваг. Шлях да пазнання праз сумненні, недавер, перажыванні — шлях небяспечны нават для рэалістычнага мастацтва. Вядомы класічны прыклад, калі ў непаразуменні сутыкнуліся і ледзьве не разышліся прафесійны глядач і прафесійны мастак. Сэнс непаразумення відаць воль з гэтага ліста Верашчагіна, адрасаванага Паўлу Міхайлавічу Трацяцкову: "...відаць, што мы з Вамі разыходзімся крыху ў ацэнцы маіх работ і вельмі многа ў іх накірунку. Перада мною, як перад мастаком Вайна, і яе я б'ю, колькі ў мяне ёсць сіл; ці моцныя, ці дзейсныя мае ўдары — гэта другое пытанне, пытанне майго таленту, але я б'ю з размаху

і без шкадавання. Вас жа, пэўна, займае не гэтулькі ўвогуле сусветная ідэя вайны, колькі яе прыватнасці, напрыклад, у гэтым выпадку "ахвяры рускага народа, бліскучыя падзвігі рускіх салдат і некаторых асоб і г. д."

"Усход" Каміля Камала — край, відавочна, па перакананні мастака, перадаснова ўсіх цывілізацый, пачатак дарогі ў шырокі свет. А яшчэ — і фантазіі, падсвядомыя гульні, сны творцы. Паказальна ў гэтым плане — карціна "Вершы паэта". Як і ў многіх іншых выпадках, мастак жадаючы данесці, максімальна давесці задуманае да глядача, шчыруе і ў выбары колераў, у іх збіранні. Досыць часта, часам, на першы погляд, даволі нечакана, мастацкая дзея ці трымаецца цалкам, знітоўваецца, ці падтрымліваецца сінім альбо блакітным колерамі. Але разам з тым

ІМПРЭЗЫ

І доўга будуць успамінаць...

У пяты раз гасцінная гомельская зямля прымала ў сябе "Пеўчую акадэмію". Гэтая імпрэза з'явілася дзякуючы намаганням двух апантаных людзей — Э. Кірыленка, дырэктара Гомельскага каледжа мастацтваў імя Н. Ф. Сакалоўскага і вядомага музыказнаўцы, дацэнта Беларускай акадэміі музыкі М. Шыманскага. У свой час Эдуард Васільевіч перажываў: маўляў, у Віцебску — "Славянскі базар", у Магілёве — "Магутны Божа", а мы чым горшыя. Тады М. Шыманскі заўважыў: "Гомельшчына — край з багатымі пеўчымі традыцыямі, дзе ж, як не тут, ствараць фестываль харавой музыкі".

Сказана — зроблена: цяпер напярэдадні вясны ў Гомель збіраюцца харавыя калектывы, каб "сябе паказаць ды іншых паглядзець", каб прапагандаваць беларускую і сусветную музыку, каб спазнаваць новае ў мастацтве.

Пяту "Пеўчую акадэмію" ганаравалі сваёй прысутнасцю рэктар Беларускай акадэміі

музыкі, прафесар М. Казінец, знаны кампазітар У. Буднік. Прывітальную тэлеграму даслаў старшыня Саюза кампазітараў І. Лучанок. Першы юбілей "Пеўчай акадэміі" вітальні кіраўнікі вобласці і Гомеля.

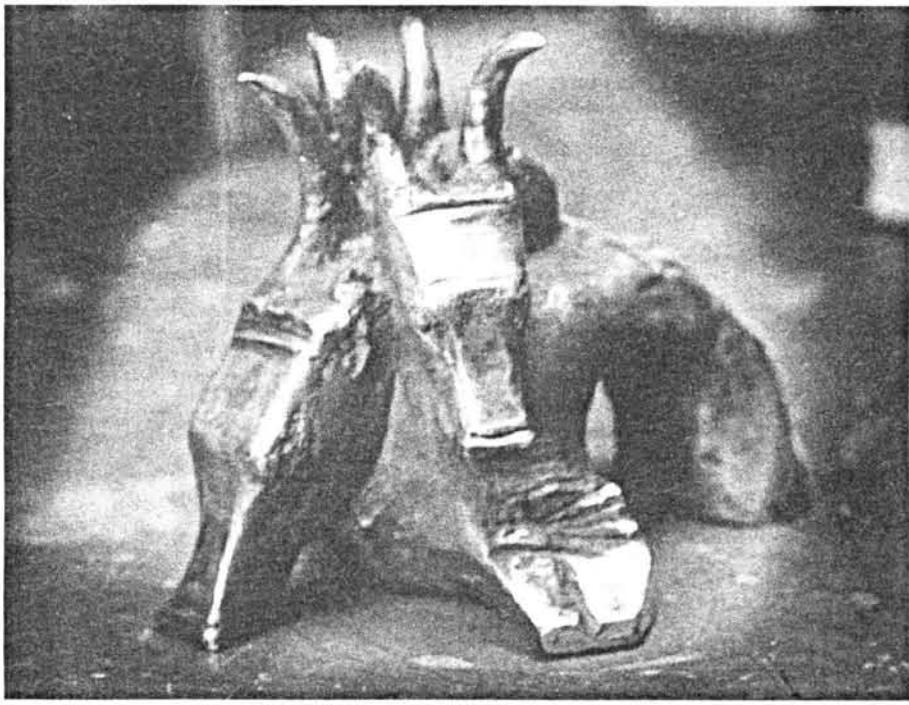
Ва ўступным слове Э. Кірыленка, выказаўшы падзяку ўладам за матэрыяльную падтрымку "Пеўчай акадэміі", падкрэсліў вялікае значэнне гэтага фестывалю для навучэнцаў, як у вучэбным, так і ў мастацкім сэнсе: "Ён дае магчымасць слухаць выдатныя калектывы, сустрэкацца са знакамітымі музыкантамі і педагогамі".

Адна з такіх сустрэч запомніцца гамельчанам надоўга. Сустрэчу з кампазітарам А. Мдзівані, лаўрэатам дзяржаўных прэміяў, прафесарам Беларускай акадэміі музыкі арганізаваў і правёў музыказнаўца М. Шыманскі. Прысутныя пазнаёміліся з некалькімі харавымі творамі А. Мдзівані, што адпавядала тэме пятай "Пеўчай акадэміі": "Музычная культура Беларусі на мяжы другога і трэцяга ты-

сячагоддзяў".

Кампазітар аказаўся вельмі цікавым чалавекам, навучэнцы і педагогі каледжа слухалі яго, стаіўшы дыханне. Высветлілася, што вельмі значнае для А. Мдзівані слова — "Любіць". "Калі вы нікога не любіце, вам не месца ў маім класе", — кажа ён сваім вучням. Любоўю прасякнута яго сімфонія з хорам "Паўночныя кветкі", напісаная на вершы Авідзія, Жукоўскага, Бальмонта. Хаця і ў недасканалым запісе, але слухачы ў поўнай меры ацанілі мастацкую якасць твора.

"Пеўчая акадэмія" — гэта перш за ўсё канцэрты. Сёлета выступілі восем калектываў — тры прафесійныя, тры самадзейныя хоры і два вакальна-харэаграфічныя ансамблі. Адкрываў "Пеўчую акадэмію", паводле традыцыі, Акадэмічны народны хор імя Г. Цітовіча пад кіраўніцтвам прафесара Міхася Дрынеўскага. Гэта заўсёды яркае і жыццерадаснае відовішча! Асаблівы поспех меў харэаграфічны малюнак "Дзяўчына з Палес-

гэтая сінеча, гэты блакіт — зусім не колер абмежавання. А наадварот — сцяжынка ці нават вялікі шлях, пуцявіна ў нябесную далечыню, да пошукаў загадкі, вялікай ідэі-прыдумкі мастака, яго асабістых сумненняў і спадзяванняў.

З тых, ранейшых, карцін Камілі Камала найболей пра колер, яго праўду, яго месца ў памкненні мастака скажаць галоўнае, найвыразней данесці ўсю палітру ўбачанага, задуманага, пачынаеш разважаць, узіраючыся ў “Лёс любімага горада” (усё тая ж серыя “Усход”). Адзінокая скала, якая вырвалася ў жорсткае паднябессе. Што гэта — раница альбо надвечорак?.. І адкуль, з якога свету вярблюды на яе, скалы, вяршыні?... Мяне як глядача, “Лёс любімага горада” заводзіць у пустыню. Мо менавіта вярблюды, якія, здаецца, вось-вось вырвуцца з ненатуральнай вышыні, завядуць у бязводную пустыню. Туды, дзе абавязкова прыкметай любога падарожжа будзе неспатольная смага. Але і другое важна — пустыня прыгожая сваёй някідкасцю, маўклівасцю і адвечнай існасцю. “Лёс любімага горада” — таксама з прасторай някідкай, але прыцягальнай,

магнетызуючай.

Апошнія работы Камілі Камала яшчэ болей акрэслілі творчыя шуканні мастака. У адных работах сумяшчаюцца, зліваюцца ў цэлую істоту (а мо ў асобу? гэта ж, відавочна, спрацоўвае мастакоўскае “я”) чалавек і звер, людзі і звыры. Ды і звыры прыходзяць зусім не з рэальнага жыцця. Ізноў — фантазіі, ізноў — прыдуманы свет, але разам з тым неўпрыкмет глядацкімі пачуццямі кіруе неспатольнае разуменне: якраз такім незразумелым і цэласным з’яўляецца Свет.

Асобны напрамак творчасці Камала ў апошнія год-два — кніжная графіка. Як прыклад — кнігі Цімура Зульфкарава, Ганада Чарказяна, выдадзеныя летась у Мінску з ілюстрацыямі Камала. Зараз мастак працуе над афармленнем зборніка паэзіі Алан Бека. Але і пра гэта, і пра ўвагу Камала да малых формаў скульптуры ў гліне і метале — размова яшчэ наперадзе.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

На здымках: работы К. Камала.

Фота Генадзя ЖЫНКОВА

ся”, прасякнуты народным гумарам. Хор спяваў народныя песні, духоўныя творы...

Мінскі абласны камерны хор і аркестр “Sonorus” (мастацкі кіраўнік А. Шут) прапанаваў слухачам малавядомай “Пастаральную імшу” А. Дыябелі. Камерны хор Гомельскай абласной філармоніі (мастацкі кіраўнік А. Сакалоўскага) таксама ўключыў у сваё выступленне духоўную музыку.

У розных навучальных установах горада можна было паслухаць народны хор Гомельскага каледжа мастацтваў імя Н. Ф. Сакалоўскага (мастацкі кіраўнік Н. Карпушэнка), народны ансамбль песні і музыкі “Радуніца” (мастацкі кіраўнік М. Туравец), акадэмічны хор каледжа мастацтваў імя А. Сакалоўскага пад кіраўніцтвам А. Сабалеўскай, вальна-харэаграфічны ансамбль “Гоміі” (мастацкі кіраўнік П. Свердлаў).

Традыцыйны складнік “Пеўчай акадэміі” — навукова-метадычная канферэнцыя, якую праводзяць выкладчыкі Беларускай акадэміі музыкі, Гомельскага каледжа мастацтваў (прадметная камісія “Тэорыя музыкі”, старшыня В. Дворава), Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны. З паведамленнямі, дакладамі выступілі Р. Сергіенка,

Т. Ляшчэня, М. Шыманскі, В. Новак, І. Бублікава, Л. Івашкоў. Да таго ж, упершыню быў праведзены навукова-метадычны семінар, прысвечаны праблемам удасканалення вывучэння Беларускай музыкі ў навучальных установах.

Адкрытыя ўрокі вакалу правялі аўтарытэтны спецыялісты Любоў Каспорская, Лянід Івашкоў, Людміла Васільчанка. Як заўсёды цікава прайшлі майстаркласы харавога дырыжыравання майстра Віктара Роўды. А заняты дацэнта БМ Валерыя Аўраменкі супалі з прыемнай падзеяй: ён сустрэў на роднай Гомельшчыне свой 60-гадовы юбілей.

Завяршыла “Пеўчую акадэмію” выступленне Хору Беларускай акадэміі музыкі пад кіраўніцтвам В. Роўды — ужо традыцыя. Віктар Уладзіміравіч — цудоўны “рэжысёр” гэтага “спектакля”. І яго відавочны доўга яшчэ будучы ўспамінаць і танга, якое выканалі на сцэне Гомельскага каледжа мастацтваў Л. Каспорская і В. Роўда. І — мноства вяселых маладых твараў: на сцэне, у зале...

В. АЛЬШАНІК

выкладчык Гомельскага каледжа мастацтваў імя Н. Ф. Сакалоўскага

Поспех у Кіеве

На дошцы аб’яў Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі — свежае паведамленне: вучань 11 класа Аляксандр Дзенісюк (клас дацэнта І. Брычыкава) стаў лаўрэатам трэцяй прэміі Усеўкраінскага адкрытага конкурсу кларнетыстаў “Сельмер—Парыж на Украіне” ў Кіеве. Юнак выступаў у сярэдняй узроставай групе — да 17 гадоў. У двух турах Аляксандр выконваў творы К. М. Вебера і А. Блоха, паказаўшы сябе выдатна ў валоданні гукам, тэхнічна складанымі штрыхамі ў ансамблі. Педагог І. Брычыкаў і канцэртмайстар Т. Гняўко называюць А. Дзенісюка чутым музыкантам, які лёгка працуе ў ансамблі, валодае добрым гукам.

Гэта ўжо яго другая перамога. Першы поспех прыйшоў да хлопца ў яго родным Львове ў 1996-м на Міжнародным конкурсе імя Дзмітрыя Бяды, дзе ён таксама быў трэцім. На сёлетнім кіеўскім спаборніцтве

сапернікамі Аляксандра былі музыканты з Украіны, Расіі, Малдовы ды Кітая. Два першыя месцы занялі прадстаўнікі Харкава.

Вера КРОЗ

Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі аб’яўляе прыём студэнтаў у 1999 годзе

У Беларускаю дзяржаўную акадэмію музыкі прымаюцца асобы, якія маюць сярэдняю адукацыю і пастаянна пражываюць у Рэспубліцы Беларусь, а таксама грамадзяне Беларусі і беларусы, якія пражываюць за яе межамі, грамадзяне Расійскай Федэрацыі.

Абітурыенты, якія паспяхова здалі экзамены, але не прайшлі па конкурсе, а таксама грамадзяне іншых дзяржаў СНД, могуць быць залічаны ў акадэмію па кантракте на ўмовах поўнай кампенсацыі выдаткаў на навучанне.

Прыём ажыццяўляецца па спецыяльнасцях “Музыказнаўства” (спецыялізацыі музыказнаўства; музычная беларусістыка); “Кампазіцыя”; “Дырыжыраванне” (спецыялізацыя харавое дырыжыраванне); “Інструментальнае выканальніцтва” (спецыялізацыі фартэпіяна, скрыпка, альт, віяланчэль, кантрабас, арфа, флейта, габой, кларнет, фагот, саксафон, труба, валторна, трамбон, туба, барытон, баян-акардэон, цымбалы, домра, балалайка, гітара); “Спевы” (спецыялізацыя акадэмічныя спевы); “Харэаграфічнае мастацтва”.

Абітурыенты здаюць наступныя экзамены: спецыяльнасць; беларуская або руская (па выбары) мова і літаратура (пісьмовы пераказ).

Экзамен па спецыяльнасці складаецца з 4-6 раздзелаў, кожны з якіх ацэньваецца асобнай адзнакай: выкананне праграмы (выканальніцкія спецыяльнасці, харавое дырыжыраванне); выкананне ўласных твораў (кампазіцыя); музычная літаратура (музыказнаўства); гармонія (усе спецыяльнасці, акрамя спеваў); элементарная тэорыя музыкі (спецыялізацыя); калектывіум (усе спецыяльнасці); фартэпіяна (музыказнаўства, харавое дырыжыраванне). Экзамен па спецыяльнасці для паступаючых на спецыяльнасць “Харэаграфічнае мастацтва” складаецца з 3 раздзелаў: экзерсіс ля станка і на сярэдзіне ў аб’ёме харэаграфічнага вучылішча; метадычная раскладка рухаў урока класічнага танца; калектывіум.

Права на залічэнне маюць асобы, якія вытрымалі ўступныя экзамены і прайшлі па конкурсе. Залічэнне на ўсе факультэты праводзіцца па большасці набраных балаў на раздзеле экзамена па спецыяльнасці.

Асобы, якія скончылі сярэдняю спецыяльную навучальную ўстанову з дыпламам “з адзнакай” або з медалём, лаўрэаты і дыпламанты міжнародных юнацкіх і дарослых конкурсаў па выканальніцкіх спецыяльнасцях у якасці салістаў і па кампазіцыі, лаўрэаты нацыянальных конкурсаў па выканальніцкіх спецыяльнасцях (рангам не ніжэй конкурсу сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў) у якасці салістаў і па кампазіцыі здаюць раздзел спецыяльнасці “выкананне праграмы” або “выкананне ўласных твораў”. Пры атрыманні адзнакі “пяць” яны вызваляюцца ад наступных экзаменаў; пры атрыманні адзнакі ніжэй за “пяць” яны здаюць усё астатнія экзамены. Да ўдзелу ў конкурсе на аддзяленне кампазіцыі далускаюцца толькі абітурыенты, якія атрымалі на раздзеле экзамена па спецыяльнасці (выкананне ўласных твораў) адзнаку “чатыры”, “чатыры з паловай”, або “пяць”. Паступаючы на спецыяльнасць “Музыказнаўства”, якія маюць дыплом з адзнакай або медаль, вызваляюцца ад экзамена па мове і літаратуры пры атрыманні адзнак “пяць” па ўсіх раздзелах спецыяльнасці.

Выпускныя экзамены ў Рэспубліканскім вучэбным комплексе гімназія-каледж пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі з’яўляюцца ўступнымі ў Беларускаю дзяржаўную акадэмію музыкі. Выпускнікі гімназіі-каледжа ўдзельнічаюць у агульным конкурсе па выніках адзнак, атрыманых на выпускных экзаменах.

Прыём на падрыхтоўчае аддзяленне спеваў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з “Прыёмнымі патрабаваннямі па спецыяльных дысцыплінах для паступаючых у Беларускаю дзяржаўную акадэмію музыкі”, зацверджанымі Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь. Абітурыенты здаюць адзін экзамен па спецыяльнасці. Экзамен складаецца з двух раздзелаў, кожны з якіх ацэньваецца асобнай адзнакай: першы раздзел — у класе, другі — у канцэртнай зале.

Паступаючы на падрыхтоўчае аддзяленне кампазіцыі прадстаўляюць асабістыя творы.

Абітурыенты прадстаўляюць у прыёмную камісію наступныя дакументы: заява ўстаноўленага ўзору на імя рэктара; дакумент дзяржаўнага ўзору аб сярэдняй адукацыі ў арыгінале; медыцынская даведка па форме 086У (абавязковыя з’яўляюцца праходжанне ўсіх прышчэпак), даведка ўрача-фаніятра (спецыяльнасці “Спевы”, “Харавое дырыжыраванне”); выписка з працоўнай кніжкі (для тых, хто працуе); даведка службы занятасці насельніцтва (для тых, хто знаходзіцца на яе ўліку); 6 чорна-белых фотакартак памерам 3 на 4 см; дакументы, якія пацвярджаюць перамогі ў музычных конкурсах у арыгінале, пашпарт і дакумент аб дачыненні да воінскай павіннасці (прадстаўляюцца асабіста).

Абітурыенты, якія паступаюць не ў год атрымання сярэдняй адукацыі, абавязаны прадставіць дакументы, якія пацвярджаюць іх вучобу ці работу за гады, якія папярэднічалі паступленню (дыплом, выписка з працоўнай кніжкі або даведка службы занятасці насельніцтва ці іншае).

Прыём дакументаў — з 16 чэрвеня па 30 чэрвеня.

Кансультацыі для абітурыентаў — з 28 па 30 чэрвеня.

Уступныя экзамены — з 1 па 15 ліпеня.

На перыяд уступных экзаменаў абітурыентам прадстаўляецца інтэрнат (з 28 чэрвеня) з аплатай кошту пражывання.

Уступныя экзамены на завочнае навучанне — з 20 верасня.

Азнаёміцца з правіламі прыёму ў акадэмію і атрымаць кансультацыю па іншых пытаннях можна па адрасе:

г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30, Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі.

Тэл. прыёмнай камісіі 2278240 (з 16 чэрвеня).

Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі ажыццяўляе таксама прыём на педагогічны факультэт акадэміі ў г. Магілёве па спецыяльнасцях: “Дырыжыраванне” (спецыялізацыя харавое дырыжыраванне); “Інструментальнае выканальніцтва” (спецыялізацыі фартэпіяна, скрыпка, дуды, ударныя інструменты, баян-акардэон, домра, балалайка, цымбалы). Умовы і тэрміны прыёму, як выкладзена вышэй.

Адрас факультэта: 212000, вул. Крыленкі, 12. Тэл. (0222) 252814.

Сустрэча з землякамі

Багатая пухавіцкая старонка на літаратурныя, краязнаўчыя традыцыі. У розныя гады на Пухаўшчыне працавалі такія рупліўцы па збіранні гістарычнай памяці, як Віктар Арлоў, Анатоль Ярохін, Аляксандр Пікулік.

У школах раёна створаны цэлы шэраг грамадскіх краязнаўчых музеяў. Адчынены гісторыка-мастацкі салон і ў самім райцэнтры — у Мар'інай Горцы.

Днямі гасцямі салона былі землякі пухавічан — галоўны рэдактар газеты "Чырвоная змена", пісьменнік-краязнаўца Аляксандр Карлюкевіч, дырэктар выдавецтва "Пейто" Віктар Хурсік.

Размова на сустрэчы, у якой удзельнічалі пухавіцкія настаўнікі, бібліятэкары, ішла пра гісторыю, пра мінулае і сучаснасць Пухаўшчыны. Пухавіцкая тэма — у кнігах Аляся Карлюкевіча "Вяртанне да Беларусі", "За Цітаўкаю — Слабада", "Чаканне Айчыны". У выдавецтве "Пейто", якім кіруе Віктар Хурсік, выдаецца цэлая серыя манаграфій пра асобныя вёскі Бацькаўшчыны — "Ведаць свой край — Беларусь".

На сустрэчы з настаўнікамі, бібліятэкарамі выступілі дырэктар Пухавіцкага раённага краязнаўчага музея Аляксандр Прановіч, загадчык аддзела культуры Пухавіцкага райвыканкама Яўген Сушко. Гаварылі яны і пра тое, што набліжаецца 75-годдзе ўтварэння раёна. Безумоўна, падзея гэтая ўжо зараз падштурхоўвае да ажыўлення, пашырэння асветніцкай, краязнаўчай работы на Пухаўшчыне.

Сяргей МАРТЫНАЎ

"Роднае слова", N 3

Галоўны рэдактар "Роднага слова" М. Шавыркін выступае з артыкулам "Калі ласка!" — наш зварот бясконцы, у якім аналізуе часопісныя публікацыі пра маўленчы этыкет. Жыццёвы і творчы шлях М. Лупсякова ("Любоў да прыроды і людзей") прасочвае С. Андраюк.

Праблемы страты сэнсу жыцця героямі п'есы А. Дударова "Парог" — тэма артыкула Т. Аўдонінай "Душа, закалываная гарэлкай". Першая сусветная вайна ў творчасці М. Гарэцкага і А. Барбюса — гэтыя аспекты закранае Е. Лявонава ("Я жыў, але ранейшага мяне на веку няма...").

Фальклорныя п'есы Ф. Аляхновіча — у цэнтры ўвагі У. Ковеля ("Грамадска-тэатральная дзейнасць Францішка Аляхновіча 1920—1940-х гг.").

Змешчаны артыкулы М. Мішчанчука "Вобразы герояў рамана Кузьмы Чорнага "Пошукі будучыні", Л. Лясун "Нацыянальныя і агульначалавечыя матывы ў творчасці Максіма Гарэцкага", Д. Бугаёва "Крытыка была яго прызначэннем" (да 80-годдзя з дня нараджэння Р. Шкрабы), У. Кароткага "І плач, і напамін... Мялеціц Смярыцкі і яго "Трэнас", заканчэнне артыкулаў А. Бельскага "Я жыў за дажджом, за вясёлкаю..." (пра Е. Лось), В. Маслоўскага "Характары, гераічныя — характары народныя" (аб п'есах пра Валікую Айчынную вайну), працяг артыкула Т. Шамякінай "Культура класічнай Грэцыі".

Сярод іншых матэрыялаў — артыкулы І. Сычовай "Рамантызм у беларускім жывапісе", А. Казлоўскай "Альпійская балада" Васіля Быкава на балетнай сцэне, П. Міхайлава "Назвы цёткі ў беларускіх гаворках", Я. Волкавай "Цётка. З гісторыі назвы".

А. Наркевіча "З народных крыніц" ("РС" віншуе яго з 70-годдзем), рэцэнзія З. Паўлаўца на кнігу Алены Яскевіч "Старажытнабеларускія граматыкі".

Да праблем агульнафілалагічнай цэласнасці ў пад рубрыкай "Песню бярыце з сабой" расказваецца пра паэта У. Мазго і спевачка Я. Навуменку. Тут жа змешчаны песні на вершы У. Мазго, аўтарам музыкі да якіх з'яўляецца Я. Навуменка.

"Нёман", N 4

Паэзія прадстаўлена вершамі М. Купрэва, М. Пракаповіча, а пад рубрыкай "Упершыню ў "Нёмане" — А. Тамілы, С. Праўдзінай і М. Шамякінай. Змешчаны аповесці В. Быкава "Ваўчыная яма", аповяды А. Ждана, навелы Г. Чарказяна, працяг дзённікавых запісаў П. Панчанкі "Думаю, думаю...", "Іранічныя мемуары" А. Дзялендзіка. У. Конан разглядае біблейскія матывы ў беларускай літаратуры — "Быццё і слова". Штрыхі да яго творчага партрэта напісалі В. Каваленка ("Пацвярджэнне"), В. Акудовіч ("У адсутнасці сусветнага дрэва"), Л. Рублеўская ("Дзе той Сусвет?").

Я. Рубін выступае з артыкулам "Грамадства? Проста грамадзянскае...". У Цвяткоў ("Выпраўленне дабрэй") знаёміць з карыкатурастам А. Каршакевічам. Змешчаны сяброўскія шаржы А. Каршакевіча на народнага пісьменніка Беларусі Я. Брыля і Г. Бурайкіна.

"ЛІМ"-ФОТА

Генрых Далідо-Віч. З гісторыяй на "ты"...

ВІШНУЕМ!

Спеўнае слова

Авяр'яну ДЗЕРУЖЫНСКАМУ — 80

Многія з тых, хто сёння ўжо мае ўнукаў, узгадаваны на паэзіі Авяр'яна Дзеружынскага. А ён і сёння працягвае выдаваць кнігі, адрававаць новым пакаленням дзцяці. І яго адметная пазытка ўзбагацаецца новымі тэмамі, вобразамі, бо дзедзі сярэдзіны і канца стагоддзя — усё ж розныя дзедзі.

Аднак цяпер, як і некалькі дзесяцігоддзяў назад, творчасць А. Дзеружынскага нельга ўявіць без вобразаў роднага краю, яна наскрозь прасякнута любоўю да Бацькаўшчыны і да ўсяго, што ёсць на ёй жывога. "Сын сваёй я любімай зямлі", — зазначае паэт. Бясспрэчна, гэта трапяткое пачуццё перадаецца і маленькім чытачам, якія, яшчэ самі таго не разумеючы, спаквалі атрымліваюць урокі любові да радзімы і да прыроды, што зраўняеца з імі на ўсё жыццё.

У адным з апошніх яго зборнікаў "Азбукі", які выйшаў пазалатас у выдавецтве "Полымя", акрамя ўсяго выразна адчуваецца тэма аховы прыроды або "экалагічна накіраванасць" — як цяпер гаворыць у педагагічным асяроддзі. Гэта кніга — сапраўдная прыродазнаўчая энцыклапедыя для дзцяці, у ёй прадстаўлена дзясціць азбук: прыроды, лекавых раслін, жывёл, птушак, грыбоў і г. д., што ў сукупнасці дае цэласнае ўяўленне аб раслінным і жывёльным свеце Беларусі. Даходлівыя і запамінальныя вобразы застаюцца ў дзіцячым усведамленні, а палюбіўшы і спазнаўшы карысць кожнай травінкі-былінкі, у душы нараджаецца патрэбнасць берагчы прыроду.

У апошнія гады А. Дзеружынскі як "дарослы" паэт, усё часцей стаў звяртацца да паэзіі філасофскага складу. Традыцыйныя сродкі народнай паэтыкі, умоўна-вобразная асацыятыўнасць, уласцівыя яго творам увагуле, часам саступаюць, калі паэт закранае тэматыку агульначалавечых каштоўнасцей, сацыяльных праблем, вечных пытанняў кахання, лёсу сям'і і г. д. Гумар і сатыра, своеасаблівая зброя творцаў, таксама часцей сталі працягвацца ў вершах А. Дзеружынскага. У апошнім зборніку "Вернасць", што пабачыў свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў 1998г. шырока прадстаўлены творы такога плана.

Напрыклад, вобразы заўзятага начальніка-гарлахваці або кіраўніка ад навукі, якія заўсёды ўсё ведаюць, але нічога толкам не разумеюць — хто з імі не знаёмы і хто ад іх не пакутаваў — творчыя людзі асабліва. Такі тып ярка прадстаўлены ў вершы-байцы "Вучоны певень":

*Певень з кнігамі пазнаўся,
Кажуць, ведаў нахапаўся,
Ды ні грунту, ні асноў,
А вось так сабе — вяршкоў.*

І вось "звычайны певень Пеця", які "разграбаў, бывала, смецце", узбіўся так высока, што ўжо "на кафедры кудадзця" — тлуміць людзям галаву.

Паэта непакоіць усёўзрастаючы наступ маскультуры, яго душа баліць, ад таго, што падрастаючы пакаленні, будучыя паўнапраўныя грамадзяне Рэспублікі Беларусь, ад самай калыскі ўбіраюць у сябе не роднае, аўтэнтчнае, а чужаземнае, як быццам яны не дзедзі роднай зямлі:

*Гаворыць і ветрык ласкавы,
Гавораць і птушкі, і травы,
І ўсе на сваёй толькі мове...*

Але калі ёсць людзі, якія ніколі не трымалі ў руках кніг вершаў А. Дзеружынскага, з яго творчасцю яны ўсё роўна знаёмы — праз песні паэта, якія ў многім на слыху: "Я выйду за акаліцу", "Цвітуць лугі мурожныя", "Дзявочая лірычная", "Алеямі зялёнымі, і ліпамі, і клёнамі...". Лепшыя кампазітары Беларусі пісалі песні на яго вершы. Назавём найбольш вядомыя з іх: Я. Цікоцкі, М. Чуркін, М. Аладаў, П. Падкавыраў, У. Алоўнікаў, М. Шумілін, Г. Вагнер, Л. Абельвіч, Д. Лукас, Р. Пукст, Я. Глебаў, Ю. Семяняка, Д. Смольскі, І. Кузняцоў і інш. Усяго на словы А. Дзеружынскага створана не дзiesiąткі, а сотні песень, а ўсенародную вядомасць набылі дзве з іх: "Ой, мяцеліца" і "Сабірайся ў гошці, мой дзядок", якія ўвайшлі ў "Анталогію беларускай народнай песні", складзеную Г. Цітовічам. Невыпадкова першы зборнік паэта, які выйшаў у 1959 годзе, быў названы "Песні маладоці" — большасць вершаў з яго былі пакладзены на музыку.

Спеўнае слова паэта само па сабе — як

музыка. Сам А. Дзеружынскі зазначае, што часта вершы і музыка нараджаюцца ў яго душы адначасова.

З ранняга дзяцінства будучы паэт пранікся любоўю да песень роднага краю. Вось што піша А. Дзеружынскі ў аўтабіяграфіі: "Я, падшыванец, заўсёды быў у гурце дзядучат ці хлопцаў і спяваў. І лепшай радасці, як у гэтым свеце, не знаходзіў, лепшага задавальнення не адчуваў". Яшчэ тады, хлапчуком, ля ваколіцы роднай вёскі на беразе Сожа, ён падлічыў дванаццаць матываў салаўіных песень, таму мелодыі роднай зямлі і засталіся ў яго сэрцы назаўжды, каб усё жыццё вылівацца спеўнымі радкамі. Паэт так і тлумачыць вытокі сваёй творчасці:

*Мяне ж нарадзіла
Мая пявучая маці —
Беларусь.*

Зоя ЛЫСЕНКА

Крэва—Гальшаны—Валожын

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Чартаўскія, Тышкевічы. Забудоўвалі свае ўладанні няспешліва ды грунтоўна. Натуральна, крыж на ўсім хучынька і катэгарычна паставілі бальшавікі. Крыжоў за гэты час паболела і на гарадскіх могілках. Памеры іх і "заселенасць" выглядаюць на сёння не менш унушальна, чым сам Валожын. Старажылы, ахвочныя на гутарку, раскажваюць, што хтосьці з нахабных гараджан напярэдадні нейкай дзяржаўнай кампаніі вывесіў уночы на могілковай агароджы плакат: "Усе на выбары!" Мо жартуюць тыя старажылы? Час збіраць каменне і час яго раскідваць...

А на Валожынскім касцёле святога Юзафа — будаўнічыя рыштванні. Антаблемент, які праходзіць па ўсім перыметры будынка, а разам з ім і фрыз з трыгліфамі і карніз на дэнтыхулах (не словы — музыка, выгляд

таксама адпаведны!) праз час будуць як новыя. Адраджэнне забытага ды закінутага — справа хваравітая, грашовая, але і ў Валожыне зразумелі — надта патрэбная і неадкладная. Мо і фарба знойдзецца, каб давесці да прыстойнага выгляду і палац міліцыянтаў?

Ад Валожына да Мінска — 75 кіламетраў. У акно ўжо не гляджу. Думаю пра сваё. Балазе, гэтага — свайго — хапае. Мроі, трызненні, здагадкі... Выбраць бы, напрыклад, час, засяродзіцца, адчуўшы сябе добрым і моцным, і прачытаць урэшце Біблію. Не дачытаць, не асэнсаваць па-новаму, а проста прачытаць, са звычайнай чытацкай асалодай. І не згадзіцца з чымсьці, усядоміўшы, што ты яшчэ здольны дараваць сабе памылкі і здольны спрабаваць іх выправіць. Мроі, мроі... І вызначыцца б з любоўю да Радзімы. Яны ёсць ці іх няма? І любоў, і

Радзіма? "Стаўся да іншых так, як ты хацеў бы, каб яны сталіся да цябе". Здаецца, адна з біблейскіх ісцін, з якой вынікае, што любіць кагосьці проста не мае сэнсу, бо ніхто на сёння не гарыць жаданнем зацвердзіць гэткае ж пачуццё. Не. Нейкая бязглуздзіца ад вандроўнай стомы. Мы любім не таму што, не за штосьці, падбіваючы рахункі і прагматычна заглядаючы наперад, а проста так. Бескарысліва і шчыра, з асалодай і радасцю. І толькі пры гэтым становімся добрымі і моцнымі. Атрымліваецца не заўжды. Любоў, як ісціна, як чалавек, як Радзіма, нараджаюцца ў пакутах, намаганнях, учынках і высокім уздыме душы. Здаецца, так...

Часцінку Крэва кладу дома на кніжную паліцу. Яшчэ адна цаглінка ў падмурак маёй уласнай недабудаванай Беларусі.

Яўген РАГІН

Як паставіцца да невытлумачальнай з'явы, калі чалавек, што ўсё жыццё ахвяраваў на вывучэнне мінулага беларускай літаратуры, сам застаўся на маргіналі гісторыі айчынай культуры? "Біяграфія яго высветлена неадстаткова" — такім трывожным сказам распачынае ў пісьменніцкім біябібліяграфічным слоўніку нататку пра Рамуальда Зямкевіча (1881—1944) Генадзь Кісялёў. Яно спраўды так. Гісторык, бібліяграф, бібліяфіл, парадамі, матэрыяламі якога карысталіся "зубры" айчынай і замежнай гуманітарнай навукі А. Ельскі, М. Федароўскі, Я. Карскі, Ю. Галомбак, Б. Тарашкевіч, Ф. Аляхновіч, ксёндз Адам Станкевіч і іншыя, — Зямкевіч не здолеў годна распарадзіцца сабранымі скарбамі. У міжваенны перыяд яго варшаўская кватэра па сведчанні сучаснікаў уяўляла сабою прыватны музей гісторыі беларускай кнігі, дзе побач са старадрукамі (Бібліяй Скарыны, Слоўнікам Памвы Бярынды) суседзілі беларускія аўтографы А. Рыпінскага, В. Дуніна-Марцінкевіча, А. Вяртыг-Дарэўскага, Я. Лучыны. Большасць з іх так ніколі не пабачыла свету: падчас варшаўскага паўстання 1944 г.

ягоны скарб быў расцярашаны, а сам гаспадар загінуў у гестапаўскіх засценках. Шкада вельмі. Толькі адзін прыклад. У першым нумары часопіса "Варта" (1918 год) пад рубрыкай "Старая беларуская пісьменнасць: з архіва Рамуальда Зямкевіча" былі апублікаваны верш Ф. Багушэвіча "Яснавяльможнай пані Аршчыце" (1891), твор малавадоммага паэта Язэпа Жукоўскага "Малітва" (1878), нечаканае і беспрэцэдэнтнае для сярэдзіны XIX стагоддзя беларускае апавяданне Адама Плуга "Кручаная баба" (1849). Важкі крок да набліжэння постаці Р. Зямкевіча зрабіў згаданы Г. Кісялёў у сваім адмысловым артыкуле "Раскажам пра Рамуальда Зямкевіча" ("Голас Радзімы", 1996, NN 12—17) з падзагалюкам "Незалежнае расследаванне". Прапанаваныя чытачам "ЛіМа" лісты Рамуальда Зямкевіча да Вацлава Ластоўскага адшукалі сярод папер апошняга, што захоўваюцца ў Дзяржаўным архіве Летувы (Вільня) у "беларускім" фондзе N 582.

Язэп ЯНУШКЕВІЧ

"Студыяваў я іх пільна..."

ЛІСТЫ Рамуальда ЗЯМКЕВІЧА да Вацлава ЛАСТОЎСКАГА

Яго міласці пану Власту. Вельміпаважаны Дзядзька! Толькі цяпер адказваю на Ваш ліст. Вельмі ўсцешыўся, што наканец узліся ў Вас да працы і пачалі выдаваць такі надта паважны мясячнік "Беларускі Сцяг". Нарэшце беларуская эміграцыя ўвайшла пад правільны сцяг і на добры шлях! Віншую Вас з гэтым і жадаю спору ў працы! Аб маёй працы для вас і гутаркі быць не можа: падтрымаю ўсімі маімі сіламі. Стаці буду перасылаць або з Варшавы, або з Гданьска, скуль буду высыліць скаромнае. Сяджу цяпер і гатоўлю для Вас спецыяльна літаратурна-гістарычна-крытычна-інфармацыйны матэрыял аб усялякіх справах. Стаю я цяпер збоку, але пільна ўзіраюся навакол мяне. З гадам Антонам я ў надта халодных стасунках. З Дубейкоўскім на нажах, бо ён на службе ў дэфензівы, што мне ўдалося раскрыць і даказаць. Працую над гісторыяй паходу арміі генерала Булак-Балаховіча. Як ніяк ён, адваваўшы кавалак Беларусі, апавесці і зрабіў першы рэальную "незалежнасць". Калі б не інтрыгі Савінкава, Алексюка і жыдоў, справа выглядала б іначай. Архіў "генерала" ў маім распараджэнні. Нататкі нябожчыка Ядвігіна Ш., каторы ішоў з арміяй, я перапісаў у сына, што жыве цяпер у Варшаве. Апрача гэтага, запісаў я са слоў Дзержана (Адамовіча) шмат фактаў, каторыя правяраю ў гутарках з вялікімі Балаховічам і св[ятло] пам[яці] Семенюка. Зрабіць гэта, разумеецца, трэба і то як найхутчэй, бо падзеі ў памяці заціраюцца, а не напісанае і не друкаванае не дасць ніколі будучым пакаленням зразумення праўды. Гісторыя партызанкі Семенюка, а таксама "Зялёнага Дуба" цікавыя і займаю маю ўвагу, але кожная паасобку. Разумеецца, што ўсё гэта ў адрыўках будзе Вам паслана для друку ў "Бел. Сцягу". Погляд мой на стацыю: "Пагляд П. Бяссонава на беларускую справу" не надта добры. Абсалютна не згаджаюся з думкамі аўтара стацыі! Скажу, што тутакж матэрыял апанаваў аўтара, а не ён яго!

Калі (Даленга-Хадакоўскі) іх збіраў. У прадмове (!) да "Песень" Бяссонаў ясна піша, што меў пад рукамі рукапіс, пісаны лацінкай, польскімі літарамі. Аўтар гэтае стацыі шмат знайшоў бы аб Бяссонаве ў Берліне ў бібліятэцы універсітэта, бо ўчоны польскі *Aleksander Brückner*, прафесар Берлінскага універсітэта, добра стараўся, каб у бібліятэцы ўсё было. Рабіў гэта раней яго папярэднік праф. Ягіч. Таксама не магу згадзіцца з П. Іванам Трызнам, каб К. Каліноўскі мог знаходзіцца пад уплывам Маркса, Бакуліна, Агарова ці Герцэна. Нічога падобнага! Ён быў пад уплывам дэмакратычнай левай эмігранцкай польскай літаратуры, пад уплывам ідэй Ворцэля, Лелевеля, Канарскага, Камінскага... Пану Івану Трызне невядома гэта і літаратура, хаця б з працы Ліманаўскага: *Historia demokracji Polskiej* (2 выданні). А без спецыяльных студый немагчыма пісаць беларускай літаратуры, бо гэта будзе такой "кразеннай", чужою, а пададзенай як за сваю, як "літаратура" Гарэцкага, поўная абмылак, недахватаў і няпраўды. Партрэты Бяссонава, Каліноўскага і другіх маю. Студыяваў я іх пільна: першага як "этнаграф", бо гісторыя беларускае этнаграфіі — гэта гісторыя пачатку нашага рэнесансу. Аб Каліноўскім перапісаў матэрыялы ў Кракаве ў Раперсвілі (польскі музей у Швейцарыі). На апрацоўку трэба часу і спакою (пзунасці кавалак хлеба), тады работа пойдзе маланкаю. Калі маеце для мяне што цікавага ды скаромнага, прысылайце па адрасе: Danzig. Poste restate. Herrn ingieur Romuald Ziemkiewicz. Буду там за два тыдні, дык забяру. Прашу камплекты Вашых беларускіх газет і брашуры. Адпладчу тым жа. Паклон Душэўскаму. Пішыце, што з кніжак, брашуры і газет Вам патрэба, дык вышукаю і вышлю, каб дапоўніць Вашу эмігранцкую бібліятэку. Будзеце ў магчымасці працаваць. Польскія працы аб беларускім пытанні, таксама, як раней Варонцы, магу пасылаць. Бывайце здаровы!

Моцна цісну Вашу руку. **Рамуальд Зямкевіч.**
Варшава. 27.XII.1922.
Даражэнькі Пане Вацлаве!
Кожны Ваш ліст для мяне вялікая радасць. Усцешыўся надта, калі яго дастаў і адразу з адрасу пазнаў Вашу руку. Дзякую за памяць і за навязанае пераліскі. Езавітаў ужо свабодна, і яго вораг — латвійскі пасол Вяржбіцкі (карэспандэнт "Kurjera Warszawskiego" пад псеўданімам: A. Jaszcz.) дастаў гэтым па носе за свае даносы. Віншаваў я ў лісце Езавітава і прасіў яго навязаць з Вамі пераліску, гэтак для мяне патрэбную і цэнную. Амаль ніякіх выданняў Вашых не маю, хаця труднейшыя выданні да атрымання з Менска ёсць у мяне. "Крывіча" год 1-шы не маю ад N 5 да канца, бо мне ў чытанні загублілі. "Крывіча" N 11 не маю (тры з 1924 г.), N 1 (1924) ёсць у мяне. Калі ласка, прыйшліце. Слоўнік мне патрэбны. Не маю яго, а бачыў у Луцкевіча тры экзэмпляры. Для газеты "Крывіча" меў бы шмат зметак, дробных, а надта цікавых нататак біяграфічна-гістарычнага зместу, урэшце гравюры, літаграфіі і т. п. для рэпрадукцыі. Ад палітыкі я далёкі, хоць цікаўлюся ёю надта і стараюся ўцяміць усе нашыя абмылкі і прычыны гэткае сабацае долі, якая нам цяпер усім дакучае. А каб забяцьца і залячыць балючыя раны, я займаюся гісторыяй, літаратурай і працамі навукова-археалагічнымі. Па ўсіх бібліятэках і архівах ведаючы мяне добра і памагаюць у працы. У Вільні праўдзівы кадудх. Луцкевіч архіў і бібліятэку трымае моцна ў сваіх руках, лічыць сябе адзіным кампетэнтным знаўцам і спецыялістам, прабуе нават уступаць у сляды нябожчыка Івана, бо купляе ўсялякія рэчы, але не хапае ў яго: веды, шчасця і носы. Ніхто абсалютна доступу да гэтай калекцыі не мае. Парадку ў іх няма. Часцей ужо людзі (Тарашкевіч, Уласаў, Ант. Грыневіч) карыстаюцца маімі збіркамі кніг, чымсьці ў Антона Луцкевіча. Маю дублеты, мог бы і Вам іх паслаць, бо Вам яны там вельмі патрэбны. Дзеля таго толькі не даю іх Луцкевічу, хаця ён мяне просіць аб гэтым. Аб Вас у Вільні ідуць частыя гутаркі. Ведайце, што я, Тарашкевіч, Уласаў і Антон Грыневіч заўсёды Вас моцна баронім. Пішу гэта за тым, каб ведалі, дзе Вашыя прыяцелі. На Ваш праект сесці манахам да ціхае творчае культурнае працы пайду напэўна. Сэрца ў мяне баліць, што справа з маёй "Гісторыяй беларускай літаратуры" і "Беларускай бібліяграфіі" зацягваецца. "Бібліяграфія" мая будзе нахштальт Балтрамайціса, але куды большая за яго работу. А па Скарыне праявавілі момант. Дзякуючы Луцкевічу ўсю справу выдання памятнага хоць бы "альманаха", калі ўжо не спецыяльнага нумара "Заходняй Беларусі", пахавалі. На гэта "няма грошы" — пры 900 злотых пенсіі кожнага пасла і сенатара. Вось вам і патрыёты. Я, паршывы чыноўнік, зарабляю ў месяц 360 злотых, і жыву сабе нішто, купляю кніжкі, рукапісы, памятки старасвеччыны, а яны "не маюць грошай". Не ведаю, ці хто ёсць у нас, што зразумеў бы мае абурэнні і пагарду гэтым "нашым вялікім да маленькіх інтарэсаў". Лік кніжак, выдадзеных у 1924 годзе ў Вільні, такі маленькі, што трэба ў сабакі вачэй пазычыць, каб гаварыць аб разгоне беларускага руху. Мне ў Варшаве ў гутарках з інтэлігентнымі людзьмі прыходзіцца ілгач, каб падняць сваю чэсць і гонар народа. Пакуль што гіне, гібель немінуе, калі не падзяць культурнае працы, дык прападзём дазвання. Гэта ніхто ў нас бачыць не хоча. А як "варшаўскі беларус" спатыкаюся, як і даўней, з недаверам, усмешкамі, бо я ж "вар'ят", які ўсё пастаянна гаворыць аб культуры, аб працы, аб ідэйнасці — рэчах зусім непатрэбных і некарысных, бо не даюць грошай. Гэта ўсё і мае практычнае і адначасна маё сонца жыцця і радасць, і пах кветак, для набалеўшае душы. Іншае мэты, другое працы я ўжо аддаць не магу, у маіх летах — гэта немагчыма. Перамена ідэй — гэта была б для мяне смерць, бо зробленага і ў плане будучага да работы — не было б сілы ў мяне кінуць ці зніштожыць. Але не варта аб сабе гаварыць, і так лшше многа непатрэбнага вылілася ў мяне. Факт той, што астаецца мне з Вамі асабіста пабачыцца за граніцай, абгаварыць сур'эзна, спакойна і аб'ектыўна ўсё і намеціць план далейшае працы. Я падумаў запрасіць да гэтага і Антона Грыневіча, майго асабістага вялікага і шчырага прыяцеля. Прыехаць у Берлін, ці Прагу чэшскую, а мо нават у Кралявец, каб Вас пабачыць і пагаварыць, я бы мог. Уважаю, што кантакт са мною даў бы Вам многа чаго да магчымасці працы ў эміграцыі. Разумеецца, культурнай, бо за палітычную не вазьмуся. Журналы і кніжкі прысылайце па адрасе маёй службы: *Pologni - Warszawa inż. Romuald Ziemkiewicz Izba Kontroli Państwa ulica Żłota 22* **Заўсёды да Вас прыхільны і шчыры Р. Зямкевіч**
Варшава 10.IV. 25.
(На палях увагі: Хрыстос Увакрос! Вясельных свят! Маглі бы спаткацца і ў Гданьску, куды бы і Вам лёгка было б прыехаць.) **Даражэнькі Дзядзька!** Доўгачаканы ліст Ваш атрымаў. Атрымаў такжа "Слоўнік" і камплект "Крывіча". Пасылкі прыйшлі без паметкі цэнзуры, без аплаты пошліны (*cia*) да майго бюро, возны кантроль іх квітаваў, адным словам проста знамяніта. У нас накладваюць пошліну (*cio*) на кожную англійскую, французскую, нямецкую, і наогул заграначную кніжку. Трэба Вам ведаць, што нашае "Najwyższej Izby Kontroli Państwa" ў Польшчы стражэнна бялца, бо мы даказваем зладзействія ўсюды, нават у міністэрствах, аддаем пад суд, а залежым адно толькі ад Сойма і Сената, не слухаючы апроч і нікога і не лічычы ні з кім. Я бачыць, служба мая ў гэтай установе дае мне шмат улады і "гонорыя" важнасці. А і кавалак хлеба нішто. Як працаўнік чыгуначнага аддзела маю бясплатны білет 1 класа на ўсе польскія чыгункі. Даводзіцца ездзіць "на рэвізіі" вельмі часта. Дзеля таго мяне кожны раз з'ездзіць у Гданьск. Але ўсё гэта аддаў бы, не думаючы і

хвілінкі, каб толькі мог працаваць для сваіх і ў сваіх у Вільні. За ўсё высланае шлю Вам шчырую ад сэрца падзяку. У даўгу не застануся, буду Вам высыліць усё больш менш цікавае з новае літаратуры і дублеты, якія ёсць у мяне. Перадайце паклоны ад мяне панам: Ромэру, Янулайцісу і Біржыцкі і перадайце, што хацеў бы навязаць з імі літаратурныя зносіны (шмат цікавых кніжак, ім нязнаных, мог бы ім пасылаць). Наладзіць гэтка зносіны, як з Вамі, лічыў бы вельмі патрэбнымі і ўзаемна карыснымі. Пана Ромэра бачыў у Вільні ў Луцкевіча, калі ён перад Калядамі праз Латвію з Коўні ў Вільню дастаўся. Людзі гэтыя для мяне вельмі сімпатычныя і высока іх шаную. Адносіны іх да мяне заўсёды былі добрымі — а я гэта добра памятаю. Могуць заўсёды шчыра да мяне адносіцца і ва ўсіх іх патрэбах памагу (ад шчырага сэрца). Думаю, што мая прапазіцыя павінна быць праз іх прынята. Ды выкарыстаце мяне як чалавека ў моцнай маёй пазіцыі ў Польшчы. З літоўскіх выданняў патрэбны мне бібліяграфічны журнал "Knygos" ад 1922 года да апошняга часу і кніжка "Ptaszek. Podręcznik do nauki języku litewskiego". Не маю камплекта "Беларускага сцяга" і іншых Вашых ковенскіх беларускіх газет. Калі ласка — прыйшліце. Мушу вас павіншаваць са стацыяй аб Скарыне ў N 8 "Крывіча". Так я разумею выдаванне студыяў аб нашых пісьменніках. Без ілюстрацый выдаваць не павінны. Падкрэсліваю факт надта важны (аб чым я ўжо ў 1917 годзе ў "Вольнай Беларусі" пісаў). Усе рысункі, літары і застаўкі Бібліі Скарыны, дзе толькі на іх нарысаваны герб Скарыны (сонца і паўмаладзік), ёсць яго ўласнымі рысункамі. Герб у даным выпадку заступае подпіс. Аб гэтым ніхто нежак ведаць не хоча. Подпіс пад партрэтам Скарыны ТМЗ не ёсць подпісам беларуса-мастака, а подпісам вядомага штыхара, прозвішча якога не памятаю, але гэта расшыфравалі ўжо расейцы Стасаў і Равінскі. Аб Скарыне як аб першым беларускім "графіку-мастаку" гатоўлю стацыю. Хацеў яе друкаваць у "Заходняй Беларусі", але скарэй за ўсё пашлю Вам да "Крывіча". У Гданьску трэба нам пабачыцца. Калі думаеце далей выдаваць "Крывіча", дык дам шмат матэрыялу, нават палітычнага. Хачу апісаць свае ўражанні з Беластоцкага працэсу. Ці гэта б падшыло? Наогул з палітычнага боку ведаю шмат, але надта кампраметуючага нашых дзедзяў, бо ёсць нп. [напрыклад] паслы-беларусы, што служаць у палітычнай дэфензіве, іншыя дык проста ў паліцыі. Адны другіх лаюць і сваю віну звальваюць на другіх. Кажу Вам шчыра: гэткага катуху з памямымі мусібыць нідзе няма. Вось да чаго дажылі. Чешуся, што паміж намі навязаліся ізноў зносіны. Даўно гэта трэба было зрабіць. Я, як інтэлігентная сіла, мог быць памочным шмат у чым. Памятайце аб гэтым і выкарыстоўвайце пры кожнай зручнасці. Быў я ў зносінах з Варонкам, але ён не ўмеў ці не хацеў мяне зразумець. Што з ім цяпер? Клянэйцеся Явяюку. Бедны Антон Грыневіч з голаду прымушаны быў уцякаць з Вільні ў Мінск. Там яму далі эмрытуру да канца жыцця, а ў Вільні Луцкевіч і нашыя "ідэовыя" дзедзяч глядзелі спакойна, як ён галадаў. Гэткая гразь і балота ў Вільні абурале мяне страшэнна. А я страціў найбліжэйшага мне па сэрцы і думцы прыяцеля, бо з Менскам зносін не маю і трудна іх навязаць. Канчаю мой ліст і прашу Вас пісаць магчыма найчасцей. Кніжкі як толькі разбяруся з пакамі — вышлю Вам. Затым бывайце здаровы. **Ваш Р. Зямкевіч.**

Варшава 8.V. 1925.
Пішыце на адрас Izby kontroli Państwa Даражэнькі Дзядзька Вацлаў!
Пасылаючы Вам у другі раз ліст, які мне назад адаслалі, яшчэ раз дзякую за зручнасці, нумары "Крывіча", даносыячы пры зручнасці, што пісьмы і сярэдзіну "Крывіча" ўложаныя атрымаў без ніякіх перашкод. Асабліва дзякую Вам за іх, бо іх тут у нас ніхто не бачыў і не ведае. Дублеты аддаў Леўчыку, Гапановічу ды іншым беларусам. Пакуль што з кніжак пасылаю Вам: *Ā. Jablonowski. Akademia Kijowska-Mohilańska. Kraków, 1899*, у якой шмат знойдзеце да беларусазнаўства. Далейшыя кніжкі высыліць буду ад часу да часу. Прашу Вас не забываць аба мне і высыліць Вашыя, пражскія, берлінскія і савецкія выданні. У даўгу не астануся і рэчы добрыя, а нязнанія Вам прыйшло. **Ваш Р. Зямкевіч.**
Прашу да мяне адрасаваць у гэтым парадку слоў: *Izba Kontroli Państwa dla inż. Romualda Ziemkiewicza ulica Żłota 22, III piętro Warszawa/Polen* **Р. С.** Антон Грыневіч у вялікую пятніцу (нов. стиль) уцёк з Вільні ў Менск. Пагражаў яму прысуд да 5 гадоў астрыгу за нелегальны пераход граніцы (у 1920 годзе!) і за ліст, які адтуль прывёз (з Менска), які цяпер толькі расшыфравалі. Бедны ў Вільні галадаў, тамак у Менску дастае эмрытуру да канца свайго жыцця за грамадзкія заслугі. Страціў я цяпер у Вільні найлепшага і найбліжэйшага мне прыяцеля. Няма чаго туды ездзіць, бо Ант. Луцкевіча, нашага важнага "архі-бонзу", я не надта паважаю за яго ўстрымоўванне культурнага беларускага развіцця. **Р. Зямкевіч.**

Храмы рыхтуюцца да свята

Увесь свет рыхтуюцца адзначаць пачатак трысячга тысячагоддзя. А для праваслаўнай царквы гэта асаблівае свята — спаўняецца дзве тысячы гадоў хрысціянства. Да гэтай падзеі рыхтуюцца і царква святой Марыі Магдалены ў Мінску.

На здымках: Віктар ДОЎНАР за працай над фрэскамі. Абноўлены храм. Фота Я. КАЗЮЛІ, БЕЛТА

"Варашылаўскі стралок" у Мінску

18 мая ў Мінску адбылася прэм'ера фільма С. Гаварухіна "Варашылаўскі стралок". Летась С. Гаварухін не як рэжысёр, а як мастак прывозіў мінчукам свае карціны (выстава мела назву "Парламенцкія канікулы"). За год прыгожыя пейзажы прыроды трансфармаваліся ў жудасныя кінакадры. "Калі ўлада не будзе абараняць грамадзян, калі перастане дзейнічаць закон, тады пачне дзейнічаць закон джунгляў, закон вайны. Гэта вельмі небяспечная сітуацыя", — упэўнены сёння С. Гаварухін, знакаміты барацьбіт за маральную чысціню рускай нацыі.

Галоўны герой фільма — ветэран вайны, былы варашылаўскі стралок (М. Ульянаў), апанаваны адзінай думкай — адпомсціць гвалтаўнікам унучкі. Для гэтага ён купляе зброю з аптычным прыцэлам і пачынае адстрэльваць "новым рускім" усё тое, што ніжэй пояса. Нездарма пасля прэм'еры фільма ў Маскве адзін з расійскіх журналістаў назваў Гаварухіна рыцарам і рэжысёрам самасуду. "Апынціца адразу і законна і апраўдана і заканаборца — гэта так проста і натуральна ў нашай бласлаўленай краіне".

"Песню бярыце з сабою"

Тэлефестываль беларускай песні "Песню бярыце з сабою" крочыць па краіне і набывае ўсё новых сваіх прыхільнікаў. Гэта яшчэ раз пацвердзіў чарговы выязны канцэрт, які адбыўся ў гарадскім Доме культуры горада Барысава. У перапоўненай канцэртнай зале бурнымі апладысмантамі сустракалі "зорак беларускай эстрады" і маладых выканаўцаў, а таксама аўтараў песень. Гледачы мелі магчымасць сустрэцца з ансамблямі "Беларускія песняры" і "Бяседа", спевачкамі Якавам Навуменкам і Інай Афанасьевай, Ядвігай Паллаўскай і Аляксандрам Ціхановічам, Ірынай Дарафеевай і Вячаславам Статкевічам, Наталляй Бярнацкай і Вікторыяй Алешкай, бліжэй пазнаёміцца з паэтамі і кампазітарамі Леанідам Дранько-Майскокам, Міхасём Пазняковым, Уладзімірам Мазго, Алесем Бадаком, Аленай Туравай, Леанідам Захлеўным, Алегам Елісеенкавым, Эдуардам Ханком і іншымі.

Кажуць, што песня — душа народа. А калі гучыць беларуская песня, значыць, жыве і Беларусь!..

ЯК СЛЁКСЯ ПАЛУАС

(Працяг. Пачатак на стар. 8—9)

Алка не засмяялася, чаго ён больш за ўсё баяўся. Яна нават як быццам збрытэ-жылася, заміргала вачыма, пралепятала: "Ой, Андрэюша, так і я тебя люблю. Хороший ты парень, скромный, надежный, но понимаешь... Мы можем быть друзьями, но не больше... ты уж извини..."

Ён ужо ведаў, што азначаюць словы "будзем сябрамі" з вуснаў дзяўчыны: пакінь, хлапец, усялякія надзеі... Што гэта акурат так, неўзабаве пацвердзіла Андрэю Рыбчыку ягоная другая аднакурсніца — Ірка. Яна, аказваецца, была закаханая ў Андрэя, аб чым ён нават і не здагадаўся. Пра тое, што ён улюбёны па вушы ў Алку, яна ведала. Пэўна, у злосці на іх абоіх Ірка і пераказала Андрэю, што гаварыла Алка пра ягоную асобу: "Он парень неплохой, вроде и не дурак, но его язык выдает лоха деревенского. Куда с ним покажешься?"

Скончылася на тым Андрэева каханне да Алкі. Перакрэсліў, паставіў на ім крыж. Але й да Іркі сэрца не пагарнулася, як ні старалася дзяўчына дамагчыся таго, прымаючы яго цалкам, разам з ягонай беларускаю моваю. Ён нават змушаў быць сябе быць ласкавейшым і больш уважлівым да Іркі ў спадзеве на тое, што, можа, з цягам часу збудзіцца ў ягонай душы нешта падобнае, што меў да Алкі, але — дарма. Ірка, адчуваў, не ягоны лёс. Алка — па адной прычыне, Ірка — па другой, але абедзве кроць наўзбоч, не па ягонай дарозе. На ёй будзе, напэўна, нехта іншы, наканаваны яму лёсам ці самім Богам.

Тым не менш, акурат Алка была прычынаю таго, што шукаў ён наканаваную яму доўга, амаль да трыццаці гадоў. І знайшоў, калі пакінуў урэшце завод і, паслухаўшыся парады сябрука па вучобе, перайшоў на працу ў тэлеатэлье. Прыжыўся ў ім надзіва хутка. Упалабалі яго і новыя калегі, і загадчык майстэрні. Спачатку трошкі касавурыўся быў на ягоную гаворку, але неўзабаве махнуў рукой: справу знае, а мова — экзотык, хобі, прытым бяскрыўднае. А справу Андрэй ведаў, кліенты праз нейкі час, другі ці трэці раз звонячы ў атэлье, прасілі прыслаць акурат яго, Рыбчыка, а часцей называючы яго, як і на заводзе, Беларусам. Ведаў Андрэй, што сёй-той называў яго за вочы і Бульбашом, і Калгаснікам, але па тэлефоне прасілі прыслаць "вашага Беларуса". Зрэшты, у атэлье нечакана знайшліся ў яго паслядоўнікі — яшчэ два хлапцы пачалі ўсё часцей азвацца беларускім словам, і на рабоце, і ў кліентаў дома, так што неўзабаве дыспетчарка, прымаючы заказ на "беларуса", пыталася, каго менавіта, якога тэлемайстра яны хацелі б выклікаць дадому. Сталася гэтак, напэўна, таму, што калектыў у тэлеатэлье быў невялікі, а Рыбчыкаў аўтарытэт з часам стаў тут неаспрэчным. Ё ўжо нават сам загадчык, заходзячы па той ці іншай патрэбе ў рамонтную залу, загавораў да Рыбчыка па-беларуску, і прытым не ў насмешку, а на поўным сур'ёзе...

Там, у тэлеатэлье, Андрэй Рыбчык і напаткаў сваю Зіну. Яна прыйшла да іх на працу кладаўшчыцай. І Андрэй быццам чакаў яе. Бо не тлуміў ёй галаву працяглымі заляцаннямі — літаральна недзе праз тыдні два-тры прапанаваў ёй, як жацьць, руку і сэрца. Яны тым вечарам аказаліся ўдваіх у майстэрні перад закрыццём. Ён загорпаўся з блокам развэрсткі — нешта ўсё капрызюў і не падаваўся рэгуляцыі, а яна як чакала яго? Ідучы разам да трамвайнага прыпынку, ён вазьмі дый прапануў ёй выходзіць за яго замуж. Зіна, вядома, здзівілася, але не надта каб, не войкнула па-дурному, як бы іншая зрабіла, а — згадзілася. Ён нават не папалаваў яе тады на развітанне, хоць дамовіўся заўтра ж занесці ў ЗАГС заяву.

К таму часу ён займеў аднапакаёўку. Мела пакой з агульнай кухняй і Зіна (гэтак яны з братам размянялі матчыну кватэрку: жанатаму брату дасталася паўтарачка, а ёй — пакой). Гэтую плошчу яны аб'ядналі і ў выніку сталі гаспадарамі двухпакаёўкі-хрушчоўкі. У ёй і праху Андрэй, можна сказаць, жыццё з Зінай, выгадаваўшы дачку і сына. У ёй жывуць і зараз, будучы абое пенсіянерамі: і дачка пайшла жыць, як і даўней, у сям'ю мужа, дзякаваць Богу, у чатырохпакаёўку, і сын знайшоў сабе дзеўку з кватэрай...

Цяпер, прыгадваючы ўсё гэта пад мерны шоргат уласных падэшваў, Андрэй Рыбчык меў на ўвазе найперш моўныя варункі свайго сямейнага і службовага жыцця. Зіна тут аказалася, на жаль, не на вышыні. Спачатку быццам і не звачала на ягоную гаворку, не паказвала нічым сваёй незадаволенасці ці пагарды, нават і сама сяды-тады абзывалася беларускім словам. Але ўжо праз год-

другі пасля вяселля пачаў заўважаць Андрэй Зініны кепікі, а часам і перакрываўнікі ягоных слоў і рэплік. Ён адзін раз ласкава яе паўшчуваў, другі, ды Зіна не прыслухалася, закапыліла губу. Тады ён перастаў зважаць на тое. Шкада, вядома, але ж ён не дапусціць, каб гэта сталася яблыктам разлору. Такой бяды. Мо й праўда, што бабе Бог даў доўгія валасы, а кароткі розум. У рэшце рэшт, час пакажа, мо ўсё ж пераробіць ён Зіну на свой капыл.

Апошняга зрабіць ён так і не здолеў. Добра ўжо, што самога яго Зіна ў гэтым не даставала, хоць і не хавала па-ранейшаму сваёй нелюбові да ягонага, як казала, "прыдурства". Яна пагаджалася, што ёсць такая мова — беларуская, нават з тым, што яна, можа, нічым не горшая за іншыя, але ж каб гэта ўсё вакол на ёй гаварылі — тады іншае дзела, а калі аднаму ці двум з ёю ўсюды вытыркацца — гэта курам на смех. На што ён адказваў: "Каму — курам на смех, а каму — матчына і бацькава слова, якое ладзена чалавеку для гаворкі нават з самім Богам. Вы пагарджаеце, здзекуецеся? Дык на злосць вам не адракуеся, не вырачуся, не аддураюся! Адзін застануся на ўсёй зямлі — усё адно буду на ёй гаварыць! Хоць сам з сабою... Бо гэта справа гонару, годнасці маёй, чалавечай. Я не сам па сабе нарадзіўся і вырас на гэтай зямлі. За мною — дзяды і прадзеды мае. Яны не саромеліся гэтай мовы, а гаварылі, карысталіся ёю, іншае не ведалі. Мне яе заповедалі. І дзедзям, унукам маім. Ланцужок гэты — бясконцы. Як жыцьце само. Дык чаму некаму рупіць, карціць, каб ён — парваўся, скончыўся на мне ці на маім сыне? Колькі тых аварыяў на Каўказе? Дзвесце тысяч ёсць? Ці меней? А паэт іхні сказаў: калі мова мая заўтра знікне, дык лепш я памру сягоння! А нас жа — не дзвесце тысяч, неменька, не прыгаршчы нават — нас мільёны. Дзяды, прадзеды словам сваім з Богам гаварылі, з панамі, а мы ўжо й між сабою саромемся? Чаму? З яко і між прычыны? Не будзе гэтак! Я, Андрэй Рыбчык, на гэта не пайду! Ні пры якіх варунках! У тых самых Курапатах, калі яны зноў раскрываюць свае магілы, скончу, а — не пайду!"

Ён не мог выглумачыць, як прыходзіць да чалавека такое перакананне. У ім самім беларускасць збудзілася даўно, яшчэ ў школьныя гады. А як, якім чынам? Што зараз гадаць-успамінаць! Істотна тое, што ўсведамленне гэтае зараз — пры ім, з ім, і яго ад чалавека не адабраць. Урадзілася цялятка з лысінкай, дык і памрэ такім. Гэтак і чалавек. Дзе нарадзіўся і ўскормлены з Божае любові, да тае зямлі вялікую ласку мае. Гэтак і да мовы тае зямлі. Без яе і ён, зямля — нямыя. Нават горш: гэта тое самае, што і бы бездушы. І знявага роднага слова, посмех з яго — ці не крыўднейшыя за ўсё іншыя. Гэта самая балючая рана. Усё можна сціраць, стываць, нават самы страшны фізічны боль, толькі не боль, не пакуту за спаганенае, апляванае, здратаванае, сплюгаўленае роднае слова. Бо ад болю гэтага, ад пакуты гэтай — няма лекаў. Іх не залечыш нянавісцю да іншых моў. Іх залечыш хіба толькі яшчэ большай, самаадданай любоўю да яго, зняважанага і пакрыўджанага. І пакіне цябе пакута толькі тады, калі яно загучыць з многіх грудзей і на поўную сілу.

Гэтаму Андрэй Рыбчык і дзядцей сваіх вучыў — насуперак жонцы. Неназойліва вучыў, уласным прыкладам. Спадабалася яму даўна, ад бацькі пачувае ў маленстве правіла навуцы педагогікі: рабі — як я. Самае даходлівае, пераканаўчае, нагляднае правіла. Ён з дзедчына дома і ўсюды — па-беларуску. Матка хай сабе як хоча, а ён — толькі гэтак. Насуперак школе, вуліцы, кніжкам, газетам, радыё і тэлебачанню, сынавым і даччыным кампаніяў — толькі па-беларуску. Дзедці, здаецца, не крыўдавалі, хіба пакуль малыя ды дурныя былі. Часцей яму даводзілася крыўдаваць ды абуралася. Ён жа памятае. Прыводзіць сына ў садок, а выхавачелька адводзіць бацьку ўбок і шэпча: "Вы бы не отпиривали сына в деревню, у него много слов белорусских, ребята над ним смеются..." Стрываў ён, не мацюкнуўся на маладую дурніцу-выхавачельку, а не мацюкнуцца — цяжка было. Гэта ж трэба, у сваёй краіне, на сваёй зямлі! Ці ёсць у свеце яшчэ такі дзесціміліённы, вялікі, можна сказаць, народ?! Дасталося за гады вучобы і сыну, і дачцэ за тых самых беларускія словы і за акцэнт. Але на бацьку яны, здаецца, не крыўдавалі. Разумелі, што крыўдаваць трэба на іншых, а не на бацьку. Што гэта бацька іхні і яны разам з ім пакрыўджаны вялікаю, недаравальнаю крыўдаю. Разумелі, але ж той самы "беларускі ак-

цэнт" выпальвалі з сябе "калёным железом", як дачка гаварыла — дзеля таго, каб не быць белай варонай. І што ён мог параць-сказаць? Адно казаў: "Трэба гаварыць прыгожа, правільна і на чужой мове, але й сваёй не выракацца". Дзедці, здаецца, не выракліся, пры нагодзе шчабечуць, як ластаўкі жнівеньскія, маладыя і гаварлівыя, ды ўсяго толькі — пры нагодзе. А нагоды можа ж і не быць, калі гэтак пойдзе, як зараз ідзе. Быў час, яшчэ зусім нядаўна, што быццам на лад усё паварочвалася, ды колькі тое трывала? Прышоў бык і паваліў плот. Усё адрынута, назад адкінута, мова родная зноў у такім загоне, у якім ці й была калі-небудзь...

Не агледзеўся, як датупаў Андрэй Рыбчык да Камароўкі. Рынак віраваў і гаманіў, і тлум ягоны, усё гукі і розгаласы зліваліся ў адзін невымоўны гул. Андрэй больш за ўсё апошнім часам здзіўляла не тое, што Камароўка разбухла і распаўзлася, ці цеста з дзяды, далёка за свае вызначаныя праекты і пабудовы межы, абрасла з усіх бакоў металічнымі будкамі-шапкімаі, вагончыкамі-кавярнямаі, аўтастанкамаі, што прыезджаю чалавеку, бадай, і заблудзіцца можна. Падумаў гэтак і сам сабе пасміхнуўся Андрэй. Бо падумаў пра прыезджана па-колішняму, маючы на ўвазе вясковага чалавека. А сёння прыезджы люд адчувае і паводзіць сябе тут, на Камароўцы, паўнаўладнымі гаспадарамі. Уражанне такое, што акурат ці не яны якраз і валодаюць усімі гэтымі крамкамі-будкамаі ды кавярнямаі-харчэўнямаі. Іх, прыезджых, процыма! Андрэй, колькі разоў ні быў тут, аніяк не можа прыйсці да ладу, што гэта за люд. Усе смуглявыя, часам аж да чарнаты, сытыя, шырокія ў сцёгнах і плячах, чорнавалосыя, падчас кучаравыя, вірлавокія. Чуў, што гэта афганцы, сірыйцы, ліванцы, курды, лівійцы і колішняя свае, былыя савецкія, каўказцы. Мо й так. Але ж, як на Андрэю розум, і мовы ў іх павінны былі б быць розныя. А між тым яны між сабою гавораць не па-руску, а па-своёму...

Засталося гэтае пытанне для Андрэя адкрытым. Яшчэ зусім нядаўна іх, можна сказаць, амаль не было на Камароўцы — адзін-два. А цяпер — цэлыя плошчы, шапкамі ходзяць, усіх заглушваючы. Праўда на "вольве" ці "мерседэсе" проста на людзей, гартанна крычыць з прыадчыненых дзверцаў — "Сайды з дарогі! Бэрэгысь!" Не, яны не прыезджыя, яны — сапраўдныя гаспадары. І ніводзін з іх не апаскудзіць вусны беларускім словам, хоць пэўна ведаюць, што акурат на Беларусь прабраліся, на Беларусі атабарыліся, на Беларусі свой торг-бізнес вядуць, адсюль свае долары дадому перапраўляюць...

І зноў схамянаецца Андрэй Рыбчык: чаго хацеў! Каб яны — па-беларуску! Ці ж азваваюцца, ці паскудзіць свае вусны беларускім словам самі тутэйшыя, што сноўдаюць з торбамі і сумкамаі ад вагончыка да вагончыка, ад шапіка да шапіка? "Шмат ты хочаш, брат Андрэй, як ты шмат хочаш..."

Праціснуўся праз нагоўп, дапаў Андрэй Рыбчык да машын, з якіх прадаюць яйкі. Машын ажно п'яць, але да ўсіх — даўжэзныя чэргі. Папытаў Андрэй у апошняй жанчыны, мо ведае, ці варта стаяць, ці хоцьці тых як на іхнюю долю. Жанчына нечакана для яго адказала па-нашаму:

— Або, ведама, хопіць! Гэтая ж толькі што прыхезла, яшчэ ў прадалі мала, дык дастанецца, не перажывайце, абы ногі нашы выстаялі...

— Ён паківаў галавою:

— Праўду кажаце пра ногі. Ужо трошкі гудуць, а пастаяць, па ўсім, даўдзецца...

На што жанчына паразумела адгукнулася:

— Дык жа стаяць мы не паадвыкалі яшчэ. Ой, колькі мы настаялі!..

Людзі ж падыходзілі і, не пытаючы ні аб чым, моўчкі займалі чаргу. Неўзабаве ўжо і за Андрэем стаяла іх нямаля, і ён ужо зноў, як і ля "Белых Росаў", быў у шчыльным людскім атачэнні. Чарга тапталася больш на месцы, чым пасоўвалася наперад, расла не толькі ўдоўжкі, але і ўшыркі. І між людзьмі ў ёй узніклі свае стасункі, усчыналіся гаворкі. Нехта адпрошваўся адысціся на хвіліну-другую, каб пазваніць, нехта папярэдзтваў, што да яго можа падысці муж ці жонка, дык каб пасля не было пярэчанняў, а хтосьці проста кідаў бязадрачную рэпліку, але яна даходзіла да нейчых вушэй і выклікала рэпліку ў адказ, апошні ж набываў ужо шырэішы розгалас, і ўсчыналася гаворка, у якую ўключалася досыць значная купка шчыльна збітых — спіна ў спіну, плячо ў плячо, рука ў руку — людзей.

Вось і гэтым разам. Хтосьці не то сказаў, не то ўздыхнуў:

— Вось і вярнуўся Савецкі Саюз...
— Да, вернуўся! — падхапіў сусед, што зрагаваў на ўздых. — І першы прызнак — очерды!
— А прычым дзе Советский Союз? В Советском Союзе вы в очередях не стояли! — голас быў жаночы, пранізліва-тонкі, ажно вісклівы.
— Памяць у вас кароткая! Усю жыццё стаялі! І мама стаяла, і я стаю вот!
— Ай, не нада! У Савецкім Саюзе мы не так і плоха жылі! Усё началось, як Саюз развалілі!
— Никто, к вашему сведению, его не разваливал! Сам развалился!
— Если б ні ваш рускі язык, падумала б, што вы — пазнякоўка!
— А што Позняк? Он правду говорил! Выбрали на свою голову, вот и стоим!
— Ні трогайця яго! Он стараецца, как лучша, а ёму ўсе мяшаюць! Пазняковцы разныя!
— Пора уж и поумнеть, — голас быў ці не той, што заступіўся за Пазняка. — И хватит об этом. Надоело: ему, бедному, мешают сделать нас счастливыми...
Андрэй Рыбчык у думках падтрымаў жанчыну. Сапраўды, абрыдла. Пяты год крычаць усё адно і тое ж: ён стараецца, а яму замінаюць! А хто замінае, давольце спытаць? Іх жа днём з агнём не адшукваць — тых, што замінаюць. На экране толькі ён і тыя, што побач з ім. Улада ж толькі ягоная. Дык хто ж замінае? І якім чынам?
Андрэй даўно пераканаўся, што ў гэтых спрэчках у чэргах мала толку. Зрэшты, мала толку і ў мітынгах. Быў ён некалькі разоў на мітынг. Ну, павыступіў, пакрычаў і разыдуцца. І хто пачуе, што там крычалася? Толькі тыя, што былі там. Дык жа яны і без таго тое ведаюць. От калі б мітынгі па тэлевізары паказаць, каб усе людзі паслухалі! Дык жа — скуль пакажуць! То й там, на тэлебачанні, таксама яго ўлада, ім пастаўлены людзі.
Таму й даваў сабе Андрэй зарок маўчаць. Асабліва ў чэргах. Толку з тых крыкаў аніякага. Толькі псаванне нерваў. Дурняў не пераканаеш. І ці ведае хто, што ўжо можа нашых людзей ацверзіць, розуму навучыць? Ніякія довады не даходзяць. Не глухія і не сляпыя, а — не хочучь ні бачыць, ні чуць. Анекдот расказваюць: «Абы вайны не было...» Дык які ж гэта анекдот? Гэта ж, як той казаў, святая праўда. Што ім ні кажа, якія аргументы і факты ні прыводзь, на ўсё адзін адказ: «Абы вайны не было... А так неяк пражывём...» Сталыя, старыя ўжо людзі, а — як дзеці! Больш ні аб чым не дбаюць. Не баліць ім, што парадку няма нідзе, што зямля даведзена да нядобіцы, што лясны спляжаны, што рэчкі і азёры запаскуджаны, што душы знявечаны, мова адбрана. Адно чаўпуць: пражывём неяк, абы вайны не было...
А чарга паціху варушылася і час ад часу то там, то сям хтосьці ўголас шукаў спагады і паразумеласці:
— У меня было 132 рубля пенсии и я жил — кум королю! А теперь 3 миллиона, а я — нищий!
— А што мне казаць, если ў мяня і двух нету?!
— Какая разница — два или три? Это не пенсия! Это пособие для выживания. Чтобы с голоду не сдохнуть!
— Затое катэджаў панастаўлялі!
— А иномарок сколько! Уже «жигулёнков» и не видно на улицах!
— А при чем всё это?
— А при том! Закон физики: если у кого прибавилось, у другого столько же убавилось! Один разбогател — тысячи обнищали!
— Демократы давели!
— Не паўтарайце чужога глупства! Якія дэмакраты? Хто бачыў дэмакратыў пры ўладзе?
— А что вы предлагаете? Опять раскулачивать и делить? Так делили уже!
— И что — плохо жили?
— Что вы говорите? Кто жил? Разве те, что и сегодня живут!..
Андрэй Рыбчык слухаў гэта, з нейкім пагаджаўся, з іншым — не пагаджаўся, але сам удзелу ў гэтых спантаных, непатрэбных і безвыніковых гаворках не браў. Дзеся чого? Хто тут каго і ў чым пераканае? Гыркаюцца, апастыляюцца злосныя, знервананыя людзі. І як тут не быць знервананым, калі катары год усё ідзе пераз пень-калоду? Што-што, а яйкі заўсёды ў крамах былі — хоць латок, хоць пяць латкоў бяры! А от жа і яны зніклі. Стой во, штурхайся ў чарзе, каб дастаяцца і набыць два дзесяткі. Хто іх калі лічыў? Ён жа некалі, як халасцякаваў яшчэ, мог, прыйшоўшы з работы, пяць штук на патэльні ўзбіць і спячы са смятанай. А цяпер Зіна прыкрыкне, калі і адно зачоча з'есці: не прыдурняйся, скажа, пакінь, мо блін спяку, ці салатку якую-небудзь згату, хай яечка будзе, наедку табе з яго — як сабаку з мухі!... І ён слухаецца, кладзе тое яечка назад, у ямінку ў халадзільніку, бо Зіна ж праўду кажа... Вось ён і пастаіць, купіць. Набарэцца

цяпення і пастаіць. Чарга хоць і доўгая, хоць і марудна сунецца, але ж — сунецца, памалу і ён дойдзе ўрэшце да адкінутага задняга борта машыны. І лепш стаяць, паціхеньку пасоўваюцца разам з усімі наперад моўчкі, не ўключаючыся ў гэтыя дурныя спрэчкі-перагрыкванні. Ад іх толькі галава баліць. Дзякаваць Богу, ногі яшчэ трымаюць, значыць, дойдзе ўрэшце і ягоная чарга, і купіць ён свае два дзесяткі якіх яму з Зінай хопіць на немалы час, калі толькі дзеці з унукамі не заявяцца. Дык, калі на тое, ён і заўтра можа падысці ды пастаяць. Яму ж не калёсы закідаць. Вольны казак ужо. Два гады на пенсіі парабіў ды й кінуў, хоць і не пускалаі, прасілі праправаць. Калі папраўдзе, дык ён і вагаўся. А Зіна настойла: кідай, хоць разам паяздзім улётку на градах, а то ўсё адна ды адна. От ён і пайшоў. І ўжо во лета пабыў вольным агароднікам. Праўда, на тэлевізары суседзі, знаёмцы не даюць забыцца — па старой завядзёнай прасячы паглядзець, адрамантаваць. І пры гэтым грошы даюць. Ён адмаўляецца, не бярэ, а яны — упрошваюць, стараюцца сілком у кішэньку ўвапхнуць паперчыну-другую. Зіна смяецца: не адпірайся, кажа, бярэ, майстру яны ўсё адно плацілі б і па поўнай таксе... Смех смех, а ў яго да пенсіі як бы нейкі й прыварак, лічы, кожан месіць ёсць...
— Вы будете стоять? — павярнулася да Андрэя бабуля перадзе яго. — Пойду я, внучке позвоню, может, она подойдет, постоит... Что-то мне не по себе... Я ненадолго...
— Идите, идите, не волнуйтесь, я не уйду, так что не спешите, пожалуйста, — сказаў Андрэй Рыбчык.
Бабуля пайшла, а ён яшчэ нейкі час стаяў, як кажуць, анігадкі. І толькі пасля, праз нейкі час, прыйшло да яго адчуванне нейкай як бы бяды. Накацілася нейкае ўнутранае трымценне. Быццам дружыкі ўсяго яго працялі. Ён сцэпануўся, падумаў яшчэ: як знак благі, што нешта кепскае здарыцца... І раптам дайшло: не здарыцца, а — здарылася! Гэта ж ён загаварыў... па-руску! Вось і спёкся папуас, як паэт пісаў. Спёкся, акурат спёкся папуас! Неўпрыкмет! На роўным месцы! Без саломкі, без дрэўкі, без газы — успыхнуў і спёкся! Яшчэ адзін тутэйшы папуас. Колькі іх васьм гэтак папаклося ўжо? Хто злічыў і ці злічыць калі? Некалі ж налыдзе чарга і апошняга...
Нагарнуліся ў Андрэя Рыбчыка слёзы на вочы. Шкада стала сябе самога. Як ніколі дагэтуль. Стаяў спустошаны, лёгкі, бязважкі, як без вантробаў. Як надзьмуты шарык, што васьм-васьм узляціць угору. А ў дадатак было такое адчуванне, быццам разам з вантробамі вынялі з яго і душу. І стаяць ён тут, у шчыльнай масе людзей, ужо і не ён, а ўсяго толькі абалонка ад яго, плёўка непатрэбная, старая і зморшчаная. І ў самым горшым сне не мог Андрэй уявіць сабе, што такое можа з ім здарыцца. Гэта ж ці не ад самага малку жыў з усведамленнем, што не здрадзіць, не адрачэцца, не адчураецца. А вось жа — не выстаіць...
Сталася гэта, вядома, не аб адным дні. Не дзень і не год ішла апрацоўка ягонага свядомасці, ягоных шэрых падкоркаў, перш чым урэшце ягоны язык спакусіўся вымавіць чужое слова. Андрэй Рыбчык разумее, што мова — штука тонкая. Наколькі моцная, настолькі ж і кволая. Моцная — калі мае штодзённую калектыўную падпітку. І кволая — калі застаецца сама-насам з сабою. Тады яе неўміручае рэчыва пачынае неўпрыкмет сохнуць, кволіцца і марнець. Таму і дапускаў, што калі-небудзь гэта магло б здарыцца. Але ўсё ж спадзяваўся, што — не здарыцца. Што ён раней памрэ, чым тое здарыцца. Што ў яго хопіць сілы не падацца, не скарыцца ціску магутнага прэса. А вось жа аказалася — не выстаіць, скарыўся, не хапіла сілы. Усё адбылося, бы само па сабе. Без відных высілкаў. Амаль неўпрыкмет. Замест свайго — чужое. Яно акурат гэтак і адбываецца: замест свайго — чужое! Не інакш. Духмоўе — недарэчная, правакацыйная выдумка русіфікатараў. Не можа быць у чалавека двух языкоў: каб адзін лепятаў па-свойму, а другі — па-іншаму, па-суседску. Не, не можа такога быць. Калі ў роце пачынае расці другі язык, дык першы пачынае ўсыхаць, каб урэшце ссохнуць ушчэнт і адваліцца. А пакуль адзін, сохне, а другі расце-пыхне, чалавек альбо нямы, альбо — брыдкаслоў, трыяншчык той самы, носьбіт мешанкі, з якой — ні ў радню, ні да суседзяў.
Вось і ў яго, Андрэя Рыбчыка, пачалася гэтая самая мутацыя. Ажмы чужы язык. Прышчэпіўся і ажыў. Як жа ён не заўважыў гэткае бяды? Як жа дапусціў такое? Ён, вядома, пазмагаецца яшчэ, пастараецца адвіхнуць гэты нахабны прышчэп-няпрошанец, але ж змаганне гэтае будзе нялёгкае, а галоўнае — ці ж пераможае? Калі ўжо ўлез у рот другі

язык, ды з такою магутнай і нахабнай сілай, а свой не мае аніякай падпіткі-падкоркі, анідзе і ніхто не азваецца на ягоныя скаргі-жалобы, дык ясна, на чым баку будзе перамога...
Калі вярнуўся бабуля, Андрэй Рыбчык плакаў ужо, здаецца, па-сапраўднаму. Не наўзрыд, вядома, але вочы былі поўныя слёз і душа заходзілася ў прыхаваных ад людскога вока ўскліпах-дрыжыхах. Бабуля ўтлэдзела, што з ім штосьці не тое, спагадліва спытала:
— Что с вами?
Андрэй, адварочваючы позірк, прамямліў:
— Не, нічога, вока чымсьці запарушыў. — І пачаў моцна, знарочыста церці вочы.
Жаль было яму сябе самога. Жаль, бо адчуваў, што зараз нешта ад яго быццам адабралася, што ён пасля садзезаннага ім нейкі ўжо не такі, якім быў дагэтуль. Што страціў нейкі надзвычайны сэнс ягонага існавання на гэтым свеце. Што ён, сам таго не хочучы, здрадзіў у нечым сваім бацьку, дзеду, прадзеду, і яны, спаткаўшыся з ім ТАМ, не даруюць яму гэтак нечакана зрады. А яшчэ больш было шкада сына і дачкі, а таксама ўнукаў. Сын і дачка праз яго нейкім чынам, няхай сабе і квола, падтрымлівалі сваю беларускасць, сваю прыналежнасць да ягонага, Андрэя Рыбчыка, роду-племени, а заадно і да гэтай зямлі, і да народа, якому Бог даў гэтую зямлю. Ад іх нейкая кропля ўсяго гэтага перадавалася і ўнукам. А зараз, калі перавецца, перарываецца гэты квола ланцужок, сын і дачка застануцца без падпіткі і зачэзнуць, а ўнукі ды ўнучкі і наогул ці ўспрымуць што-небудзь у сэрца і душу. Бо школа без сямейных карэньчыкаў і без свядомай дзяржаўнай падтрымкі не робіць і не зробіць практычна нічога. Для ўнукаў і ўнучак дзед, баба, прадзед і прабаба, усё тое, што з імі было, як яны жылі, на якой мове гаварылі, якія песні спявалі і якім багамам пакланяліся, будзе яшчэ далей, чым міфы і легенды Старажытнай Грэцыі...
Крануў Андрэй Рыбчык бабулю за плячо, сказаў:
— Пайду я... Ліха з імі, яйкамі. Абыдземся неяк...
— Что, тоже плохо стало? — спытала-паспагала бабуля.
— Нешта мутарна, — схлусіў Андрэй.
— Пайду...
— Жаль. Мы же, наверное, полпути отстояли.
— Ат! Не магу...
З Камароўкі Андрэй Рыбчык пайшоў не ў кірунку далому, на вуліцу Якуба Коласа, а вуліцаю нейкага Кульмана выйшаў на вуліцу нейкага Куйбышава. Ля гастронама, да рога якога прытуліўся піўны ларок, прыпыніўся. Зрэшты, ужо акурат насупраць ларка. Халаднавата было, ногі за час стаяння ў чарзе азяблі і яшчэ не адышлі, халаднае піва не вабіла. Але нечага такога прасіла знявечаная душа, і ён падышоў да вакенца, загазаў куваль. Азірнуўся. Столікі — чатыры ці пяць — былі занятыя. Праўда, за адным тырчэў, абалёршыся локцямі на сталённую, хударлявы хлапец на самоце. Да яго Андрэй і падышоў са сваім кувалем. Схаваўшы ў кішэню ўсё яшчэ трыманую ў руцэ рэшту, паднёс куваль да вуснаў, зрабіў глыток. Хлапец прастуджана, лагодна-спачувальна спытаў:
— Што, бацька, з гора?
Андрэй Рыбчык чамусьці ахвотна кінуў:
— З гора, хлапец. З самага што ні ёсць гора. Хоць табе наўрад ці зразумець...
У хлапца позірк быў амаль цвярозы, хоць увесь выгляд яго сведчыў, што ён тут, ля гэтага ларка і за гэтым столікам, часты госьць. Ды ў Андрэя Рыбчыка не было выбару. А душа ныла і прасіла палёгкі. А палёгка прыйдзе, калі ён заплачацца не адно сабе, а й яшчэ некаму. Тым больш, падалося Андрэю, што хлапец загаварыў да яго па-беларуску, прынамсі — з мясцовым акцэнтам.
— Што такое, бацька? А раптам зразумею?
Хлапец, няхай сабе і з Андрэевай падачы, гаварыў сапраўды па-беларуску, і гэтая акалічнасць ці не канчаткова расстапіла лёд недаверу.
— Сёння адбылося маё грэхпадзенне, хлапец... Толькі ты не думай чаго дурнога. Здрадзіў я самому сабе. Сваёй уласнай пачыні. Сваёй жыццёвай устаноўцы. Сёння я, сам таго не хочучы, загаварыў па-руску.
— Не ўсёж, бацька! — сказаў хлапец, вачамі і ўсім выглядам выказваючы надзвычайную заікаўленасць.
І гэта зноў падкупіла, нават расчуліла Андрэя Рыбчыка, і ён ахвотна патлумачыў:
— Што ж тут усякае, хлапец... Калісьці, даўным-даўно, даў я сабе слова, зарок заставацца беларусам і тут, на гэтай роднай маёй зямлі, заўсёды і ўсю-

ды гаварыць па-беларуску. А сёння вось — не стрымаў слова. Задумаўся ў чарзе і загаварыў па-руску... Зламаўся...
Хлапец колькі хвілін маўчаў, узіраючыся ў дзіўнага суседа па століку, а пасля зусім не роблена ўздыхуў:
— «Колькі талентаў ўзялося, колькі іх і дзе ляжыць...» Не журчыцеся, бацька! Жыў беларус і будзе жыць! Семя наша невынішчальнае. Не зламаліся вы! Калі гэтак разважаеце, дык — не зламаліся. Што ж вы хочаце? Вы й так мужны, жалезнай волі чалавек, калі столькі гадоў супрацістаялі такой сіле, такому націску! Ніводзін народ у свеце не зведваў цягам стагоддзяў такой масіраванай асіміляцыі, такога ўсясьлянага этнагеніцыду. Не, бацька, плакаць і тужыць не трэба. Беларусы — самы стойкі народ у свеце. Колькі стагоддзяў ломяць нас, а ўсё аніяк не могуць зламаць і перарабіць на аднаго ці на другога суседа...
Андрэй Рыбчык быў ашаломлены. Ныйначай сам Бог веў яго сюды, да гэтага піўнога ларка на вуліцы нейкага таварыша Куйбышава. Ёсць, ёсць, аказваецца, у свеце з'ява, якая называецца тэлепатыя. Сігналы бяды, што ішлі з яго, Андрэевай, душы, былі пачуты васьм тут, і адсюль пайшлі яму сустрэчныя сігналы — суцэпальныя, ратоўчыя. Дзе б яшчэ сёння, у сталіцы цяперашняй Беларусі, знайшоў бы ён такога субяседніка, такую родную, спагадлівую душу? Ні ў палацы, ні ў храме! Толькі, бадай, васьм тут, за гэтым брудным, залітым півам, запаскуджаным рыбнымі вантробамі і лускою столікам ля піўнога ларка. Такая наша сёння доля. Знявечаныя, але не зламаныя, мы апываемся тут. Гэты хлапец, па ўсім відаць, з гэтых, як і ён сам, Андрэй Рыбчык. Толькі, напэўна, вышэйшага кшталту, ці не настаўнік, вытураны са школы, ці, можа, нават і літаратар...
І Андрэй Рыбчык, стары ўжо чалавек, пракаўтнуў камяк са слёз і крыўдаў і даверліва, амаль як у дзіянстве, памкнуўся насупраць добраму і роднаму слову. Сербануўшы з куваль, ён падаўся наперад, упёрся дыхавіцаю ў халадную круглую сталёную і загаварыў:
— Дзякуй табе, хлапец! Калі б не ты, дык і не ведаю, што зрабіў бы з сабою... Старым, мусіць, раблосю — слязу пусціў... Іду, а ногі падкошваюцца. Ад усяго разам: ад жалю да сябе і да нас, ад крыўды, ад сораму, ад болю — пякучага і бяссьлянага...
— Разумею, бацька. Вельмі добра разумею цябе, бацька! Колькі разоў і сам быў, бываў у такіх сітуацыях! Здаецца, чорт ведае што ўчыніў бы! Ажно морду некаму падмывала паглядзіць. Ці не гэтак, бацька?
— Ой, гэтак, хлапец! Дальбог жа, гэтак!
— А ўсё таму, бацька, што ні разу нікому так і не заехалі поўху! Ці пад задніцу высыптам!
— Твая праўда, хлапец! Святая праўда! Колькі разоў было — сярбела рука. Слухаеш каторага ці каторых — так бы, здаецца, і пусціў бы юшку. Каб зразумеў, зразумелі, што — ёсць мы! Што не ўсе прадажнікі і халуі! Але ж, як ты кажаш, гэтак ні разу і не сціснулі таго кулака. Паскрыгечах зубамі, плюнеш ды пойдзеш...
— А каб пусцілі юшку адзін-другі раз, дык і не гаўкалі б. Тут, бацька, закон адзін. Дабро павіна быць з кулакамі. Адказваць на зло добром — гэта талстоўства. Ды што зробіш, калі вас партыя выхавала такімі! Непраціўленцамі! А мы ўжо — не такі! А дзеці нашы — тым больш. Яны за сябе сумеюць пастаяць. Яны абароняць і сцяг свой, і герб. От пабачыце!
Андрэй Рыбчык расчуліўся зусім. І знячэўку прапанаваў:
— Дык мо, хлапец, за сустрэчу маённейшае што возьмем? Па грамульцы? Магазін жа во — побач...
— Толькі з павагі да вас, бацька! — расплыўся ва ўсмешцы хлапец. — За ваша здароўе і — за родную нашу Беларусь! Хіба так?
— Так, хлапец, так! Цябе й праўда мне сам Бог паслаў! Дык ты пачакай. Я — адна нага тут, другая — там. Мігам абярнуся...
І Андрэй Рыбчык ледзь не падбегам сігануў да магазіна.
А да хлапца тым часам падышоў другі, такі ж, па ўсім відаць, заўсёднік гэтага піўнога ларка. Паздароўкаўся, як з даўнім знаёмцам, за руку, спытаў:
— Ну что? Рождественский пост?
— Да как сказать! У меня, как всегда, в кармане вошь на аркане. Но лох один накатил... По всему, бэнээфодец... Я к нему на мове — нюни распустил. Стрекнул за бутылкой. Так что — подходи погода. Только — чур: или молчи, или на мове что-нибудь выдай. Можно будет, думаю, и еще на бутылку расколоть... А пока отвали...
Да іх ужо ішоў, несучы ў рупэ, не хаваючыся, пляшчу «Белай Русі» Андрэй Рыбчык...

Вянок Пушкіну — паэты пушкінскай пары

Вільгельм КЮХЕЛЬБЭКЕР

19 кастрычніка 1836 года

Не заціхае плынь гадоў,
 Іх цёмны вал
 Выносіць зноў на бераг долі нашай
 Свяшчэнны дзень,
 што поўнай чашай,
 Сяброўствам разбудзіў маёй
 душы запал...
 Даўно... Еўропы страх —
 сівы Урал,
 І Енісей, і стэпы, і Байкал
 Цяпер сцяною паміж намі сталі,
 І я да вас лячу на крылах
 з цёмнай далі, —

Памінікі нашага юнацтва, я
 Іх святкаваць хачу. О, успаміны!
 Праменнямі дрыжаць
 у гэтых хвіліны,
 Ускрэсніце, як маладоць мая!
 Няхай я ўспомню вас
 і кожнае імя,
 Усіх, усіх, ліцэйская сям'я!
 Я з вамі быў, ішчаслівы,
 малады, —
 Вы з сэрца зьяеце туман і халады.

Чый воблік бачу я,
 як ідэал святы,
 Вяслы, кучаравы, юны,
 Гучней сібірская буря струны
 Ракочуць... Пушкін!

Пушкін, гэта ты!
 Глядзіць твой светлы воблік
 з цёмнаты,
 І голас твой даходзіць з немацы,
 І я быў не абыдзены табою,
 Калі піў, як і ты,
 адолены журбою.

Тады і ты, і некалі Назон!
 Да горада прасцёр свае далоні,
 І над Нявой браты
 ў трывожным звоне

Пачулі твой набатны звон.
 З сівога Пейпуса², прарочы, ён
 Даходзіў і адрынуў сон
 І дробязны нашы імгненні,
 Узносячы над хвалямі натхненне.

О, друг! Хоць я дачасна пасівеў,
 А сэрца б'ецца гарача і смела,

Мая душа перажывае цела,
 А боскі свет яшчэ не анямеў.
 Чаго чакаць?
 Хлусні душой збалелей?
 А ў грудзі толькі
 далацелі стрэлы.
 Цярпеў, скрываўлены ў змаганні,
 З надзеяю у восень дзён
 сустраць каханне.

¹Назон — Публій Авідзій.
²Пейпус — эстонская назва Чудскога возера.

Мікалай ГНЭДЗІЧ

А. С. Пушкіну

ПРАЧЫТАЎШЫ
 ЯГО КАЗКІ ПРА ЦАРА
 САЛТАНА І ІНШЫЯ
 Пушкін, Пратэй!
 Гнуткаю мовай твайёю
 і мудрасцю слова,
 Што сэрца хвалюе і кроў,
 Вушы заткні і ухвалы развей
 Добрых сяброў.

Спявай, як пьеш, дарагі салавей!
 Байрана геній, ці Гётэ
 з Шэкспірам,
 Геній іх неба, лясой і палян,
 Мудрасцю рускай
 твая авалодала ліра,
 Спявай нам па-свойму,
 расійскі Баян!

Небам народу ты накіраваны,
 Будзь на Русі ты непараўнаны.
 1832 г.

¹Пратэй — у грэчаскай міфалогіі марскі бог, здольны мяняць абліччы.

Пётр ПЛЯТНЁЎ

Да А. С. Пушкіна

УРЫВАК
 Не, не крыўдую
 я на колкі твой напрок,
 У ім п'ячаць тваёй
 адкрытай сілы,

Магчыма, ён карыснейшы урок,
 Каб і мае дужэлі крылы.
 Ты з гонарам у вочы праўду рэж,
 Яна мудрэй хвалы выгоднай.
 Я пазнаю свой кожны верш,

Ане хвалу з усмешкаю халоднай.
 Далоў няшчырасці пастылы гром,
 Не ўзняўся я на вышыню пазта,
 Хоць думка і мая жывым агнём
 І воляй боскаю сагрэта.
 Ці прыйдзе час і акрыяюць сілы,
 Ці прыйдзе час без гора і турбот,
 Каб мне узняць знясіленыя крылы
 І выправіцца ў радасны палёт.

Я ўсё жыццё аддаў бы ім у дар,
 Абняў бы велічныя цені,
 Я ажывіў бы іх і пераліў
 свой жар,
 Каб здзейсніць хоць
 на сконе летуценні.

Чакаць дарэмна,
 я любіць жадзён
 Паззію ў душы з журбой глыбокай,
 Магчыма, я пад бурай
 грозных дзён
 Таполяю схілюся адзінокай.
 1822 г.

Фёдар ТУМАНАЎ

Пушкін

Яшчэ ў дзіцячыя гады
 Любіў ён песень дар дзівосны,
 Даскоў не знік, як і тады,
 Яго душы запал нябёсны.
 Свайму не здрадзіў
 прызначэнню,

З юнацкіх і да сталых дзён
 Душы высокаму натхненню,
 Узняўшыся над лёсам, ён
 Пад бурамі ў глушы выгнання
 Змясціўся свет у ім адным,
 Жывое зерне дараванняў
 Узышло і расквітнела ў ім.
 Ён пеў у стэпах на самоце
 У горкі свой вандроўны век,
 І німфы па сваёй ахвоце
 Сплываліся з празрыстых рэк.
 Лавілі кожны гук і словы,
 І ціхі спеў, і гучны гром,
 Дзівосным называлі песняром,
 Аддубіўшы вячком лаўровым.
 1829 г.

Фёдар ЦЮТЧАЎ

29-га студзеня 1837

З чыёй рукі свінец смяротны
 Паэту сэрца навывілет

Прабіў і супыніў палёт
 Паэзіі высакароднай.
 Хай правы ён ці вінаваты
 Перад сумленнасцю зямной,
 Ён згіне з крыўдай і маной
 Прад веліччу такое страты.

Ты, як у змрочную турму,
 Сышоў з няправеднага
 свету.

Спакой і вечны мір паэту,
 І праху вечнаму твайму!
 На зло зласлівасці людское
 На веліч ты здабыў правы,
 Ты боскі быў арган жывы
 З гарачай праведнай крывёю.

І той крывёй высакароднай
 Ты смагу праўды наталіў,
 І ты, ўзьялічаны спачыў
 Пад сцягам любасці
 народнай.

Судзіць варожасць неба будзе,
 Што чуе праведную кроў...
 Цябе ж, як першую любоў,
 Расіі сэрца не забудзе!

Аляксандр ПАЛЯЖАЕЎ

Вянок на трыну Пушкіна

УРЫВАК
 Эпоха! Цяжкі год, імглісты.
 Расія, плач. Збяднела ты
 На ззянне зоркі прамяністай,
 Што будзе нам
 свяціць заўжды.

Згас у жалобныя хвіліны
 Дзеля сусвету і айчыны
 Цар дзіўных песень, геній лір,
 І шум замоўк ягоных крыл,
 Вянкі заваяў снежны пыл, —
 Народны адышоў кумір.

Яго празорлівыя вочы
 Замкнула грозная страла,
 Тады, як з раніцы да ночы
 Надзея светлая жыла.

Калі рука яго імкліва
 Радкі знаходзіла без страт,
 Палёт натхнёны і ішчаслівы
 Спыніў асатанелы кат!

Калі чакалі ўсе з надзеяй
 Адкрыццяў новых і удач,
 Прынеслі нам бяду зладзеі...
 О, плач, Расія, доўга плач.
 1837 г.

Пераклаў Сяргей ГРАХОЎСКІ

Аляксандр Пушкін і Якуб Колас

Пытанні тыпалогіі творчасці найбольш яркіх творцаў як "унутры" пэўнай літаратуры, так і ў розных літаратурах, нязменна знаходзяцца ў цэнтры ўвагі даследчыкаў. Даўно хваляюць яны і Міхася Тычыну, аб чым засведчыў і яго актыўны ўдзел у напісанні калектыўнай чатырохтомнай працы Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі "Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязей". Гэтая ж праблема асэнсоўваецца і ў новай кнізе М. Тычыны "Аляксандр Пушкін і Якуб Колас".

Працу М. Тычыны выдавецтва "Беларуская навука" выпусціла ў рамках мерапрыемстваў, прысвечаных 200-годдзю з дня нараджэння А. Пушкіна. Як і трэба чакаць, даследчык закранае розныя аспекты тыпалогіі творчасці А. Пушкіна і Я. Коласа. Аднак не абмяжоўваецца гэтым, разважае і ўвогуле аб стасунках беларускай і рускай літаратур, а таксама заг-

лыбляецца ў сутнасць узаемаадносін нашай літаратуры з творчасцю Аляксандра Сяргеевіча. Тое ж, што ў якасці асноўнага аб'екта даследавання ўзяты менавіта Я. Колас — не прыхавана даследчыка, калі з шэрагу пісьменнікаў, вартых увагі, бярэцца той, чья творчасць табе найбольш блізкая.

Уплыў А. Пушкіна на сабе адчувалі, зразумела, і іншыя літаратары, аб чым можна даведацца і з кнігі "Аляксандр Пушкін і Якуб Колас", але, як сведчыць М. Тычына, "пры ўсёй шматгадовай цікавасці многіх беларускіх пісьменнікаў і навукоўцаў да асобы А. Пушкіна і яго творчасці лёгка заўважыць, што асабліва блізкія творчыя дачыненні склаліся менавіта ў Якуба Коласа, які да свайго вялікага папярэдніка звяртаўся неаднаразова і з рознай нагоды на працягу ўсяго жыцця. Нічога падобнага ў гісторыі беларускай навуцы і мастацтва больш не здаралася.

Былі асобныя шчырыя прызнанні ў любові да паэзіі Пушкіна, спробы асэнсаваць яго месца і ролю ў духоўным жыцці беларусаў, але такога мэтанакіраванага, усвядомленага дыялогу, як у Коласа з Пушкіным, не было больш ні ў кога".

Разумеючы, што на тое "былі свае прычыны — псіхалагічнага, гістарычнага і метафізічнага характару", М. Тычына вылучае найбольш істотнае: "галоўнай з шэрагу прычын было імкненне беларускай літаратуры ў асобе Коласа рэалізаваць аб'ектыўны акалічнасці, якія склаліся на Беларусі ў канцы мінулага і пачатку новага стагоддзя. Нашы класікі шукалі міжволі падтрымку ў сваіх папярэднікаў, класікаў іншых, суседніх літаратур, якія ў свой час у падобнай гістарычнай і літаратурнай сітуацыі пракладвалі шлях для сябе і для сваёй нацыянальнай літаратуры.

На шматлікіх прыкладах М. Тычына пераканаўча паказвае, як адбывала-

ся набліжэнне Я. Коласа да А. Пушкіна, а значыць і да ўсёй рускай класічнай літаратуры. У якасці доказу прыводзяцца і вытрымкі са шматлікіх выказванняў народнага песняра Беларусі, і разгорнуты аналіз многіх твораў Я. Коласа з мэтай знайсці тыпалагічнае падбенства іх з лепшым, што было напісана А. Пушкіным.

Паступова даследчык прыходзіць да высновы, што "Пушкін-паэт "суправаджаў" Коласа ў час напісання "Новай зямлі" і "Сымона-музыкі". Пушкін-празаік "ішоў" поруч з ім, калі ён пісаў апавяданні і аповесці. Сваю вернасць даўняму захваленню і прызнанне прыярэтэту ў многіх сферах літаратуры Пушкіна беларускі паэт падцвердзіў у першыя гады рэвалюцыі, калі многія расшуча рассталіся з "устарэлай" класічнай спадчынай".

Вучоба ў класіка рускай літаратуры спрыяла Я. Коласу ў больш глыбокім спачыжэнні жыцця свайго на-

рода, у разуменні тых задач, якія стаяць перад беларусамі на шляху пераадолення імі нацыянальнага бяспамяцтва, на шляху абуджэння нацыянальнай свядомасці. У многім Я. Коласа збліжала з А. Пушкіным, як і ўвогуле беларускіх пісьменнікаў з рускімі тое, што іх "раднаў" канфлікт з самадзяржаўем, які асабліва абазначыўся ў час рэвалюцыі 1905—1907 гадоў, а яна і стала штуршком для творчасці народнага песняра Беларусі.

Нельга не пагадзіцца з высновай М. Тычыны, да якой ён падыходзіць, падагульняючы творчыя стасункі двух геніяў дзвюх нацыянальных літаратур: "Пушкінскае ў коласаўскай творчасці і ў беларускай літаратуры наогул было заўсёды цесна звязана з асноўнай праблемай нацыянальнай гісторыі XX ст. — стварэнне самабытнай літаратуры, здольнай сказаць свету шмат пра чалавека ў яго беларускім варыянце".

Віталь ЗЕНЧАНКА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
 пісьменнікаў;
 рэдакцыя газеты
 "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ 3 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
 Павел ВЕРАБ'ЁЎ —
 намеснік галоўнага
 рэдактара,

Мікола ГІЛЬ,

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,

Жана ЛАШКЕВІЧ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Барыс ПЯТРОВІЧ —

першы намеснік

галоўнага рэдактара,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

адказны сакратар

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
 вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
 284-8461

намеснікі галоўнага
 рэдактара — 284-8525,
 284-7985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-8204

пісьмаў і грамадскай

думкі — 284-7985

літаратурнага

жыцця — 284-8462

крытыкі

і бібліяграфіі — 284-7985

паэзіі і прозы — 284-8204

музыкі — 284-8153

тэатра, кіно

і тэлебачання — 284-8153

выяўленчага мастацтва,

аховы помнікаў — 284-8462

навін — 284-8462

мастацкага

афармлення — 284-8204

фота-

карэспандэнт — 284-8462

бухгалтэрыя — 284-7965

Пры перадруку просьба

спасылалца на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя

не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі

можа не супадаць

з меркаваннямі

і думкамі аўтараў

публікацый.

Набор і вёрстка

камп'ютэрнага цэнтра

тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня

"Беларускі Дом друку"

(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.

Наклад 3760

Нумар падпісаны ў друк

3.6.1999 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае

пасведчанне № 715

Заказ 2702 Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12